

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta, Katedra psychologie
Psychologie - Sociální psychologie

Disertační práce

Anticipace a prožívání zrady v interpersonálních vztazích

Betrayal anticipation and experience
in interpersonal relationships

Alek Lačev

Školitel: PhDr. Ivan Slaměník, CSc.

Praha 2012

„Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 6. září 2012

OBSAH

Obsah.....	1
Abstract.....	4
Abstrakt	6
Předmluva.....	8
Poděkování.....	8
Úvod.....	9
Zrada v krásné literatuře i vědě	10
O čem je tato práce	11
Předehra ke zradě.....	14
Shrnutí.....	16
Definice	17
Klíčové charakteristiky definice zrady.....	20
Atribuční typologie zrady.....	22
Shrnutí.....	23
Kontexty zrady	25
Kontexty adaptivní krajiny	26
Dlouhodobý partnerský vztah	28
Krátkodobý partnerský vztah	29
Blízké přátelství.....	31
Spojenectví (koaliční vztah).....	33
Vztah rodič-dítě	35
Shrnutí.....	36
Model zrady.....	38
Shrnutí.....	39
Prožívání zrady	41

Odhalení zrady	41
Reakce na zradu.....	42
Vliv důvěry na vnímání a prožívání zrady	44
Psychické poruchy obětí zrady	46
Shrnutí.....	46
Náprava důvěry	47
Shrnutí.....	49
Msta a odpuštění	51
Msta	51
Odpuštění.....	53
Shrnutí.....	55
Empirie: Barva zrady.....	57
Úvod.....	58
Metody	58
Vzorek.....	58
Výsledky.....	60
Diskuze	62
Empirie: Zážitky zrady	65
Metoda	65
Vzorek.....	67
Výsledky a diskuze	68
Empirie: Zrádné situace	82
Formulace hypotéz.....	82
Metody	87
Vzorek.....	89
Výsledky.....	91
Diskuze	111

Shrnutí výsledků	115
Empirie: Predikování zrady.....	118
Metoda	118
Vzorek.....	125
Výsledky – Hra 1	125
Výsledky – Hra 2	130
Výsledky – Hra 3	136
Výsledky – Hra 4	141
Diskuze	146
Závěr	151
Literatura	154
Příloha: Dotazník vnímání zrady (verze pro muže)	166
Jaká barva se Vám vybaví, když se řekne zrada?.....	166
Demografické údaje.....	166
Hodnocení zrádnosti životních událostí.....	166
Dlouhodobý partnerský vztah.....	167
Dobré kamarádství.....	168
Kolega z práce	169
Aférka na jednu noc.....	170

ABSTRACT

„It's terrible. You can't trust anyone anymore.“

- Dawn Butler

In this dissertation I concern myself with a phenomenon of betrayal within field of psychology. Despite the fact that examples of violations or betrayals of trust are manifold, relatively little theory exists regarding dynamics of trust, context-specific perception of betrayal or ability to predict violation of trust before it actually happens. Overall there is significant gap in our knowledge about betrayal, despite its obvious prevalence in human behaviour.

There are several approaches to betrayal ranging from evolutionary psychology to organizational psychology. Nevertheless this area lacks some unified approach and grasp of the problem. In my work I try to explore and build upon all these theories to answer following questions: (1) Is betrayal context-specific? Does certain context trigger perception of certain behaviour to be viewed as betrayal? (2) What role does intentionality play in perception of betrayal? In what contexts is intention even relevant? (3) Are we able to predict betrayal? Are there some emotional or communicational clues of upcoming betrayal?

In the research part of this thesis I further examine betrayal in four different ways. I ask about colour-association to betrayal to examine their prevailing emotion connected with betrayal. I run interviews to find out more about people's attitudes and experience of betrayal. I use questionnaire to let respondents assess level of betrayal in certain situations and finally I run a Diplomacy game simulation betrayal-friendly conditions in small groups which regularly rate each other on frequency of communication and mutual sympathy.

Results show that the most preferable colours associated with betrayal and red and black (or rather dark in general).

Further, I have identified the most dominant topics of betrayal to concern with emotions, descriptions and or contexts of betrayal. I propose a provisional

list of betrayal situations as well as map what either triggers or on the other hand blocks betrayal from happening. Finally I propose more layman definition of betrayal as an act of intentional violation of expectations by an abuse of a weak point of other person with harmful consequences or other losses.

In the following research a significant part of my hypotheses was confirmed which suggests that the betrayal is indeed context specific and that certain acts are perceived as treacherous in either partnerships, friendships, affairs or alliances but not in the others.

In my last herein presented research I was able to identify certain predictive power of communications within group members in context of betrayal. Nevertheless the possibility of its application outside of the experimental situation remains limited.

ABSTRAKT

„To je strašné. Dneska už se nedá věřit vůbec nikomu.“

- Dawn Butler

V této dizertaci se zabývám fenoménem zrady v oboru psychologie. I přes skutečnost, že příkladů zrady se najde celá řada, existuje relativně málo teorií, zabývajících se dynamikou zrady, jejím vnímáním závislým na kontextu nebo schopností předjímat porušení důvěry dříve, než k němu dojde. Obecně řečeno, existuje výrazná mezera v našich znalostech zrady i přes její zjevnou hojnost v lidském chování.

Existuje několik přístupů ke zkoumání zrady sahajících od evoluční psychologie až po psychologii organizace. Nicméně tato oblast postrádá jednotný přístup a jednotné uchopení problému. Ve své práci se snažím zkoumat a budovat na všech těchto dostupných teoriích, abych zodpověděl následující otázky: (1) Je zrada kontextově specifická? Spouští určitý kontext vnímání určitého chování coby zrádného? (2) Jakou roli hraje záměr ve vnímání zrady? V jakém kontextu je záměr vůbec relevantní? (3) Jsme vůbec schopni předvídat zradu? Existují nějaké emoční nebo komunikační znaky blížící se zrady?

Ve výzkumné části této práce dále zkoumám zradu čtyřmi různými způsoby. Ptám se na barevné asociace ke zradě za účelem prozkoumání převažujících emocí se zradou spojených. Provádím rozhovory, abych zjistil více o postojích lidí ke zradě a jejich zkušenostech s ní. S použitím dotazníku nechávám respondenty hodnotit míru zrádnosti určitých situací a konečně ve du hry Diplomacie simulující „zradu plodící podmínky“ v malých skupinách, kde se účastníci pravidelně hodnotí co do míry vzájemné komunikace a sympatií.

Výsledky ukazují, že barvou nejčastěji asociovanou se zradou je červená a černá (respektive obecněji řečeno tmavá).

V prováděných rozhovorech se jako dominantní témata objevovaly emoce, popisy a kontexty spojené se zradou. Součástí výsledků je i provizorní seznam situací považovaných za zrádné a snaha zmapovat co zradu spouští nebo co naopak zabraňuje zradě. Dále zde navrhuji laickou definici jako činu, který zá-
měrným porušením očekávání skrze zneužití slabého místa určité osoby vede k její újmě a jejím ztrátám.

V následném výzkumu se mi podařilo potvrdit větší část hypotéz, což na-
značuje, že zrada skutečně je kontextově specifická a že některé činy, vnímané
jako zrádné buď v partnerském vztahu, přátelství, aférce nebo spojení ne-
budou takto vnímané v jiném.

V mém posledním zde prezentovaném výzkumu jsem byl schopen identi-
fikovat určitou prediktivní schopnost komunikace členů skupiny ve vztahu ke
zradě. Nicméně možnosti její aplikace mimo experimentální situaci se jeví jako
omezené.

PŘEDMLUVA

„ Mysl nezná omezení vyjma těch, která si připustíme.“

- Napoleon Hill

Často, když někomu sdělím, jaké je téma mé dizertace, dostane se mi zkoumavého pohledu. Někde tam na druhé straně jako by dotyčný zvažoval, zda jsem tím, kdo zrazuje nebo ten, který je zrazován. Jako kdyby nebylo možno zpracovávat téma, které pro nás není osobní.

A ty zkoumavé pohledy mají pravdu. Zrazoval jsem. Byl jsem zrazován. Moje první krůčky ke zkoumání zrady, k hledání vysvobození skrze poznání nastaly krátce poté, co jsem prožil velkou zradu a rozkol v internetovém projektu, který jsem po léta budoval. Byla to druhá rána v krátkém období hned po zlomeném srdci. A tak jsem se v melancholii ukryl za hradbu článků a knih.

Svým způsobem každé téma, které jsem si volil pro své práce, bylo nějak osobní. Myslím, že by vzniklé dílo ztrácelo něco ze svého vnitřního půvabu, kdyby mělo představovat skutečně jen strohým výčtem faktů.

Zradu jsem si ale vybral ještě z jiného důvodu. Je pro mne výzvou. Je to oblast nepříliš prozkoumaná, pole, na němž se dá ještě hodně objevit. Je to slovo, jehož vyřešení donutí lidi se poplašeně rozhlédnout. Stručně řečeno zkoumat zradu je něco, co mi přináší pocit uspokojení z odhalování neprobádaných temných zákoutí lidské psychiky.

Poděkování

Tato práce by nemohla vzniknout bez podpory celé řady lidí, kteří byli mými pedagogy, mými kolegy, mými přáteli nebo mými výzkumnými subjekty. A mnohdy zastávali i vícero těchto rolí současně. Jen stěží bych je všechny zmiňoval. Přesto děkuji všem, kteří přispěli k mému rozvoji a vzdělání, zejména a především ale svému školiteli, doktoru Ivanu Slaměníkovi, za jeho pochopení, nadhled a povzbuzování.

ÚVOD

*„V nejužším kruhu, v němž je pekla vláda,
Dis ve středisku všehomíru trůní,
kde na věky se trestá každá zrada.“*

Dante Alighieri, Božská komedie – Peklo, zpěv 11

V Danteho *Božské komedii* sestupujeme postupně devíti kruhy Pekla, abychom čelili stále závažnějším hříchům. Chevigny (2001) upozorňuje na to, že většina z těchto hříchů představuje v moderních trestních zákonících také trestné činy a že stupně Pekla poměrně dobře odpovídají i závažnosti zločinů. S jedinou výjimkou.

Pro Danteho je nejzávažnějším zločinem zrada. V jedenáctém zpěvu Pekla se spolu se svým průvodcem Vergiliem zastaví u šestého pekelného kruhu, aby se ohlédl za tím, kde už byli a zároveň nahlédl, kam dál mohou jít. V úrovních, kterými doposud prošli, jsou povětšinou hříchy (či zločiny) vášně nebo slabosti. V druhém kruhu potkali například cizoložníky Paola a Francesku, kteří byli přemoženi vášní. Vergilius pak prozradí Dantemu, že níže jsou násilní zločinci a konečně pod nimi v posledním – devátém – kruhu pekla jsou zrádci. Chevigny (2001) upozorňuje na to, že v moderním pojetí práva jsou násilné zločiny, jako je ublížení na zdraví nebo loupež, vnímány jako závažnější než kupříkladu zpronevěra (která by se řadila ke zradě). Danteho relativní stupňování hříchů (zločinů) by v moderním pojetí dávalo smysl tehdy, kdyby pod zradu spadala toliko velezrada. Ale sám Dante sem ve skutečnosti řadí jak defraudaci, tak i některé velké krádeže. Dante uplatňuje hledisko záměrnosti, vykalkulovanosti. Zatímco zločiny vášně a řada zločinů násilných jsou často zločiny v afektu, kdy nad sebou člověk vládne jen malou kontrolou, je to právě hřích zrady, kde může mít racio navrch. A jak si ukážeme dále, kritérium kalkulu, záměrnosti či přinejmenším dobrovolnosti může být ve vymezení a typologii zrady velmi důležité. „Dante je na správné stopě, když ve svém dramatickém popisu pekla

v Božské komedii umísťuje archetypální zrádce Bruta a Jidáše Iškariotského do devátého a nejhoršího kruhu,” kontruje pro změnu Akerström (1991). Je to zrada, co probouzí intenzivní sentimenty, jako jsou rozhořčení, opovržení a mstivost. A ty navíc nejsou rezervovány jen pro přímo zúčastněné.

Zrada v krásné literatuře i v ědě

Za jeden z neochvějných znaků zvláštního významu nějakého povahového rysu nebo druhu chování lze považovat hojnost a pestrost jeho výskytu v běžném jazyce, domnívá se Shackelford (1997). A o tom, že zrada představuje jednu z velmi významných událostí lidského života, svědčí bohatství výrazů, díky nimž můžeme někoho podvést, oklamat, ošálit, podrazit, podfouknout, ošvindlovat, vymyslet na něj lest nebo trik, něco na něj narařit, napálit ho, ošidit a obalamutit, zmást a oblbout, hrát habadůru, vodit za nos, hrát to na někoho, fingovat, bulíkovat, něco na někoho hodit, navléknout to, zahnout, zradit, blufovat, lhát, klamat, vyzrát, vypéct a přechytračit.

Že je zrada význačný psychický fenomén bohatě prokazuje Bible, Shakespeare, Verdi, Tolstoj, Mozart a Dickens. Ale na to, jak hojný je její výskyt v běžném jazyce, jak často je klíčovým prvkem krásné literatury, se zdá, že ve světě vědy se jí už tolik nedaří. Rachman (2010) kupříkladu uvádí prevalenci článků o zradě v klinické psychologii a psychoterapii takto: „od roku 1937 publikoval *Journal of Consulting and Clinical Psychology* o zradě právě 1 článek. A *Journal of Abnormal Psychology* k tématu nepublikoval od roku 1906 nic. Existuje velká propast mezi světem literatury a psychologickou literaturou.“

„Studium reakcí na lidskou zradu, studie pracovního prostředí nevyjímaje, stejně jako výzkum zrady ze strany neživých předmětů anebo i pouhé možnosti zradit, je dosud v plenkách,” přidávají se Koehler a Gershoff, (2003, s. 245). Anebo, jak opatrně píše Finkel, Rusbult, Kumashiro a Hannon (2002, s. 956) „V současnosti je psychologické porozumění zradě a odpuštění poněkud limitované.“

A přitom, jak odvážně prohlašuje pro změnu Buss (1991), každý lidský vztah se může stát předmětem zrady. Manželé se někdy dopouštějí cizoložství nebo romantických avantýr. Nejlepší přátelé občas šeptají naše tajemství do ci-

zích uší a zrazují tak naši důvěru. Rodiče někdy pohlavně zneužívají svoje děti. Zrada je výrazným prvkem lidské „adaptivní krajiny“.

Podobně hovoří i Elangovan a Shapiro (1998), když zdůrazňují, že existuje obecný konsensus mezi výzkumníky o důležitosti a užitečnosti důvěry v celé řadě organizačních aktivit, jako je týmová práce, vedení lidí, stanovování cílů, hodnocení výkonu, rozvoj pracovních vztahů a vyjednávání (viz též Morris & Moberg, 1994). Zároveň ale existuje vzrůstající nedůvěra a obava z narušení důvěry v organizacích (viz např. Bies & Tripp, 1996; Morris & Moberg, 1994; Robinson & Bennett, 1995). Největším nebezpečím pro moderní organizaci nejsou často jiné organizace, ale zrada ambiciózních, sobeckých, nečestných lidí, kteří sledují jen vlastní kariéru a nikoliv cíle dané organizace. A jak si povšimli Morris & Moberg (1994), ty samé podmínky, které jsou nutné nebo napomáhají vzniku důvěry, také umožňují její zneužití. Zrada je tudíž stínem důvěry a loajality - elementem a nedílnou součástí sociálního života.

Lze zřejmě uzavřít konstatováním Chana (2009), že výzkum zrady je sporadicky roztržštěný do různých oborů - zrada na pracovišti (např. Morris & Moberg, 1994; Robinson, 1996), zrada blízkých - zejména partnerských - vztahů (např. Finkel, Rusbult, Kumashiro a Hannon, 2002; Shackelford a Buss, 1996), zrada přátelství (např. Feldman, Cauffman, Jensen a Arnett, 2000; Shackelford a Buss, 1996), zrada v koaličních vztazích (např. Bell, Oppenheimer a Bastien, 2002) stejně jako se zločinem spojená zrada (např. Koehler & Gershoff, 2003) a doposud neexistuje mnoho pokusů tyto střípky slepit v jednotnou mozaiku.

O čem je tato práce

Zvažujeme-li roli osobnosti v kontextu sociálního života, píše Jones, Couch a Scott (1997), vynořuje se nám zajímavý problém. Na jednu stranu rozličné osobnostní faktory zjevně přispívají k přijetí jedince druhými, což je na oplátku spojeno se štěstím, zdravím a vyrovnaností. Můžeme dokonce předpokládat, že schopnost „vycházet s druhými“ byla klíčovým rysem v evoluci lidské osobnosti (Buss, 1991), konkrétně ve sklonu „spolčovat se“, coby jednoho z nejvýznamnějších prvků lidské evoluce a přežití lidských bytostí jakožto druhu. A lze říci, že individuální rozdíly v takových charakterových rysech jako je

důvěryhodnost, přátelskost, vřelost a upřímnost, byly bezpochyby selektovány lidskou evolucí, protože zajišťovaly individuální přežití a reprodukci skrze mechanismy skupinového přijetí a popularity.

Na druhou stranu spolu lidské bytosti odedávna soupeří o omezené přírodní i sociální zdroje, a to nejen mezi skupinami, ale i uvnitř těchto skupin. Všechny lidské skupiny jsou stratifikované podle statusu a moci a mít status a moc je úzce spojeno se zdravím, přežitím a kvalitou výběru partnerů (Buss, 2003; Buss 2004). Tyto faktory nejen přispívají k individuálnímu štěstí a prospívání, ale také ovlivňují pravděpodobnost přežití a reprodukce a musely být vybírány evolučními silami. A zde leží jádro problému. Existuje základní a nevyhnutelné napětí mezi chováním, které napomáhá „vzájemnému porozumění si“ a těmi, které jsou spojeny s „předstižením ostatních“. Takže zatímco přijetí druhými napomáhá důvěryhodnost a přátelskost, získání statusu a moci závisí na ambicích, soutěživosti a lstivosti. Tudíž to zahrnuje odlišné chování a dispozice a navíc úspěch v jedné doméně znamená pravděpodobné selhání v té druhé (Jones, Coach a Scott, 1997).

Tato práce zdůrazňuje napětí mezi důvěrou a jejím porušením, které lze nazvat zradou. Mým cílem na následujících stránkách je nejprve krátký exkurz do problematiky toho, co je to důvěra a co je to zrada. Jejich vymezení a jejich vztah je nutným předpokladem k úspěšnému uchopení dalšího textu. Již zde lze ale předeslat, že jakkoliv zrada může být osobní (např. zrada v blízkých vztazích) nebo neosobní (např. průmyslová špionáž), v této práci se budu zaměřovat na zradu osobní (interpersonální), a to zejména na perspektivu důvěřující osoby (oběti)¹.

Ačkoliv lze spolu s Rachmanem (2010) konstatovat, že nejběžnějšími formami zrady jsou ohrožující odhalení důvěrných informací, neloajalita, nevěra a nečestnost, chci se v části věnované situačnímu kontextu a typologii zrady věnovat bližšímu prozkoumání toho, jakých forem může zrada nabývat. Zajímá

¹ Dosavadní literatura o zradě používá obvykle dvě dvojice termínů. Trustee (důvěřovaný, ten komu je důvěřováno, požívající důvěry) a trustor (důvěřující, ten kdo důvěřuje). A dále perpetrator (pachatel) a oběť (victim). Přičemž platí, že ten komu je důvěřováno je pachatelem zrady (trustee – perpetrator) a ten, kdo důvěřuje, se stává její obětí (trustor – victim). Tohoto dělení a relativní zaměnitelnosti uvedených dvojic termínů se budu držet i v této práci.

mne též, do jaké míry jsou tyto formy vnímány jako zrada s ohledem na specifický kontext. Mám za to, že k porozumění zradě – tomu kdy, proč a kdo zrazuje – musíme pochopit i vývoji utváření lidské mysli v tom smyslu, že jiný vztahový kontext představoval pro naše předky odlišné adaptivní problémy.

Ačkoliv neexistuje příliš mnoho typologií a modelů zrady, chtěl bych nabídnout přehled alespoň toho mála, které je v dosavadní literatuře k dispozici. Konkrétně zejména Chanovu (2009) na atribuci založenou typologii navazující na starší model Morrise a Moberga (1994) a také, přestože tato práce se zabývá primárně perspektivou oběti, modelem pachatele zrady od Elangovan a Shapiro (1998).

Mým cílem je i prozkoumat, jak lidé reagují na porušení svých očekávání. Zmíním emoce jako je hněv i žal. Dlouhodobou depresi a úzkostné poruchy, které po sobě může efekt zrady zanechat a další reakce oběti na prožitek zrady, včetně tzv. reciproční zrady a msty. A konečně se budu věnovat i tomu, jak mohou být následky zrady utlumeny a důvěra obnovena.

Pojďme se tedy společně vydat na fascinující pouť světem nejtemnějšího lidského hříchu!

PŘEDEHRA KE ZRADĚ

„Věř jen sobě a druhý tě nemůže zradit.“

- William Penn

Řada psychologů se domnívá, že důvěra² je kritická pro lidskou existenci a životně důležitá pro efektivní fungování všech úrovní lidských systémů: jedinců, dyád, skupin, organizací a národů (Rotter, 1967; Stack, 1978). Například Scott (1980) navrhuje, že by důvěra mohla být esenciální ingrediencí v procesu organizační efektivity. Někteří výzkumníci shledali, že skupiny s vysokou úrovní důvěry dosahují v určitých úkolech lepšího výkonu než skupiny s nízkou úrovní důvěry a že důvěra je srdcem skupinových procesů (Jones, Couch a Scott, 1997). Dyády jsou také jasně ovlivněny vzájemnou důvěrou jednoho každého z členů. Výzkum dyadické důvěry naznačuje, že důvěra jedné osoby v druhou silně ovlivňuje důvěru, kterou naopak přikládá ten, jemuž je důvěřováno, oné první osobě (Jones, Couch a Scott, 1997). Několikero autorů (např. Erikson, 2002; Rotter, 1967; Wrightsman, 1974) zastává názor, že by důvěra mohla být esenciální základnou pro vývoj jakéhokoliv osobního vztahu. Také se předpokládá, že vývoj důvěry je důležitou komponentou vývoje zdravé osobnosti. Ve stručnosti, důvěra je všudypřítomný koncept, styčná plocha mezi lidmi a jejich sociálním prostředím.

Konečně Ridley (2011) upozorňuje na to, že důvěra a na ní založená spolupráce mezi nepříbuznými osobami je specificky lidskou záležitostí. „Spolupráce mezi nepříbuznými cizinci se zdá být unikátně lidským úspěchem. U žádného jiného druhu se dva jedinci, kteří se předtím nikdy nepotkali, nesejdou, aby směnili zboží nebo služby k užitku jich obou, což se každodenně děje při návštěvě obchodu, restaurace nebo webové stránky. Ve skutečnosti u jiných

² Pro význam důvěry svědčí i prokazatelná existence neurochemických (oxytocin) a neurobiologických (amygdala) korelátů v mozku (viz Mikolajczak et al. 2009; resp. Koscik a Tranel, 2010). Ovlivnění hladiny oxytocinu resp. odstranění amygdaly může vést k ignorování zrady ostatních a bezmezní důvěře.

skupinově žijících druhů jako jsou mravenci nebo šimpanzi vedou interakce mezi členy různých skupin téměř vždy k násilí. (Ridley, 2011, s. 88).“

Bylo navrženo několik definic důvěry. Erikson (2002) nabízí obecnou teorii důvěry jako stadia ve vývoji osobnosti. Z tohoto pohledu představuje první krizi vývoje otázka, zda důvěřovat či nikoliv primárnímu pečovateli. Podle jeho teorie se musí každá osoba naučit důvěřovat alespoň jedné osobě, která o ně pečuje, jinak selže v přežití. Tato „bazální důvěra“ popisovaná Eriksonem je pravděpodobně imperativem pro všechny další aspekty osobnostního vývoje protože iniciuje následný sociální růst. Deutsch (1958) věřil, že koncept důvěry je životně důležitý pro porozumění sociálnímu životu a osobnostnímu vývoji.

Podobně Rotter (1967) rozvinul koncept interpersonální důvěry jakožto očekávání osoby či skupiny týkající se pravděpodobnosti dodržení příslibu. Tato konkrétní konceptualizace (a škála, kterou vyvinul pro její měření) se dočkala širokého užití v literatuře, včetně, například, zkoumání dynamiky interpersonální důvěry ve vztahu klient-terapeut, důvěry v pracovních/týmových situacích (včetně hraní her), vývoje důvěry u dětí a politické či veřejné důvěry. Mnohé z těchto studií užívají Rotterovu definici v lehce odlišném smyslu, aby měřily očekávání důvěryhodnosti lidí obecně (Stack, 1978, Wrightsman, 1974).

Někteří autoři připomínají užitečnost rozlišení mezi různými typy důvěry. Například Driscoll (1978) navrhl rozdělit důvěru do dvou kategorií na obecnou postojově-afektivní komponentu a specifickou situačně-kognitivní komponentu. Stack (1978) dále navrhl pět determinantů situační důvěry: komunikace, riziko, spolehlivost příslibů, sociální evaluace a zobecněná důvěra. Každá z těchto determinantů je vnímána v termínech minulých, současných a budoucích událostí ke zjištění pravděpodobnosti, zda se důvěra vynoří.

Riziko je nejspíš tím nejobvyklejším z těchto determinantů v literatuře o důvěře. Důvěřovat jiné osobě zahrnuje jistou míru zranitelnosti důvěřujícího. Tento jedinec musí být ochoten akceptovat riziko, aby zažil intimitu (Rempel, Holmes a Zanna, 1985). Informace o stupni zranitelnosti jedince, který ji projevuje, lze získat komunikací a zkušeností. Když někdo přijme zranitelnou pozici a zažije něco negativního, je pak méně ochotný riskovat vůči stejnému partnerovi v budoucnu a možná i vůči jiným lidem.

Jones, Couch a Scott (1997) navrhuji rozlišit dva termíny, z nichž prvním je *generalizovaná důvěra*, tj. zobecněné očekávání, že budou druzí lidé obecně spolehliví a čestní, a jejímž opakem je škarohlídství nebo paranoia. Generalizovaná důvěra je to, co Rotter (1967) míní svým konceptem interpersonální důvěry. V rámci generalizované důvěry si člověk může představit důvěru v druhé lidi obecně bez ohledu na specifické chování (tj. důvěryhodnost) nebo jejich osobnostní charakteristiky. Jones, Couch a Scott (1997) namítají, že ačkoliv je tento koncept běžný i u výše uvedených autorů, je primárně relevantní v nějakém teoretickém či filozofickém smyslu, ale méně pro každodenní zkušenost.

V kontrastu k tomu, zavádějí Jones, Couch a Scott (1997) druhý termín *vztahová důvěra* označující důvěru, kterou jedinec má pro specifickou osobu nebo skupinu osob. V tomto smyslu vztahová (relační) důvěra vyvěrá z účasti jedince ve specifických vztazích a interpersonálních výměnách. Vztahová důvěra se vztahuje k motivaci a schopnosti připustit, že budeme zranitelní druhými v průběhu vývoje vztahu samotného. Vztahová důvěra má dvě principiální rizika – riziko odmítnutí a riziko zrady (Jones a Burdette, 1994).

Jakkoliv je důvěra nutná pro zdraví a dobré bytí člověka, nese sebou také riziko. Ne všechny interpersonální vztahy jsou vítané, a naplňuje setkání například s cizinci nebo některé sociální přede hry (např. pozvání na rande) plné úzkosti (Russell, Cutrona a Jones, 1985). Odmítnutí zde znamená zablokování některé sociální přede hry v časně fázi vývoje, tj. před rozvinutím závislosti a vyjednáváním identity dvojice (Jones, Couch a Scott, 1997). Jakkoliv může být odmítnutí bolestné, zrada je mnohem horší. A o ní jsou následující stránky...

Shrnutí

V pojetí řady psychologů je důvěra kritickým elementem lidské existence. Důvěra s sebou ale nutně nese i riziko. A to jednak riziko odmítnutí v raných fázích vztahu, anebo zrady, jestliže dojde k narušení důvěry v jeho průběhu. A tomuto fenoménu je věnována tato práce.

DEFINICE

„Zrada je záměrné a druhou stranou nečekané porušení závazku, povinnosti, očekávání, slibu a podobně, zvlášť směřuje-li toto jednání proti někomu, komu je člověk povinován loajalitou.“

- Wikipedie, březen 2011

Jak budu demonstrovat záhy, zrada je velmi často definována v kontextu důvěry. Je to nasnadě, protože důvěra hraje klíčovou roli v osobních, ale i obchodních vztazích (Mayer, Davis a Schoorman, 1995). Nedávné transdisciplinární přezkoumání definuje důvěru jako „psychický stav sestávající se ze záměru akceptovat zranitelnost na základě pozitivních očekávání ohledně úmyslů či chování druhých“ (Rousseau, Sitkin, Burt a Camerer, 1998, s. 395). Tato definice naznačuje, že existují tři klíčové komponenty vztahu důvěry:

- a) závislost mezi stranami,
- b) zranitelnost alespoň jedné strany,
- c) pozitivní (tj. důvěřující) očekávání nebo přesvědčení alespoň jedné strany.

Ačkoliv se různí autoři povětšinou shodují v tom, že zrada je nějakým porušením důvěry, panuje při užívání pojmu „zrada“ určitá nejednoznačnost, co se týče definice a podstaty tohoto konstruktu. Poměrně častým prvkem definic je „porušení očekávání“.

Jones a Burdette (1994) definují zradu v interpersonálních vztazích jako porušení očekávání důvěry, na nichž jsou vztahy založeny. Obdobně i Morris a Moberg (1994) tvrdí, že zdrojem zrady je porušení klíčových očekávání.

Podle Freyd (1996), který hovoří nikoliv o zradě, ale traumatu zrady, jde zase o narušení důvěry, kterou člověk vloží do osob, na nichž je sociálně závislý.

Další definice se zaměřují zejména na způsobení a prožitek „újmy“. Takovou definici zrady, založenou na vnímání oběti, nabízí Rachman (2010). V jeho pojetí je zrada pocitem poškození, a to buď záměrnými akcemi, nebo opomenutím ze strany osoby požívající důvěry (důvěřovaného).

„Zrada je pocit bytosti, že je zraňována záměrnými akcemi nebo opominutím osoby, o níž předpokládá, že je to důvěryhodný a loajální přítel, příbuzný, partner, kolega nebo společník. Mnohé zrady jsou neočekávané události, které přicházejí jako překvapivý šok; nemálo často je v první chvíli tomu, že došlo ke zradě nevěřeno. (Zraňující akce nepřítele mohou být zrovna tak poškozující, ale jsou zřídka vnímány jako zrada),“ vysvětluje Rachman (2010, s. 304) a upozorňuje zároveň i na důležitost kontextu, o kterém bude řeč níže. Pokud je pachatelem aktu nepřítel, není tentýž akt chápán jako zrada.

Specifická a zvlášť závažná forma zrady nastává, pokud činitelé ochrany způsobí právě ten typ újmy, před nímž měli hájit, upozorňují Koehler a Gershoff (2003)³. „Představte si hasiče, který zakládá požáry, ošetřovatelku, která třese dítětem až k smrti nebo zdravotní sestru, která podává pacientům smrtící injekce.“ (Koehler a Gershoff, 2003; s. 245).

Finkel, Rusbult, Kumashiro a Hannon (2002) vycházejí ve své definici z teorie sociální výměny, která je postavená na základní premise, že jedinci vstupují do interpersonálních vztahů a udržují je kvůli prospěchu, resp. zisku, který jim tento vztah přináší. V této koncepci se pak osoba cítí zrazená tehdy, když její partner ve vztahu (blízký přítel, milenec, druh, matka atd.) vyžaduje náklady přesahující očekávaný zisk. V kontextu blízkých vztahů chápou tedy Finkel, Rusbult, Kumashiro a Hannon (2002) zradu jako vnímané porušení implicitní nebo explicitní vztahově-relevantní normy partnerem.

³ Je nad rámec této práce se zabývat neživými objekty a jejich „schopnostmi“ zradit, byť právě Koehler a Gershoff (2003) zkoumají se zájmem i toto vnímání zrady. Je ale vhodné poznamenat, že si vytváříme asymetrické důvěřující vztahy s různými typy produktů a předmětů. Například důvěřujeme jídlu, lékům, bezpečnostním zařízením, že uchovají naše zdraví a ochrání nás před zraněním či smrtí. Podobně jako u lidských činitelů se může zdát, že nás tyto produkty „zradily“, když způsobí újmu, před níž měly chránit, upozorňují Koehler a Gershoff (2003).

Konečně Elangovan a Shapiro (1998) spojují některé z předešlých definic a vytvářejí cosi jako „zlatý standard“ definice zrady, přinejmenším v tom, že všechny další definice a vymezení k nim odkazují. Zradu přitom definují jako **dobrovolné porušení vzájemně známých klíčových očekávání v důvěřované-
ho důvěřující stranou (důvěřujícím), které má potenciál ohrožit blaho
důvěřujícího.**

Elangovan a Shapiro se také zabývají jasnějším odlišením zrady od deviantního či antisociálního chování. Zrada se liší od deviantního chování v jednom kritickém momentu. Deviantní chování porušuje obecnou normu (společnosti, organizace apod.), zatímco zrada porušuje osobní očekávání mezi důvěřujícím a důvěřovaným. Zrada nastává jen tehdy, když jsou porušena osobní očekávání specifického důvěřujícího (nebo důvěřujících) vůči specifickému důvěřovanému, ne jen vůči normě. To je i v souladu s pozorováním Moriss a Moberg (1994), že zrada se vztahuje k porušení osobních očekávání, která jsou velmi důležitá pro vztah.

Je ale důležité si uvědomit, že deviace a zrada nejsou dva vzájemně se vylučující fenomény, dodávají Elangovan a Shapiro (1998). Specifické formy chování, které na sebe mohou jak deviace, tak zrada vzít (např. obtěžování, lhaní nebo zneužití privilegií), mohou být podobné. A je docela možné, že určitý akt může představovat jak deviaci, tak zradu. Například když manažer obtěžuje svou podřízenou, je tento akt nejen výrazným porušením normy stanovené společností (deviace), ale také porušení interpersonálních očekávání podřízené (důvěřujícího), že se k ní její šéf bude chovat s profesionalitou a respektem (zrada).

Podobně lze vnímat i vztah mezi pojmy násilí a zrada. Zrada může mít a velmi často má násilnou formu, ale ne všechny podoby agrese jsou nutně zradou. A zároveň naopak platí, že ne všechny formy zrady lze charakterizovat jako agresivní. Srovnejte definici agrese jakožto záměrné ubližování (Lovaš, 2008) a Chanovo (2009) rozlišení záměrné a nezáměrné (sic!) zrady.

Klíčové charakteristiky definice zrady

Protože je definice Elangovan a Shapiro poměrně vhodná i pro účely této práce, přidržím se jí s jedním drobným upřesněním, které přináší Chan (2009) a které rozvedu dále. Nejprve se ale pojďme podívat na klíčové charakteristiky definice zrady podle Elangovan a Shapiro (1998), které nám mohou pomoci tento konstrukt objasnit.

Jsou to:

- dobrovolný akt,
- klíčová očekávání,
- vzájemně známá očekávání,
- skutek/akt porušení,
- potenciál ohrožit blaho.

Za prvé, zrada v pojetí Elangovan a Shapiro (1998) je **dobrovolný akt**⁴. To znamená, že pachatel zrady (důvěřovaný) buď postrádá motivaci chovat se v souladu s očekáváními důvěřujícího, nebo je motivován tato očekávání porušit. Je-li porušení těchto očekávání nedobrovolné, je-li donucen jednat určitým způsobem, pak nemůže být za zradu činěn zodpovědným (podrobnější argumentace viz Robinson & Bennet, 1995).

Za druhé, zrada zahrnuje **porušení klíčových očekávání** důvěřujícího. Tato očekávání se mohou týkat čehokoliv, od uchování tajemství a poskytování interpersonální podpory až po splnění pracovních úkolů a etické jednání. Musejí nicméně odpovídat instrumentální povaze vztahu mezi důvěřujícím a důvěřovaným. Jinými slovy, očekávání mohou být vztažena k úkolu nebo hodnotě, pokud jsou to interpersonální očekávání a jsou pro vztah klíčová. Nejsou-li očekávání klíčová, jejich porušení není pro vztah nebo dohodu významné a bude zřejmě prominuto, ignorováno nebo nahlíženo důvěřujícím jako zklamání, ale nikoliv zrada (viz též Jones & Burdette, 1994; Morris & Moberg, 1994). To je i

⁴ V rámci definice je důležité rozlišit dobrovolný (voluntary) a záměrný (intentional) akt. Dobrovolný akt je učiněn svobodnou vůlí - tj. důvěřovaný není do aktu nucen. Nedobrovolné porušení očekávání snímá vinu a odpovědnost z důvěřovaného. Záměrnost jde o krok dál než dobrovolnost, značí určitý záměr k dosažení určitého cíle - např. ublížení. Akt může být dobrovolný ale nezáměrný, jako je třeba odhalení důvěrných informací omylem. Dobrovolnost je v pojetí Elangovan a Shapiro (1998) nutným předpokladem zrady, zatímco záměrnost nikoliv.

v souladu s pohledem, že zrada se odehrává v termínech určitých očekávání specifického důvěřujícího, nikoliv v odkazu na systém absolutních morálních standardů (Robinson & Bennet, 1995).

Za třetí, **obě strany si musí být vzájemně vědomé svých vzájemných očekávání** (i kdyby jen implicitně), ale nemusí je nutně akceptovat jako klíčová pro vztah nebo dohodu. Tato podmínka zajišťuje, že když jsou očekávání porušena, akce nemohou být přisouzeny nejasnosti, nedorozumění nebo tomu, že důvěřovaný si neuvědomoval nebo nevěnoval pozornost těmto očekáváním (v kterémžto případě by jejich porušení znamenalo spíše lapsus než zradu). Toto vymezení pomáhá minimalizovat nejistotu, zda porušení očekávání konstituuje zradu. Elangovan a Shapiro (1998) si také všímají toho, že takto formulované vymezení znamená, že i když si oběť (důvěřující) nemusí být porušení svých očekávání vědoma, jedná se přesto o zradu. To je rozdíl oproti některým jiným definicím, které závisejí na posouzení oběti (např. Morris & Moberg, 1994; vnímají zážitek zrady obětí jako klíčový). Dále důraz na vzájemnou známost spíše než na vzájemnou akceptaci je kritériem, které umožňuje postihnout možnost předem promyšlené (úkladné) zrady, kdy zrádce nikdy neakceptuje klíčová očekávání, byť si jich je vědom, a využije získané důvěry důvěřujícího vůči němu.

Za čtvrté, zrada znamená **akt porušení**, ne jen myšlenku zrady. Tudíž pouhé myšlenky na porušení interpersonálních očekávání, ačkoliv mohou být kritické pro budoucí výskyt zrady, nepředstavují dle Elangovan a Shapiro (1998) samy o sobě zradu.

Za páté, zrada má **potenciál ohrožit blaho**⁵ důvěřujícího. Zrada je často spojována s věrolomností, neloajalitou a klamem, které všechny výrazně poškozují důvěřujícího. Elangovan a Shapiro zde kladou důraz na možnost poškodit, nikoliv aktuální poškození, neboť další faktory mohou toto potenciální poškození minimalizovat. Příkladem může být potenciální ohrožení kolegy v práci nenaplněním příslibu práce na projektu, které je ale zmírněno jeho podporou ze strany soucitného nadřízeného. Zároveň toto vymezení v souladu

⁵ Well-being. Často též překládán jako pocit nebo stav „pohody“. Viz např. Kebza a Šolcová, 2005.

s Robinson a Bennett (1995) omezuje zradu jen na výrazná ohrožení a vyřazuje drobné prohřešky, které nejsou s to blaho narušit.

Atribuční typologie zrady

Chan (2009) navazuje na koncepci Elangovan a Shapiro (1998), ale pouští se do rozpracování prvního a zřejmě nejproblematictějšího bodu jejich definice zrady, kterou Elangovan a Shapiro (1998) definují poměrně široce jako **dobrovolný akt**⁶. Chan (2009) proti tomu staví specifitější atribuční typologii několika různých druhů zrady, kterou také budu v rámci této práce využívat.

Chan (2009) rozlišuje zradu nezáměrnou (incidental betrayal) a zradu záměrnou (intentional betrayal). V případě nezáměrné zrady není cílem ohrožit konkrétní oběť. Nastává tehdy, když pachatel poruší klíčová očekávání důvěry v průběhu sledování jiných cílů. U záměrné zrady je naopak cílem pachatele porušit klíčová očekávání konkrétní oběti se záměrem ohrožit její blaho. Konkrétní typ zrady je založen nikoliv na obsahu aktu, nýbrž na vnímaném motivu pachatele.

Nezáměrná zrada se dále podle motivu dělí na zradu egoistickou (egoistic betrayal) a zradu ideologickou (ideological betrayal). V případě egoistické zrady hraje prim vlastní zájem pachatele. Pachatel je tak pohlcen svými cíli, že cokoliv stojí v cestě k jejich dosažení, bude ohroženo, zraněno nebo zklamáno. Příkladem egoistické zrady může být třeba to, když se zaměstnanci cítí zrazeni, poněvadž vedení společnosti část z nich propustilo a po ostatních vyžaduje, aby pracovali za dva, aby tak zůstali konkurenceschopní nebo dokonce zvýšili zisk, uvádí Chan (2009).

V ideologické zradě způsobí pachatel zranění nebo zklamání při sledování nějakého nadřazeného cíle nebo dosažení nějaké hodnoty. Příkladem může posloužit prozrazení nějakého konkrétního příteleva tajemství proto, že přítel potřebuje odbornou pomoc. V kontrastu k egoistické zradě, pachatel nemusí

⁶ Chan (2009) také upozorňuje na to, že některé definice zrady pracují i s pojmem „neadekvátnost odčinění“, tedy tím, jak se pachatel zachoval po samotném aktu zrady, ale navrhuje toto hledisko z definice zrady odstranit, protože jde o ex post kritérium, které na samotném aktu nic nemění. Tuto jeho argumentaci ve své práci též přijímám.

mít z ideologické zrady žádný osobní prospěch, hlavním zájmem pachatele jsou nadřazená hodnota nebo cíl.

Záměrná zrada je Chan (2009) dále rozklasifikována na nereciproční osobní zradu⁷ (personalistic betrayal) a reciproční zradu (reciprocal betrayal). Osobní zradou je případ, kdy je pachatelovým cílem ohrožit blaho konkrétní oběti. Ve skutečnosti osobní zrada znamená, že pachatel volí akce, které jsou relevantní k oběti (resp. k porušení jejích očekávání důvěry), přestože jsou dostupné jiné, méně nebo vůbec ubližující alternativy.

V reciproční zradě je také cílem pachatele zradit klíčová očekávání důvěry oběti. Odlišností je fakt, že pachatel tak recipročně oplácí předchozí zradu, jíž obětí se stal. V tomto případě může pachatel vnímat „ospravedlnění“ ke spáchání zrady. Příklad reciproční zrady lze nalézt v článku Biese a Trippa (2005, str. 97), kde citují manažera jedné společnosti: „Musel jsem ty informace zveřejnit. Společnost se mnou a mým týmem zametla. Byli jsme jim ukradení. Dostali, co si zasloužili.“ Častým příkladem reciproční zrady je, když se jeden z manželů pustí do záletnických avantýr, protože jeho druh to „udělal první“ (Chan, 2009). Konkrétně nevěra jako forma odplaty nebo msty může být ve společnosti snáze akceptována než jiné typy zrady (Spitzberg a Tafoya, 2007).

Shrnutí

Pro účely této práce akceptuji definici Elangovan a Shapiro (1998), kteří specifikují zradu jako dobrovolné porušení vzájemně známých klíčových očekávání v důvěřovaného důvěřující stranou (důvěřujícím), které má potenciál ohrožit blaho důvěřujícího.

Zradu dále člením na základě typologie Chan (2009) takto:

- Nezáměrná zrada:
 - egoistická zrada,
 - ideologická zrada.
- Záměrná zrada:

⁷ Tuto zradu lze dále členit na zradu předem promyšlenou (úkladnou) a zradu umožněnou okolnostmi (oportunistickou), jako to činí Eoyang (1994).

- osobní zrada,
- reciproční zrada.

KONTEXTY ZRADY

„Kdokoliv má oči, aby viděl a uši, aby slyšel, se může přesvědčit sám, že není smrtelníka, který by dokázal udržet tajemství. Jsou-li jeho rty zticha, pak mluví konečky jeho prstů a zrada se z něj roní každým pórem.“

- Sigmund Freud

Jak píše Rachman (2010, s. 304) a jak jsem již naznačil výše, vnímání zrady závisí na kontextu. „Zraňující akce nepřítele mohou být zrovna tak poškozující, ale jsou zřídka kdy vnímány jako zrada.“ Nicméně sociálněpsychologický výzkum zrady napříč různými kontexty je vzácný (např. Clark a Waddell, 1985; Jones a Burdette, 1994; Metts, 1994).

Margaret Clark a kolegové (Clark a Mills, 1979; Clark a Waddell, 1985) zkoumali rozdíly v dynamice komunálních a směnných vztahů. *Sdílené vztahy* v jejich pojetí zahrnují všechny vztahy, v nichž je „poskytnutí výhody v reakci na její potřebu náležité“, zatímco *směnné vztahy* zahrnují ty, „v nichž je náležité poskytnout výhodu v reakci na obdržení jiné výhody“ (Clark a Mills, 1979, s. 12). Clark a kolegové tedy nerozlišují např. mezi partnerstvím, přátelstvím, příbuzenstvím apod., vše spadá do kategorie komunálních vztahů.

S použitím tohoto poměrně obecného dělicího schématu provedly Margareth Clark a Barbara Waddell (1985) zřejmě první kontextově orientované zkoumání zrady. Jejich subjekty (studentky) očekávaly buď účast v komunálním, nebo směnném vztahu se spolupracovnicí experimentu (spolustudentkou). Po představení a chvíli interakce je spolu-studentka požádala o laskavost a nabídla buď finanční odměnu, nebo nikoliv. Subjekty, které měly pocit, že jsou v komunálním vztahu, se cítily zrazené, pokud na ně bylo naléháno, aby přijaly finanční vyrovnání. Naopak subjekty, které věřily, že jsou ve směnném vztahu, se cítily zrazeny, pokud byly dotázány, zda je v pořádku, jestliže nebude následovat protislužba. Clark a Waddell (1985) diskutují apliko-

vatelnost svých výsledků na všechny typy komunálních a směnných vztahů a dále mezi nimi nediferencují.

Zřejmě nejrozsáhlejší argumentaci pro vliv kontextu na anticipaci a prožívání zrad nabízejí Shackelford a Buss (1996), resp. Shackelford (1997). Ti proti relativní doménové univerzalitě Clark a Waddell (1985) staví koncept doménové specifity vycházející z principů evoluční psychologie.

Kontexty adaptivní krajiny

Vyjdeme-li z Shackelforda a Busse (1996), tvoří interpersonální „adaptivní krajinu“ několik kvalitativně odlišných vztahových kontextů:

- dlouhodobý partnerský vztah,
- blízké přátelství,
- spojenectví (koaliční vztah).

Tyto tři typy lidských vztahů jsou v literatuře považovány za univerzální napříč kulturami (viz Argyle a Henderson, 1984; Brown, 1991; Buss a Schmitt, 1993; Daly a Wilson, 1988, Harcourt a deWaal, 1992). Je poměrně zarážející, že Shackelford a Buss (1996) nenabízejí jinde v literatuře se vyskytující a ze své podstaty hojně se objevující vztahy:

- rodič – dítě,
- krátkodobý partnerský (sexuální) vztah.

K adaptivní problematice vztahu rodič-dítě též viz např. Daly a Wilson (1988). K adaptivní problematice krátkodobého partnerského vztahu pak např. Buss a Schmitt (1992). Velmi podobné dělení vztahů (byť nevycházející z evolučně psychologického přístupu) nabízí i Argyle (1994):

- přátelství,
- láska,
- manželství,
- příbuzenství,
- rodič-dítě,
- pracovní kolegalita.

Robinson, Dirks a Ozcelik (2004) pak upozorňují ještě na specifický případ pracovního vztahu (nadřízený-podřízený). Ten by zřejmě bylo možno zobecnit na asymetrický nepříbuzenský vztah (podobně jako vztah rodič-dítě je asymetrickým příbuzenským vztahem).

Shackelford a Buss (1996) argumentují, že dlouhodobé partnerství, blízké přátelství a koaliční vztah představují každý specifický druh adaptačních problémů, z nichž některé mohou být sdílené mezi dvěma, eventuálně vícero typy vztahů, zatímco jiné budou pro ten který typ unikátní. Adaptačním problémem typickým pro partnerský vztah je například zajištění sexuální a romantické věrnosti. Adaptační problém blízkého přátelství je zajištění toho, že přítel neodhalí důvěrně sdělované informace. Konečně adaptační problém charakterizující koaliční vztah je zajištění toho, že ten který člen koalice vykonává úkoly, které se od něj očekávají.

K adaptačním problémům konkrétního vztahu se váže i očekávaný zisk. Některé výhody (zisky) v kontextu jednoho vztahu mohou nebo také nemusejí být spatřovány jako výhody ve vztahu jiném. Například exkluzivita sexuálního přístupu k partnerovi, je pravděpodobně očekávaným ziskem partnerství, zejména pro muže vzhledem k nejistotě otcovství (Buss, 2003). Sexuální exkluzivita však pravděpodobně nebude spolehlivou a očekávanou výhodou spojenou s blízkým přátelstvím nebo koaličním vztahem.

Jedním ze způsobů, jak odhalit, které chování bude interpretováno jako zrada v tom kterém vztahu, je identifikovat výhody, které mohou být spolehlivě spojeny s účastí v daném vztahu v průběhu evoluční historie. Psychické mechanismy, lépe řečeno sada rozhodovacích pravidel, aktivovaných v daném kontextu vztahu, se vyvíjela s citlivostí na poskytování zdrojů či výhod očekávaných v tomto kontextu. Ti z prvních příslušníků druhu *Homo sapiens*, kteří nebyli citliví na to, zda dostávají odpovídající odměny, by utrpěli ztrátou zdatnosti⁸ oproti těm, kteří na toto citliví byli (Cosmides a Tooby, 1992).

⁸ Zdatnost (v angl. fitness) je definována jako míra, v jaké přispívá určitý genotyp do genofondu následující generace prostřednictvím potomstva v porovnání s genotypem nejzdatnějších jedinců, proti kterým nepůsobí žádná selekce (Flegr, 2005, str. 51).

Z výše uvedeného se lze dobrat k závěru, že by mohly existovat doménově specifické psychické mechanismy pro odlišné vnímání a odhalování zrady v odlišných vztahových kontextech. Tato vrozená *psychologie zrady* by mohla sloužit dvěma funkcím, píše Shackelford a Buss (1996): (a) odradit druhé od páčání zrady v budoucnosti anebo (b) motivovat zrazené k ukončení vztahu a hledání jiného, v němž by očekávané výhody nebyly odepřeny.

Dlouhodobý partnerský vztah

Pro účely této práce je jako *dlouhodobé partnerství* chápán heterosexuální, oddaný, obvykle monogamní, romantický, sexuální vztah mezi dvěma osobami.

V převážně monogamní společnosti je exkluzivní přístup k sexu s partnerem zdrojem, který oba partneři od oddaného partnerského vztahu očekávají (Buss et al., 1992; Buss a Schmitt, 1993; Wilson a Daly, 1992). Charakter lidské reprodukce vedl k tomu, že muži – ne však ženy – čelili v průběhu evoluční historie adaptivnímu problému nejistoty otcovství svých potomků. Sexuální nevěra vystavovala muže riziku investice do potomstva, s nímž nebyli geneticky příbuzní. Ti muži, kteří nedbali sexuální věrnosti svých partnerek, měli menší šanci stát se našimi předky než ti, kteří investovali úsilí udržet si exkluzivní přístup k sexu se svou partnerkou. Závažnost nevěry podtrhují Tafoya a Spitzberg (2007), kteří uvádějí, že se vyskytuje v jedné pětině až jedné třetině exkluzivních sexuálních vztahů.

Navíc, dodává Buss (2004), protože romantický zájem může předznamenávat sexuální pletky, dávní mužští příslušníci rodu *Homo sapiens*, kteří si nevšíмали romantické náklonosti svých partnerek k jiným mužům, by byli také méně reprodukčně úspěšní, než ti, kteří něco podnikli v reakci na tento náznak hrozby cizoložství.

Ačkoliv ženy nečelily adaptivnímu problému nejistého rodičovství svých potomků, sexuální nebo romantická nevěra jejich partnerů mohla znamenat riziko ztráty reprodukčně hodnotných zdrojů (Daly, Wilson a Weghorst, 1982). Žena se může obávat, že zdroje, které jí její partner poskytuje, budou přesměrovány k jiné ženě a jejím dětem (Buss a Schmitt, 1993; Daly a Wilson, 1988).

Citlivost ke zradě u ženy reagující na sexuální či romanickou nevěru partnera lze vnímat jako řešení adaptivního problému hrozící ztráty reprodukčně hodnotných zdrojů (Buss et al, 1992; Buss a Schmitt, 1993).

Na základě výše uvedeného lze předpokládat, že romanticko-emocionální avantýra stejně jako sexuální avantýra bude vyvolávat pocity zrady v kontextu dlouhodobého partnerství spíše než v kontextu jiných vztahů. Dále lze v kontextu dosavadních výzkumů (Buss et al, 1992; Buss, 2003) očekávat, že muži budou prožívat větší známky psychického i fyzického stresu při představě sexuální nevěry ze strany partnerky, zatímco ženy projevují větší stres při představě partnerovy romanticko-emocionální nevěry.

Whisman a Wagers (2005) si všímají indikátoru toho, že osoba dopouštějící se nevěry si je vědoma porušení očekávání partnera (a tedy skutečnosti, že jej zrazuje). Je jím fakt, že se snaží nevěru před partnerem udržet v tajnosti.

Krátkodobý partnerský vztah

Pro účely této práce je jako *krátkodobé partnerství* chápán heterosexuální, sexuální vztah mezi dvěma osobami, o němž obě předpokládají omezenou dobu trvání.

Partnerské vztahy mohou trvat mnoho let, ale i pár měsíců, pár dní ba i pár minut. Krátkodobé partnerské vztahy mají mnoho jmen – aférky, vztah na jednu noc, dočasný milostný poměr. Jak upozorňují Buss a Schmitt (1993), dlouhodobé partnerství s jednou osobou zdaleka nepředstavuje normu. Obě pohlaví se účastní jak krátkodobých, tak dlouhodobých partnerských vztahů.

Reprodukční výhody, kterých nabývali muži sledující krátkodobou sexuální strategii, byly přímé: zvýšený počet potomků. Ženatý muž se dvěma dětmi mohl například zvýšit svůj reprodukční úspěch o 50% jednou krátkodobou kopulací vedoucí k úspěšnému oplodnění a porodu. Tato výhoda pochopitelně předpokládá, že potomek počatý takovým krátkým spojením přežil, což záviselo na schopnosti ženy zajistit relevantní zdroje jinými prostředky (tj. samostatně, od příbuzných nebo od jiných mužů). Z historického hlediska se zdá, že muži dosahovali zvýšeného reprodukčního úspěchu primárně zvýše-

ním počtu sexuálních partnerek, ne zvýšením počtu potomků od jedné partnerky (Buss a Schmitt, 1993).

Při sledování krátkodobé sexuální strategie čelí však muži hned několika komplexním problémům. Mužská sexuální strategie spoléhající na seznámení s co možná největším množstvím partnerek zahrnuje jednak snížení standardů na partnerku jinak kladených, rovněž tak také snahu co možná neprodlužovat seznámení s perspektivní partnerkou před sexuálním stykem. A konečně muži se snaží vyhnout závazku a investici. Neboť větší investice do konkrétního svazku, tím méně partnerek může daný muž získat (Buss a Schmitt, 1993).

V krátkodobém partnerském svazku bude tedy muž nejspíše považovat za zradu, pokud se zdánlivě dostupná partnerka bude zdráhat a odmítat pohlavní styk a pokud bude vyžadovat další a další investice.

Náklady ženy, která sleduje krátkodobou sexuální strategii, jsou závažnější než u muže, konstatují Buss a Schmitt (1993). Přesto existuje několik hypotéz, proč se ženy pouštějí do krátkodobých partnerských vztahů. Jedna z hypotéz předpokládá, že se snaží získat lepší geny, které by předaly potomkům. Další pak zahrnují okamžité získání zdrojů, užití krátkodobé strategie ke zhodnocení potenciálních dlouhodobých partnerů a získání zvýšené ochrany.

Žena může za kopulaci v krátkodobém partnerském svazku dostávat (a často také dostává) zdroje. Zjevnou formou tohoto druhu krátkodobého partnerského svazku je prostituce. Ta představuje přímou výměnu peněz či jiných zdrojů za sex. Je-li potenciálním ziskem krátkodobého partnerství pro ženy získání zdrojů, měly by se vyhnout partnerům, kteří skrze charakteristiky jako šetrnost mohou signalizovat, že takové zdroje nemusí přijít (Buss a Schmitt, 1993). Zradou pro ženu v krátkodobém svazku pak může být, pokud se nedostaví očekávané zdroje.

Mezi lidmi, podobně jako mezi dalšími primáty, existují významné mezipohlavní rozdíly v tělesné výšce a síle. Ženy tak mohou čelit riziku, že budou přemoženy silnějším a větším mužem a za takových podmínek mohou vyhledávat partnery, kteří mají schopnost je ochránit. Zvažování fyzické síly mužů může být součástí ženských preferencí při výběru partnera, a ačkoliv získání

ochrany by mělo být důležité pro ženy jak v krátkodobých tak dlouhodobých partnerských svazích, Barkow (1989) předkládá přesvědčivé argumenty, proč je mnohem důležitější v krátkodobém kontextu. V každém případě neposkytnutí očekávané ochrany od krátkodobého sexuálního partnera může být vnímáno jako zrada.

Ženy i muži v krátkodobých partnerských vztazích riskují ohrožení dlouhodobého partnerského vztahu. Vyzrazení krátkodobého partnerského vztahu může vést ke zhoršení reputace a hodnoty coby dlouhodobého partnera (přičemž toto poškození je závažnější pro ženy než pro muže) (Buss a Schmitt, 1993). Vyzrazení utajeného krátkodobého partnerského vztahu může být vnímáno jako zrada, ale u žen významněji než u mužů.

Konečně, ženy i muži v krátkodobých partnerských vztazích riskují výrazně více nakažení pohlavně přenosnou chorobou (Buss a Schmitt, 1993). Předání pohlavně přenosné choroby, zvláště takové, o níž druhá strana věděla, že je jí nakažena, může být vnímáno jako zrada, neboť to může ohrozit další partnerské vztahy příjemce.

Blízké přátelství

Pro účely této práce je jako *blízké přátelství* chápán vztah mezi dvěma osobami stejného pohlaví, který je blízký, neromantický a nesexuální.

Jedna z nejdůležitějších charakteristik blízkého přátelství je reciprocita času, zdrojů a snahy vydávaných jedním členem vztahu ku prospěchu druhého. Tato výměna zdrojů a výhod mezi stranami vztahu byla nazvána *reciproční altruismus* (Trivers, 1985) a *půjčka za oplátku* (Axelrod, 2006). Časový rámec očekávané reciprocity je charakterizován odlišnými kontexty vztahu, které Axelrod (2006) nazývá *stín budoucnosti*. Je-li stín budoucnosti krátký – tj. když mají strany vztahu malý důvod předpokládat, že budou interagovat i v budoucnu – vzniká důraz na okamžitou reciprocitu. Když je budoucí interakce nejistá, vzrůstá potenciál podvádět.

Cosmides a Tooby (1992) argumentují tím, že existuje soubor druhově typických vrozených psychických mechanismů řídících sociální směnu. Navrhují

a dokazují⁹ existenci evolučního mechanismu pro odhalování vztahových podvodníků. Shackelford a Buss (1996) k tomu dodávají, že důležitým vstupem pro tento mechanismus může být pravděpodobnost, že budou obě strany vztahu interagovat i v budoucnosti. Je-li pravděpodobnost budoucí interakce nízká, pak partner, který se vyhýbá okamžité reciprocitě, bude vnímán jako potenciální podvodník. Je-li pravděpodobnost budoucí interakce vysoká, obava, zda dojde k reciprocitě, zůstane, ale mechanismus umožní prodloužit akceptovatelné odložení reciprocity. Jaký druh informace lze komunikovat při trvání na okamžité reciprocitě, ptá se Shackelford a Buss (1996), když se stín budoucnosti zdánlivě zvětšuje, jako se to děje u blízkých přátelství a dlouhodobých partnerství.

Jestliže A trvá na okamžité reciprocitě, je to signál, že A vnímá pravděpodobnost budoucí interakce s B jako nízkou. V závislosti na tom, zda B také vnímá jejich vztah s nejistou budoucností – jako tomu může být u členů dočasné koalice – bude B respektovat trvání A na okamžité reciprocitě. Domnívá-li se ale B, že pravděpodobnost budoucí interakce je vysoká, jde-li například o dlouhodobé partnery nebo blízké přátele, může si interpretovat trvání A na okamžité reciprocitě jako zradu (Shackelford a Buss, 1996).

Jedním z ústředních ohnisek blízkých přátelství a dlouhodobého partnerství je ochota sdílet intimní pocity (Derlaga, Metts, Petronio a Margulis, 1993). Sdílení niterných pocitů naznačuje odhodlání k blízkému vztahu, neboť intimní odhalení je investice, kterou nelze vzít zpět v případě rozkladu vztahu.

Váhání ohledně výměny intimních pocitů s blízkým přítelem nebo partnerem může signalizovat nedostatek oddanosti vztahu, a tak vyvolat v těchto kontextech pocity zrady (Shackelford a Buss, 1996, Slaměník, 2011). Naproti tomu dočasné vztahy, jako jsou vztahy mezi členy koalice nebo v krátkodobém

⁹ Podstatou jejich výzkumu bylo odlišné zpracování Wasonova testu v situaci velmi abstraktního podání, kdy musí subjekt odhalit porušení podmínky a jejího zarámování do sociokulturního rámce. Po stránce logického uspořádání se obě zadání nijak nelišila. Cosmidesová a Tooby provedli s pomocí Wasonova testu rozsáhlé šetření, na němž demonstrovali fungování domnělého mechanismu pro odhalování podvodníků, který je doménově-specifický v tom smyslu, že je zaměřen zejména na porušení kontextu sociálního kontraktu (Cosmides a Tooby, 1992).

partnerském svazku, se vyznačují nejistotou, zda budou obě strany interagovat ve stejné dyádě i v budoucnu.

Shackelford (1997) uvádí jako jeden z klíčových problémů blízkého přátelství právě uchování takto vzájemně sdělených intimních pocitů a tajemství. Vyzrazení tajemství nebo zneužití nejhlubších strachů, slabin, fantazií a nadějí druhého tedy bude vnímáno jako výrazná zrada blízkého přátelství (a do značné míry také dlouhodobého partnerského vztahu).

Koehler a Gershoff (2003) v tomto kontextu zdůrazňují významný vliv záměrnosti na vnímání zrady. Domnívají se, že vyzrazení tajemství bude vnímáno jako větší zrada blízkého přátelství, půjde-li o záměrné prozrazení, nežli prozrazení nedopatřením (například v opilosti).

Podle Argyle a Henderson (1984) je jedním ze základních pravidel blízkého přátelství také to, že přátelé drží při sobě, a to i v nepřítomnosti druhého, například tehdy, je-li jejich přítel zesměšňován nebo haněn. Zradou v tomto kontextu může být, pokud se přítel nepostaví proti tomuto zesměšňování a hanění. V případě spojenectví navrhuje Shackelford a Buss (1996) podobné pravidlo určující, že člen spojenectví by se měl postavit za koalici jako celek.

Feldman et al. (2000) shrnují jako klíčové momenty zrady blízkého přátelství - odhalení tajemství přítele, porušení slibu nebo klamání.

Spojenectví (koaliční vztah)

Pro účely této práce je jako *koaliční vztah* chápán neromantický, nesexuální vztah mezi dvěma nebo více jedinci skupiny sdružené ke sledování společného cíle (či cílů) nebo za účelem směny.

Jeden kontext zrady spojenectví nabízí Shackelford (1997) v práci zabývající se zradou v kontextu sexuálních avantýr. Jakkoliv se může zdát, že sexuální avantýry nemohou být pociťovány jako zrada, pokud by došlo k sexuálnímu styku s nepřítelem koalice nebo na romantické zalíbení v něm, mohlo by tomu být naopak, domnívá se Shackelford (1997). K tomu dodávám, že dost možná

jakýkoliv pozitivně laděný kontakt s nepřítelem (např. konkurencí) může být vnímán jako zrada.

Žhavým kandidátem na místo, kde dochází nejčastěji v kontextu koaličního vztahu ke zradě, je pracoviště. Jones a Burdette (1994) zjistili, že téměř 25% mužů a 9% žen uvádělo zradu kolegou nebo nadřízeným v práci. Je to o to závažnější zjištění, že každý respondent mohl uvést jen dvě nejzávažnější situace zrady ze svého života.

Podobně ve studii hněvu na pracovišti Fitness (2000) zjistila, že nejčastějším jeho zdrojem je porušení pravidel vážících se ke zradě (např. lhaní a zneužívání).

Lhaní (a to ať už lhaní formou poskytování falešných informací nebo jen zamlčování klíčových informací), zneužívání nebo šíření poškozujících informací se nezdá být specificky zrádné jen v jednom kontextu. Nicméně v kontextu pracovního týmu jsou tyto skutky natolik citlivé – upozorňují Neuber, Smith a Asher (2000), že vznikají skupinové normy omezující tento typ zrady – „modrá stěna ticha“ mezi policejními důstojníky, omerta mezi mafiány, i opatření k eliminaci „práskačů“ ve velkých podnicích (viz. Miceli, Near a Dworkin, 2008).

Ke zradě může dojít i ve vztahu zaměstnavatel-zaměstnanec. Může jít jak o porušování pracovní smlouvy (nebo zákoníku práce) o právech a povinnostech obou stran, ale může jít, jak upozorňuje Fitness (2000), také o porušení „duševní smlouvy“, shrnujícími představy zaměstnanců o vzájemných závazcích mezi nimi a zaměstnavateli včetně procedurální a interakční spravedlnosti a práva na zacházení s respektem. Jsou-li zaměstnanci klamáni nebo s nimi není zacházeno spravedlivě ze strany zaměstnavatele, vzniká pocit porušení duševní smlouvy s potenciálně závažnými následky, včetně průmyslové sabotáže (Morrison a Robinson, 1997). V tomto kontextu Robinson, Kraatz a Rousseau (1994) uvádějí závažné zjištění – 55% jejich vzorku manažerů se domnívalo, že společnosti, v nichž pracovali, selhaly v naplnění příslibených závazků zaměstnancům v prvních dvou letech zaměstnaneckého vztahu.

Zaměstnavatelé se mohou také cítit zrazeni, když jsou oklamáni, podvedeni nebo zneužiti zaměstnanci, kterým důvěřují (Morrison a Robinson, 1997).

Klíčovým adaptivním problémem koaličního vztahu je vykonávání úkolů, přidělených jeho jednotlivým členům (Buss, 1991). Neplnění zadané úlohy tak může být vnímáno jako zrada spojenectví (koalice), což lze v kontextu Morrison a Robinson (1997) považovat za specifickou formu „duševní smlouvy“. Mimo této formy se v problematice zrazy na pracovišti objevují často krádeže spolupracovníkových nápadů a jejich neoprávněné přivlastnění (Bies a Tripp, 1996; Robinson, 1996), nátlak nebo výhrůžky ze strany nadřízeného, odepření slíbené podpory, obviňování zaměstnanců, protežování, sexuální obtěžování, propuštění z malicherných důvodů, zneužití soukromých informací (Harris, 1994 cit. dle Elangovan a Shapiro, 1998).

Vztah rodič-dítě

Vztah *rodič-dítě* je, jak je asi zjevné, definován genetickou příbuzností dvou osob, z nichž jedna je rodičem a druhá potomkem.

V kontextu vztahu rodič-dítě považují Jones, Couch a Scott (1997) za nejzávažnější porušení očekávání, a tedy zradu – opuštění dítěte, sexuální zneužití dítěte nebo porušení slibů dítěti. V psychologické literatuře se však dostává výraznější pozornosti ale jen tématu zneužití dítěte (viz např. Freyd, 1996).

Teorie traumatu následkem zrazy (Freyd, 1996) předpokládá, že čím bližší je pachatel oběti, tím závažnější trauma vzniká. Freyd (1996) se domnívá, že blízkost pachatele oběti zvyšuje škodlivost, protože vzniká konflikt mezi motivační zůstat vázán na pachatele a realitou zrazy, která by jinak vyústila ve stažení se nebo konfrontaci. Freyd (1996) dokonce tvrdí, že oběti si zradu nemusí ani uvědomit, aby tak ochránily svůj vztah k pachateli, protože plné uvědomění by mohlo narušit důležité vazby. Trauma zrazy (zvláště při sexuálním zneužití dítěte rodičem) tak může vést i k narušení paměti.

Vztah rodič-dítě je také silně asymetrický, závislost, zranitelnost a důvěrující očekávání dítěte je mnohem větší než ze strany rodiče. V takovémto případě

asymetrického vztahu, kde zradí ti, kteří mají naopak úkol chránit, je závažnost vnímání zrady ještě zvýrazněna, domnívají se Koehler a Gershoff (2003).

Shrnutí

Pro účely této práce budu pracovat s následujícími pěti kontexty, u nichž předpokládám, že spouštěčem prožitku zrady bude odlišné jednání pachatele:

- dlouhodobý partnerský vztah
- krátkodobý partnerský vztah
- blízké přátelství
- vztah rodič-dítě
- spojenectví (koaliční vztah)

V kontextu **dlouhodobého partnerského vztahu** bude nejčastějším zdrojem zrady romantický nebo sexuální román. Méně závažné může být vyzrazení tajemství nebo neposkytnutí ochrany a podpory.

V kontextu **krátkodobého vztahu** to pro muže bude znamenat odkládání styku a vyžadování dalších a dalších investic ze strany partnerky. U ženy se pak může jednat o neposkytnutí ochrany nebo zdrojů ze strany muže, ale také vyzrazení vztahu, je-li tajný. Závažným tématem mohou být také sexuálně přenosné choroby.

V kontextu **blízkého přátelství** může být zdrojem zrady neposkytování reciproční pomoci a investic na oplátku za obdržené, ale také jejich naléhavé vymáhání. Neochota sdílet intimní pocity, ale i jejich vyzrazení. A také nezastání se přítele i v jeho nepřítomnosti, je-li jeho obraz poškozován.

V kontextu **spojeneckých vztahů**, kam řadíme i pracovní vztahy, je zradou paktování se s nepřítelem, zneužívání, neférovost, nedostatek respektu, neplnění zadaných úloh, přivlastnění si cizích nápadů a sexuální obtěžování. Je možné zvážit jejich rozlišení na symetrické (kolegiální) a asymetrické (vztahy podřízenosti) a jejich specifika.

V kontextu asymetrického příbuzenského vztahu **rodič-dítě** jsou nejzávažnějšími zdroji zrady opuštění dítěte, jeho sexuální zneužití nebo porušení slibů daných dítěti.

MODEL ZRADY

„Dobrý přítel vám vrazí kudlu dopředu.“

- Oscar Wilde

Proč lidé zrazují důvěru v ně vloženou? Na to existuje v literatuře překvapivě málo komplexních odpovědí. Dosavadní výzkumy se buď spokojují s konstatováním, že ke zradě dochází a dále zkoumají převážně její klasifikaci (Chan, 2009; Morris a Moberg, 1994) nebo poskytují jednoduchou a přímočarou odpověď ve smyslu, že se jedná o vlastní zájem (např. Lewicki, 1983; Trevino a Youngblood, 1990), či že skupina sleduje prosociální zájmy (Graham, 1986 cit. dle Elangovan a Shapiro, 1998, s. 552) nebo jde o konflikt interpersonálních rolí (např. Grover, 1997).

Elangovan a Shapiro (1998) rozvíjejí motiv vlastního zájmu v případě *oportunistické zrady*¹⁰ v podobě modelu, kalkuluujícího klady a zápory zrady v dané situaci. Konkrétně navrhuje tři aspekty, které jsou podkladem zrady: (1) zrada je výsledkem rozhodovacího procesu, (2) zrada je jednou z možností, kde je volena ta „nejatraktivnější“ ze dvou nebo více, (3) atraktivita možnosti zradit je funkcí kritického zhodnocení situace tak, jak je vnímána důvěřovaným (pachatelem).

Model Elangovan a Shapiro (1998) předpokládá, že když čelí situaci rozhodování, kde je na výběr mezi zradou důvěry a možností uchovat důvěru, důvěřovaný zahájí zpracování informací předtím, než se rozhodne, zda zradí. Na tom, že v případě oportunistické zrady nejde o impulzivní akt, ale o výsledek rozhodovacího procesu, se shoduje více autorů (např. Eoyang, 1994; Lewicki, 1983; Trevino a Youngblood, 1990). To ale nevyřazuje roli emocí

¹⁰ Je vhodné zdůraznit, že tento model nepokrývá dobře ani většinu situací nezáměrné zrady (zejména situace, kdy ke zradě dojde bezmyšlenkovitě a vlastně nedopatřením), ani některé situace předem promyšlené (úkladné) zrady. Pro tyto situace v literatuře, pokud je mi známo, žádný model neexistuje. Termín oportunistická zrada Elangovan a Shapiro (1998) se nejvíce blíží záměrné zradě v Chanově (2009) typologii (viz výše).

v rozhodování zradit. Jak pozitivní tak negativní emoce prožívané důvěřovaným mohou výrazně ovlivnit atraktivitu možnosti zradit (Elangovan a Shapiro, 1998).

Za druhé se zdá, že zrada je jednou z možností, které má důvěřovaný na výběr, a to v situaci, kdy bude vybrána nejatraktivnější možnost. V souladu s perspektivou vlastního zájmu se důvěřovaný pustí do srovnávání možnosti zradit s ostatními možnostmi. Například Lewicki (1983) zvažuje různé podmíněné odměny a důsledky k určení toho, zda dojde k chování porušujícím důvěru. K rozhodnutí zradit tudíž dochází, když důvěřovaný získává z porušení důvěry víc, než kdyby ji uchoval (Elangovan a Shapiro, 1998).

A konečně se zdá, že atraktivita možnosti zradit je určena kalkulací užitku spojenou s náklady a zisky. Konkrétněji atraktivita, a tudíž pravděpodobnost zrady, bude podle Elangovan a Shapiro (1998) zvolena na základě dvou klíčových otázek: (1) Je celková současná situace taková, že by chtěl důvěřovaný porušit důvěru? (2) Zažije důvěřovaný pravděpodobně vážné postihy, pokud důvěru poruší? Posouzení situace bude ovlivněno vnímáním toho, jak uspokojivá je současná situace (status quo) udržení důvěry ve vztahu k situaci po zradě. Čím negativněji nebo nejspokojivěji vyznívá posouzení současné situace důvěřovaným, tím spíše cítí, že zradou může být získáno více. Zvážení postihů a „příležitosti“ určuje, zda se motivace převede do akce (Elangovan a Shapiro, 1998; Eoyang, 1994). „Pravá příležitost“ nabízí zradu nejen jako možnost v určité situaci, ale také skýtá důvěřovanému vysokou naději, že „mu to projde“. Čím nižší je vnímaná pravděpodobnost utrpení vážných postihů, tím vyšší je šance, že důvěřovaný motivovaný zradit také vskutku zradí.

Shrnutí

Model oportunistické zrady Elangovan a Shapiro (1998) předpokládá tři hlavní aspekty:

- zrada je výsledkem rozhodovacího procesu,
- zrada je volena mezi možnostmi, z nichž vítězí ta nejatraktivnější,
- atraktivita možnosti zradit je dána kritickým zhodnocením situace ze strany pachatele.

Pachatel se obvykle rozhodne zradit v situaci, kdy výhody zrady převažují nad případnými postihy, a to zejména, existuje-li vysoká šance, že vyvázne bez trestu.

PROŽÍVÁNÍ ZRADY

Přejít od vášně a lásky k vášni a nenávisti lze v případě zrady velmi rychle.

- Robert Sternberg

Odhalení zrady

Odhalení zrady může přijít „zčista jasna“ a představovat tak hluboce stresující šok. Na druhou stranu, je-li vztahová důvěra nízká nebo je zrádce „v podmínce“ kvůli předchozímu prohřešku, může důvěřující hledat důkazy klamání, vycházet ze svých implicitních teorií o typech chování, které by naznačovaly, že „se něco děje“. Jakmile je zahájeno pátrání, není obtížné takové důkazy najít, neboť jak ukazuje výzkum, lidé hledí na široké spektrum chování důvěřovaného (zvláště v partnerském vztahu) jako na potenciální ukazatel zrady (Fitness, 2000). Například Shackelford a Buss (1997) zkoumali přesvědčení běžné populace o tom, podle čeho by lidé poznali, že jim byl jejich partner sexuálně či emocionálně nevěrný a našli velké množství údajně diagnostických chování včetně toho, že je partner naštvaný, kritický nebo zjevně nespokojený se vztahem a nevysvětlitelné zvýšení nebo snížení (sic!) partnerovy pozornosti nebo sexuálního zájmu. To v podstatě znamená, že jakákoliv změna každodenního fungování může být podezřívavým partnerem interpretována jako důvod ke znepokojení.

Odhalení zrady může mít také formu doznání. Doznání (zejména v podobě církevní zpovědi) má v západní kultuře dlouhou tradici a mnoho jejích příslušníků věří, že je dobré jak pro tělesné zdraví, tak i pro emoční rovnováhu (Georges, 1995). Ačkoliv doznání může poskytnout úlevu pachateli, přenáší to do značené míry břemeno bolesti na toho, kdo byl zrazen a odpuštění často nemusí přijít (Lawson, 1988).

Reakce na zradu

Podle Morrison a Robinson (1997) prvotní objevení a zážitek zrady přechází pouhé kognitivní uvědomění si, že nastalo porušení očekávání; namísto toho je pocit narušení pociťován na hlubší – viscerální – úrovni. Podobné bolesti a zranění si všímá i Leary a kolegové (Leary, Springer, Negel, Ansell a Evans, 1998). Ti uvádějí, že v reminiscencích až 20% studentů, kteří vzpomínali na zradu, se objevují „velmi bolestné“ události, přičemž jejich hodnocení míry bolesti odpovídalo pociťované míře odvržení.

Emocionální dopady zrady mohou být výrazné a traumatické (Morrison a Robinson, 1997). Takové emoce pramení nejen ze zklamání nějakého očekávání, ale stejně tak z pocitu nespravedlnosti a krutého zacházení ze strany někoho k němuž jsme pojali důvěrný vztah. „Intenzita reakce je přímo připsatelná nejen nenaplněným očekáváním specifických odměn nebo výhod, ale také obecnějším přesvědčením o respektu osob, kodexech chování a dalších vzorcích jednání spojených se vztahy zahrnujícími důvěru.“ (Rousseau, 1989 cit. dle Robinson, Dirks a Ozelik, 2004, s. 328).

Silný emocionální dopad zrady bude motivovat značnou míru vědomého kognitivního úsilí k rozklíčování příčin a implikací této události, jak pro zrazeného partnera, tak pro vztah (Fitness, 2000). A v závislosti na tom, jak si zrazený partner interpretuje situaci, se začne vynořovat mimo bolesti i spektrum řady negativních emocí. Například Fehr a Baldwin (1996) zjistili, že studenti hodnotí zradu důvěry jako nejintenzivnější - hněv provokující - typ narušení vztahu. Hněv, se bezpochyby dostavuje, protože oběti obvykle interpretují motivy pachatele jako zlovolné a záměrné (Hansson, Jones a Fletcher, 1994, Jones a Burdette, 1994). Takové zhodnocení spolu s vnímáním nespravedlnosti a morální „špatnosti“ spolehlivě vyvolává hněv ve většině kontextů (Fehr a Baldwin, 1996; Finchman a Bradbury, 1992; Morrison a Robinson, 1997).

Další emoce, která je v reakci na zradu prožívána, je zášť. Ponižení a vnímání relativní bezmoci dokáží snadno vzbudit zášť, a tak lze očekávat, že se dostaví zejména v reakci na hluboce ponižující formy zrady jako je podvod, výrazná ztráta sociálního statusu nebo uvržení do bezmoci (Fitness a Fletcher, 1993). Také zrada, která obsahuje prvky sexuální nebo emocionální nevěry

snadno vzbuzuje příbuznou komplexní emoci známou jako žárlivost, která se stává z prvků odvržení, hněvu a žalu (Sharpsteen, 1991). Žárlivost ale nemusí být vždycky destruktivní. Ve skutečnosti vnímá běžná populace mírnou žárlivost jako lichotku, jako signál, jak moc na nich druhým záleží (Buss, 2003; Fitness a Fletcher, 1993). Výzkumy ale zaznamenávají i daleko závažnější průvodní okolnosti a důsledky chronické či intenzivní žárlivosti včetně násilnosti, zlosti, odcizení a dokonce i vraždy (např. Daly a Wilson, 1988). Rachman (2010) popisuje dále prožívání negativního stresu, pocit ztráty, opakované přemítání o věci, pocity nedůvěry a další. Konečně Miller a Maner (2008) upozorňují na to, že v důsledku odlišných negativních konsekvencí nevěry pro muže a ženy mohou muži a ženy vykazovat také odlišné emocionální a behaviorální reakce na nevěru. Zatímco muži více inklinují k hněvivé a násilné reakci na odhalenou nevěru, ženy spíše upadají do smutku, trpí pocity osamělosti a inklinují k vyhledávání zdrojů náhradní sociální afilace.

Přestože zkušenost zrady může vést k intenzivní a negativní emocionální i behaviorální reakci, je nutné vnímat, že různí jedinci mohou reagovat odlišně na podobné či identické události. Co je pro jednoho zradou, může u jiného projít bez povšimnutí. Porušení důvěry může vyvolat intenzivní hněv u jednoho člověka a žal u jiného (Robinson, Dirks a Ozelik, 2004).

Bies a Tripp (1996) potvrzují, že škála reakcí na zradu sahá od intenzivního hněvu až po odpuštění. Typ prožívané emoce může hrát významnou roli v tom, jak se budou další události odvíjet. Hněv například vede ke konfrontaci a zapojení pachatele, zatímco nenávist obvykle motivuje k vyhýbání se a emočnímu stažení se (Fitness a Fletcher, 1993). Žárlivost, coby komplexní slitina emocí, může motivovat k širšímu spektru chování od úzkostného lpění na pachateli, přes depresivní hloubání a sklíčenost až k hněvivé konfrontaci a mstě (Sharpsteen, 1991). Obdobně opovržení pociťované vůči zrádci (Neuberg, Smith a Asher, 2000) může vést k celé škále následných reakcí.

V pracovním kontextu popisují reakce na zradu Robinson, Dirks a Ozelik (2004). Negativní prožitek nenaplnění závazků společnosti vnímaný zaměstnanci jako zrada může vyústit ve ztrátu důvěry zaměstnanců ve společnost, ztrátu uspokojení z práce a také ztrátu zájmu zůstat zaměstnancem společnosti,

ztrátu pocitu závazků ke společnosti a má rovněž zásadní dopad na pokles výkonu zaměstnance. Medvec, Valley a Thaler (1999 cit. dle Koehler a Gershoff, 2003, s. 245) popsali v pracovním kontextu situaci „odporu k ústupkům“, v níž zaměstnanci, kteří vnímali porušení vztahů mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, byli ochotni opustit zrazujícího zaměstnavatele, přestože z čistě ekonomického hlediska by se jim vyplatilo zůstat.

Vliv důvěry na vnímání a prožívání zrady

Robinson, Dirks a Ozcelik (2004) si kladou otázku, jakou roli má předchozí důvěra na vnímání a prožívání zrady. Navrhují dva potenciálně se vylučující přístupy s použitím romantické metafor. Zrazená osoba si může říct „Takže je pravda, že láska je slepá?“ anebo si řekne „Není běsu většího než hněv ženy zhrzené¹¹“.

Přístup nazvaný „**Láska je slepá**“ má za to, že předchozí důvěra může tišit vnímání a prožívání zrady. Robinson (1996) zjistila, že zaměstnanci s vyšší počáteční důvěrou byli méně dotčeni porušením dohod ze strany zaměstnavatele než ti s nízkou počáteční důvěrou. Robinson, Dirks a Ozcelik (2004) dokumentují řadu podobných nálezů vycházející z předpokladu, že vyšší důvěra vede k tomu, že zradou nejsou zasaženy ústřední motivy připisované druhé straně. V důsledku toho lze zradu snáze přestát.

Pokud jedinec zaregistruje zradu u osoby, k níž chová vysokou míru důvěry, ovlivní to jeho interpretaci a smíření se s tímto činem. Jedinec s vysokou mírou důvěry bude mít tendenci interpretovat událost v relativně neutrálním či dokonce pozitivním světle. Může událost zarámovat jako nezáměrný čin, nedorozumění, dočasný lapsus nebo událost mimo odpovědnost či vládu ze strany pachatele. Naopak u vztahu s nízkou mírou důvěry bude přečin vnímán jako záměrný, možná až zlovolný akt, protože to naplňuje dříve existující vnímání druhé strany (Robinson, Dirks a Ozcelik, 2004).

¹¹ Citát ze hry Williama Congreve – *The Mourning Bride* (1697), v orig. „Hell hath no fury like a woman scorned“.

Vnímání situace může ovlivňovat i emocionální vklad. Přiznat si, že jsme byli zrazeni někým blízkým, může být zvláště silnou ranou naší sebeúctě (Morrison a Robinson, 1997).

Naproti tomu přístup „**Není běsu většího než hněv ženy zhrzené**“ nabízí tu perspektivu, že jsme-li zrazeni někým, komu silně důvěřujeme, budeme se ve skutečnosti cítit víc zrazení, než těmi, jimž nedůvěřujeme. Tedy, že velká míra důvěry následné vnímání a prožívání zrady netiší, ale naopak rozněcuje. Jde o fenomén, který Robinson, Dirks a Ozcelik (2004) nazývají efekt kontrastu. Čím větší je důvěra v pachatele, tím větší kontrast nebo rozpor nastává mezi očekáváními a důkazy zrady. Tento větší kontrast vede k silnější emocionální reakci. Předchozí důvěra může vést také k většímu pocitu zrady z důvodu nepředvídatelnosti. Ve vztazích vysoké důvěry neočekáváme zradu, zdá se nám daleko méně pravděpodobná než ve vztazích nízké důvěry.

Robinson, Dirks a Ozcelik (2004) se pokoušejí najít mezi těmito dvěma zdánlivě neslučitelnými pohledy soulad. Míra důvěry může hrát roli v zhodnocení nebo interpretaci důkazů porušení důvěry. Jedinci, kteří do vztahu hodně investovali a mají vysokou míru důvěry v pachatele, se budou bránit vnímání situace jako zrady. Tato pozitivní tendence je také pravděpodobnější, bude-li pachatel pomáhat interpretovat oběti situaci v pozitivním světle.

I přes tuto tendenci k uchování původního stupně důvěry, může tato snaha fungovat jen do určitého stupně. Není-li počáteční důvěra vysoká, pak není práh pro přesvědčení se o zradě moc vysoký a naopak. Jakmile je ale práh dosažen i přes počáteční míru důvěry k pachateli, přestává vyšší počáteční míra důvěry fungovat jako tišící element a pocit zrady se naopak stává čím akutnější, a ti s vysokou počáteční mírou důvěry zraněnější, naštvanější a smutnější než ti s nízkou počáteční úrovní důvěry (Robinson, Dirks a Ozcelik, 2004). Podobně argumentují i Whisman a Wagers (2005), kteří na konto specifického případu nevěry konstatují, že partnerka častého záletníka může být naštvaná, depresivní, nejistá či záštiplná, ale nebude tolik traumatizována novou aférou jako žena, která svého chotě nikdy z nevěry nepodezřívala. Naopak nedostatek emocionální odezvy na odhalení nevěry může být indikátorem podezírání partnera již před odhalením zrady, a tedy výpovědí o křehkosti vztahu.

Psychické poruchy obětí zrady

Rachman (2010) zmiňuje několik typických psychických poruch, které se objevují u obětí zrady. Jde především o depresivní epizody nebo symptomy, nespecifické depresivní a úzkostné stavy a obsedantně-kompulzivní poruchu. V posledně zmíněném případě Rachman (2010) upozorňuje zejména na zvláštní spojení zrady a pocitu kontaminace, vedoucímu k odhodlání se kompulzivně mýt.

Všímá si ale také podobnosti mezi prožíváním zrady a posttraumatickou stresovou poruchou: emoční otupělost, distres, vyhýbání se všemu, co by mohlo zradu připomenout, ruminace nebo pocit omezené budoucnosti. Jediný výrazný rozdíl vnímá v tom, že oběti zrady obvykle nemívají potíže s pamětí.

Shrnutí

Odhalení zrady může mít formu náhlého odhalení i postupného sbírání stop a také - v západní kultuře populární - formu doznání.

Prvotní reakcí na zradu bývá šok spojený s bolestí, která má až útrobní charakter. Následuje jednak kognitivní úsilí zaměřené na pochopení události, ale i emocionální odezva v podobě emocí jako je:

- hněv,
- zášť,
- žárlivost,
- žal,
- opovržení.

Podoba emocionální odezvy může být dobrým prediktorem dalšího vývoje.

Vliv na vnímání a prožívání zrady může mít i míra počáteční důvěry. Ta může efektivně tlumit vnímání zrady, ale pokud si oběť už přizná, že byla zrazena, vede naopak vyšší míra počáteční důvěry k silnějšímu prožitku zrady.

NÁPRAVA DŮVĚRY

„Nemrzí mne, že jsi mi lhal. Mrzí mne, že ti už nemůžu věřit.“

- Friedrich Nietzsche

Výzkumy ukazují, že zrada vede k poškození toho, jak oběť vnímá pachateleovu důvěryhodnost a k rozkladu důvěry mezi obětí a pachatelem (např. Bies a Tripp, 1996; Jones a Burdette, 1994). Studie také ukazují, že některé nápravné taktiky mohou pomoci znovu vybudovat důvěru a obnovit vztah důvěřujícího a důvěřovaného.

Nápravné taktiky, které uvádí literatura o zradě a porušení důvěry jsou: *omluva, odškodnění, lítost a nové nastavení hodnot* s obětí. Omluva znamená přiznání odpovědnosti a vyjádření lítosti (Kim, Ferrin, Cooper a Dirks, 2004; Lewicki a Bunker, 1996; Tomlinson, Dineen a Lewicki, 2004). Například Kim et al. (2004) zkoumal účinnost omluvy na obnovení důvěry; nicméně nakolik jejich výsledky naznačují, omluva pomohla napravit důvěru, tato však nebyla nikdy obnovena zcela.

I další výzkumy dokládají, že omluva bez odškodnění po porušení důvěry má jen malý efekt na znovuoobnovení důvěry a spolupráce. Důvodem je, že ze samotné omluvy, bez konkrétních důkazů, je složité určit, zda je to pachateli skutečně líto. Například Bottom a kolegové (Bottom, Gibson, Daniels a Muringhnan, 2002) ukázali, že ačkoliv omluvy mohou obnovit spolupráci po porušení důvěry, omluvy spojené s pokáním výrazně zvýšily obnovu spolupráce.

Odškodnění může vylepšit vnímanou důvěryhodnost pachatele následujícími způsoby. Zaprvé, v porovnání se situací, v níž k žádnému pokání nedojde, může oběti pomoci redukovat ztráty způsobené zradou (Turnley a Feldman, 1999), a tudíž částečně zachránit vnímání pozitivní orientace pachatele ze strany oběti.

Další taktikou k znovuoobnovení poškozené důvěry je lítost. Lítost (nebo vyjádření záměru se kát) může napomoci vnímané důvěryhodnosti pachatele v tom, že signalizuje oběti, že pachatel je vůči ní nyní pozitivně orientován, neboť vyjadřuje, že již oběť znovu nezradí. Lítost spojená s absencí další zrady v budoucnu také zvyšuje vnímanou integritu pachatele, neboť pachatel demonstruje, že drží slovo (příslib pokání) a že jeho slova a činy jsou v souladu (důvěryhodné chování v budoucnu) (Chan, 2009).

Nové nastavení hodnot nebo principů mezi pachatelem a obětí může také pomoci obnovit důvěru (Lewicki a Bunker, 1996). Dojednávání může propojit hodnoty pachatele a oběti a zvýšit vnímanou shodu hodnot coby jednu z dílčích dimenzí integrity pachatele.

Efektivita nápravných taktik podniknutých pachatelem k nápravě vnímání jeho důvěry může záviset na (a) minulých interakcích mezi pachatelem a obětí, (b) upřímnosti nápravné snahy a (c) závažnosti zrady (tj. míře negativitu/množství způsobené újmy) (Tomlinson et al. 2004). K ilustraci závažnosti lze použít evolučně psychologického příkladu. Pokud vdaná žena provozuje mimomanželský sex, a co hůř, ještě otěhotní s jiným mužem, kvůli vysokým investicím z toho v budoucnu vyplývajícím pro jejího manžela (a tudíž vysoké závažnosti zrady), mohou být požadavky na odčinění pro ženu tak extrémně vysoké, že jich nebude schopna dosáhnout. V takovém případě důvěra nebude obnovena a manželský vztah bude permanentně poškozen. Oproti tomu, jelikož z evolučního hlediska je míra zrady skrze sexuální nevěru pro ženskou oběť menší, pak nápravná taktika jejího muže bude méně nákladná a spíše úspěšná. Jinými slovy, z hlediska evolučně psychologických nákladů pachatel muž bude mít větší šanci k obnovení důvěry a vztahu (po sexuální nevěře) než žena coby pachatelka - i když oba použijí tutéž nápravnou taktiku (Chan, 2009).

Minulé zrady mohou mít také vliv na efektivitu nápravné taktiky, kterou pachatel použije. Konkrétně, čím vyšší je konzistence a čím nižší je výjimečnost zrady, tím spíše bude osobnost usuzovat na stabilitu pachatelových budoucích akcí (Elangovan, Auer-Rizzi a Szabo, 2007). Jinými slovy, čím častější zrada – zvláště stejného typu – pachatel v minulosti spáchal, tím spíše oběť neuvěří, že už to příště neudělá.

Navíc, ne všechny nápravné taktiky jsou stejně efektivní – jiné typy zrady mohou vyžadovat jiné nápravné taktiky k obnovení důvěry mezi pachatelem a obětí (Chan, 2009).

V případě egoistické zrady, kde došlo k narušení vnímání jak laskavosti, tak integrity pachatele, je vhodnou taktikou jak omluva a odškodnění, tak i lítost. V případě ideologické zrady závisí na tom, pro jakou hodnotu byla oběť zrazena a zda jsou hodnoty pachatele a oběti v souladu. Pokud v souladu jsou, pak je vhodnou taktikou odškodnění. Naopak, pokud jejich hodnoty nejsou v souladu, je vhodné navíc k odškodnění přidat nové nastavení hodnot, domnívá se Chan (2009).

U osobní zrady je velmi pravděpodobné, že k obnovení interpersonální důvěry a vztahu nikdy nedojde. Tím spíše, pokud šlo o zradu předem promyšlenou (úkladnou). Podobně problematické může být obnovení důvěry u reciproční zrady, přestože vnímaná laskavost a integrita pachatele nemusí být tolik poškozena. Nápravná taktika může být úspěšná, pokud se jednalo o odstrašující reciproční zradu nebo rovnost nastolující reciproční zradu. To může vést ke znovuoddání se ve vztahu po zradě a pokračování v tomto vzájemném oddání se a důvěryhodném chování v budoucnu. Je ale těžké, poznamenává Chan (2009), obnovit důvěru, pokud se oběť domnívá, že jediným motivem reciproční zrady byla msta.

Shrnutí

Literatura uvádí několik nápravných taktik, které mohou napomoci k obnovení důvěry po události zrady:

- omluva,
- odškodnění,
- lítost,
- nové nastavení hodnot.

Obnovení důvěry může ale pomoci i určitá forma reciproční zrady, pokud není zaměřená na mstu, ale na znovunastolení rovnosti nebo demonstraci odstrašujícího potenciálu.

Obecně je snazší obnovit důvěru po událostech egoistické nebo ideologické zrady než po zradě osobní a negativní efekt na obnovení důvěry může mít také předchozí historie opakujících se zrad téhož druhu.

MSTA A ODPUŠTĚNÍ

„Oko za oko by oslepilo celý svět.“

- Mahátma Ghándí

Msta

Rozhodnutí ublížit někomu, kdo ublížil vám, má v literatuře své místo odedávna. Kupříkladu Bible se zdá být tématem msty téměř posedlá. „Právě krev poskvřuje zemi a země nemůže být zproštěna viny za krev, která byla na ni prolita, jinak než krví toho, kdo krev prolil.¹²“; často se opakující „Oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nohu za nohu,¹³“ nebo „Má je pomsta i odplata¹⁴“. Podle Frijdy (1994) existuje prastará a univerzální touha srovnat skóre s těmi, kteří nás zradili, a je to jedna z nejzákladnějších a nejsilnějších lidských vášní. I přes základní povahu lidské touhy po odplatě je msta obecně považována za nezdravou a značící nějaký druh duševní poruchy. I přesto je krvavá odplata explicitně schvalována v 95 procentech světových kultur a je motivem 10 až 20 procent vražd na celém světě (Pinker, 2011).

Stuckless a Goranson (1992) definují mstu jako způsobení újmy v odplatě za vnímanou špatnost. V minulosti lidé řešili nespravedlnost mstou daleko běžněji a pro mnohé, starověké Řeky nevyjímaje, byla msta rovna spravedlnosti (Kim a Smith, 1993).

Co ale motivuje jedince ke mstě? Zdá se, že důležitým motivem odplaty je snaha „srovnat skóre“. V tomto smyslu plní msta a vina podobnou funkci v tom, že umožňují sdílet bolest oběma stranám. To, že pachatel také trpí, umožňuje oběti cítit se lépe (Fitness, 2000).

¹² Numerei 35:33 (cit. dle Česká biblická společnost, c2009)

¹³ Exodus 21:24, ale také viz Leviticus 24:20; Deuteronomium 19:21 (cit. dle Česká biblická společnost, c2009).

¹⁴ Deuteronomium 32:35 (cit. dle Česká biblická společnost, c2009)

Další motivací msty je efekt odstrašení. Jak upozorňují Daly a Wilson (1988), efektivní odstrašení spočívám v tom, přesvědčit naše rivaly, že jakýkoliv pokus jednat na úkor našich zájmů povede k tak krutým postihům, že konečná zaplacená cena daleko převáží jakékoliv možné výhody. V podobném duchu argumentují efektem odstrašení i Neuberg, Smith a Asher (2000, s. 44): „Tvrdość sociálních a fyzických trestů za akt zraďy se zdá být docela funkční.“ Ti dále zdůrazňují, že míra stigmatizace pachatele by měla být úměrná míře závažnosti dané situace nebo zranitelnosti důvěřujícího.

Řada výzkumníků upozorňuje také na spojení mezi ponížením a mstou (např. Frijda, 1994; Kim a Smith, 1993). Vzhledem k tomu, že ponížení znamená hluboké a bolestné poškození sociálního statusu osoby, lze mstu vnímat jako silný prostředek k obnovení důstojnosti a získání kontroly nad situací.

A konečně, „pomsta je sladká“, jak nás upozorňuje klasické přísloví. Neurologické snímkování mozku odhaluje, že prožívání touhy po pomstě aktivuje stejné regiony jako bažení po nikotinu, kokainu nebo čokoládě (Pinker, 2011).

Co se týče konkrétního mstivého chování, neexistuje zřejmě žádná hranice lidské vynalézavosti, která sahá od každodenní pomstychtivosti, ničení reputace, izolace nebo exilu až po mučení, znásilnění nebo masovou vraždu (Frijda, 1994; Neuberg, Smith a Asher, 2000).

Impulz mstít se v reakci na zradu je nepochybně silný a nesmírně lidský. Jeho aktivace může být velmi snadná. Pinker (2011) uvádí, že vražedné fantazie, k nimž se většina vysokoškolských studentů přiznává, jsou téměř bezvýhradně fantazie pomsty. A stejně tak v laboratorních studiích lze u studentů snadno navodit touhu pomstít se za ponížení. Msta je – téměř doslova – nutkání.

Ale vlastní akt msty může způsobit cyklus „oko za oko“, a to zvláště tehdy, když sám akt msty představuje formu zraďy vztahu. Část problémů tkví podle Biese a Trippa (1994) v tom, čemu říkají „odlišná aritmetika“ mezi obětí a pachatelem. Pachatelé a oběti interpretují tentýž akt zraďy jinak. Pachatelé mají tendenci zlehčovat způsobenou škodu, zatímco oběti maximalizují svoje utrpení. Tudíž oběť vnímá mnohem víc bolesti a utrpení, než kolik je pachatel

ochoten přiznat a tento rozdíl vnímání může vyvolat eskalující cyklus msty a odplaty za tuto mstu (Kim a Smith, 1993).

Frijda (1994) podotýká, že i přes svou neblahou pověst může msta hrát ve vztazích konstruktivní roli. Touha po odplatě není iracionální, byť vyžaduje jisté usměrnění. Msta může dokonce motivovat konstruktivní změnu chování „Já jim ukážu!“ (Bies a Tripp, 1996).

Odpuštění

Msta a její tendence eskalovat situaci musí mít „tlumicí tlačítko“, konstatuje Pinker (2011, str. 541). Pokud by tomu tak nebylo, „odlišná aritmetika“ mezi pachatelem a obětí by nafoukly každé provinění v eskalující svár. Modely vývoje spolupráce ukazují, že nejúspěšnější jedinci potlačí svou tendenci „oko za oko“ kajícíností a odpuštěním, zvláště jsou-li s ostatními na stejné lodi. Úplné odpuštění ale může být obtížné, neboť „spočívá v návratu ke vzorcům chování před zradou – tj. oběť nezkoumá obsesivně zradu, nepřipomíná pachateli incident, nedožaduje se omluvy a nevykazuje žádná rezidua incidentu“ (Rusbult, Arriaga a Agnew, 2001, s. 379-380).

Fitness a Mathews (1998, cit. dle Fitness, 2000, s. 14) zjistili, že běžná populace zastává implicitní teorie o tom, jak funguje odpuštění. Pokud pachatel přizná svou vinu a omluví se, případně skutek odčiní a oběť vnímá, že pachatel cítí lítost, kterou oběť rovněž pociťuje a prohřešek mu tudíž nakonec odpustí. Dále se předpokládá, že je-li skutek odpuštěn, měl by být i zapomenut.

Julia Fitness (2000) zkoumající dále průběh odpuštění poznamenává, že přinejmenším v oblasti dlouhodobých partnerských vztahů (konkrétně manželství) se fungování odpuštění velmi blíží laickým představám. Podobně McCullough (2008) prokazuje, že touha pomstít se je snáze utlumitelná, spadá-li pachatel do našeho přirozeného empatického kruhu. Jsme ochotni odpouštět našim příbuzným a blízkým přátelům i věci, které by u jiných byly neodpustitelné. Vztah odpuštění a oddanosti v blízkém vztahu konečně dokumentují i Rusbult, Arriaga a Agnew, 2001) a zároveň konstatují, že „spolu s ochotou k přizpůsobení se a obětování se je ochota k odpuštění (...) prospěšná pro pokračování vztahu.“

Další okolností, která účinně tlumí mstivost, představuje vztah s pachatelem, který by bylo příliš nákladné přetnout. Síla sdíleného cíle, který by přiměl někdejší nepřátele ke smíření, byla dramaticky demonstrována v klasickém Sharifově experimentu z roku 1954 na chlapeckém letním táboře zvaném Robbers Cave. Rozdělení do týmů vedli zúčastnění chlapci z vlastní iniciativy po celé týdny vzájemnou válku, ale když psychologové zinscenovali pár „nehod“, které jim neumožnili jiné řešení než vzájemnou spolupráci při obnově zásobování vodou a vytažení autobusu z bláta, přistoupili na příměří a překonali vzájemnou animozitu (Pinker, 2011).

Třetím modulátorem odplaty je ujištění, že pachatel je již neškodný. Proto i výsledky výzkumu Julie Fitness (2000) naznačují, že odpuštění bývá častější u jednorázových událostí. I přes upřímně zamýšlené odpuštění si nemůžete dovolit odzbrojit se, pokud je pravděpodobné, že vás pachatel znovu zraní (Pinker, 2011).

Klíčová pro odpuštění je upřímná kajícínost, při níž vás musí pachatel přesvědčit, že již nemá další důvod vás znovu zranit. Může tvrdit, že způsobená škoda byla nešťastným důsledkem výjimečné souhry okolností, které se už nebudou nikdy opakovat nebo že způsobené zranění nešlo předjímat. Ne náhodou těmto výmluvám pachatelé věří v případech prakticky jakékoliv spáchané zrady (Pinker, 2011). Verbální omluvy ale nejsou nutně nejlepším indikátorem „skutečné lítosti“ a pachatelé musejí často tvrdě pracovat na znovuzískání důvěry svých partnerů a napravit škodu, kterou způsobili. Pokud tedy ubezpečování o výjimečnosti provinění nezabere, musí pachatel přistoupit na verzi příběhu oběti, připustit, že udělal něco špatného, sympatizovat s utrpením oběti a umenšit vzniklou škodu jejím odčiněním. Často musí prokázat svou důvěryhodnost v ujištění, že se věc již nebude opakovat. A i pak riskuje, že mu bude jeho prohřešek opětovně připomínán (Fitness, 2000; McCullough, 2008; Pinker, 2011).

K odpuštění obvykle nedochází, pokud spáchaný čin má za následek ponížení, hanbu či zášť oběti, když pachatel nepociťuje nebo se zdá, že nepociťuje skutečnou lítost i přes verbální omluvy, a pokud se již stejný nebo podobný prohřešek jednou stal (Fitness, 2000). Poskytnutá omluva tak může být ještě

větším zdrojem hněvu, než pokud by nebyla projevena žádná, protože může k první škodě přidat druhou, konkrétně cynický trik k odvrácení msty. Poškozená strana musí nahlédnout do pachatelovy duše a uznat, že jakékoliv záměry znovu ublížit byly odstraněny. Nástroje, které demonstrují tuto znovuoobrobenou neškodnost, jsou emoce zahanbení, viny a ponížení pachatele (Pinker, 2011).

Problém pachatele spočívá ve způsobu, jak tyto emoce zviditelnit. A stejně jako u jiných signalizačních problémů je forma, jak takový signál učinit věrohodným, je učinit jej nákladným. Můžeme přistoupit k lichocením a patolízalství, poklonám a sklopení hlavy. Kontrolu našich dobře viditelných partií těla může převzít autonomní nervový systém. Omluva stvrzená zrudnutím, koktáním a slzami je věrohodnější než taková, která je servírována chladně, klidně a rozvážně. Pláč a rudnutí jsou zvláště efektivní, protože jsou pociťovány uvnitř a projeveny navenek a tudíž umožňují společné uvědomění si tohoto stavu. Prožívající ví, že přihlízející zná jeho emoční rozpoložení, přihlízející ví, že druhý ví, a tak dále. Společně sdílená znalost tak brání sebeklamu: provinilá strana nemůže popřít nepříjemnou pravdu (McCullough 2008; Pinker, 2011).

Shrnutí

Msta je univerzální a rozšířenou formou reakce na zradu definovaná jako způsobení újmy v odplatě za vnímanou špatnost. Mezi motivy msty může patřit:

- touha srovnat skóre,
- odstrašující efekt,
- znovuzískání důstojnosti,
- silné niterné bažení po odplatě.

Mezi pachatelem a obětí existuje odlišné vnímání závažnosti způsobené škody. To může vyvolávat eskalující spirálu násilí. Proto mají lidé za určitých okolností tendenci k odpuštění. Odpouštíme obvykle

- blízkým příbuzným a přátelům,
- ve vztazích, jejichž přerušování by bylo nákladné,

- jestliže sdílíme společné cíle,
- jsme-li ujištěni o budoucí neškodnosti pachatele.

Pachatel může indikovat svou budoucí neškodnost autentickým výrazem přiznáním viny, studu a zahanbení, které přesahují pouhou omluvu. Obvykle musí být doprovázeny nákladnými a vůlí neovládanými signály prožívaných emocí.

EMPIRIE: BARVA ZRADY

„Uspěť lze i bez zrady.“

- Jean Renoir

Problematika barev se zdá být přirozeně psychologická. Spojuje v sobě počítky a mechanické fungování nervového systému s osobností. Emoce, paměť, učení, zvláštní případy handicapu, představitivost, sociální vzorce, snové představy a motivace, v těch všech hrají barvy výraznou roli. Ba dokonce i základní otázka vnímání a iluzí je v první řadě psychologická, a až poté estetická. A přesto bylo o barvách napsáno víc malíři, hudebníky, filosofové a básníky, než co se lze dozvědět v psychologické literatuře (Riley, 1995).

Jedním z velkých osobností spojených s psychologií barev je jméno C. G. Junga. „Jungovo nadšení pro barvy vyvěrá z jeho víry v šíři jejich významu.“ (Riley, 1995, s. 303). Podobně i Lüscher (1971) se domnívá, že vliv barev je značný a vychází z hloubi našeho fyziologického a psychického uspořádání. Je toho názoru, že s určitou barvou je spojen určitý fyziologický pocit. Že barvy mohou navodit nebo uvolnit tenzi a že mají úzké propojení s našimi emocemi.

Existují ale i méně ezoterické úvahy a studie o roli barev na lidskou psychiku. Vzrůst zájmu o význam barev v oblasti marketingu a prodeje má na svědomí zejména Howard Ketcham, který započal se svými výzkumy vlivu barev na prodej zboží v roce 1929 a až do své smrti v roce 1982 byl konzultantem barevnosti pro Du Pont, Pan Am, General Electric a řadu dalších firem (Riley, 1995).

V duchu všech těchto a podobných úvah, četných výzkumů a teorií spojujících emoce a barvy, ale v zájmu lepšího porozumění zkoumanému problému, v naději na nalezení dalšího úhlu pohledu na zkoumanou problematiku jsem si položil otázku – **jakou barvu má zrada**. A položil jsem ji i zkoumaným subjektům.

Úvod

Dotazováním se na barevnou asociaci ke slovu zrada jsem sledoval několik záměrů současně. Vyjma zjevného zájmu o samotnou výpověď respondentů, sloužila tato otázka i jako metoda k prolomení ledů, na níž lze snadno navázat řadou dalších otázek a snadno otevírá prostor k další diskuzi.

Jako třetí přidanou výhodu standardizované a zároveň relativně neobvyklé otázky vnímám možnost zaujmout mysl respondenta pro téma a osvobodit ji pro daný moment od případných jiných úvah, kterými se může zabývat a které mohou kontaminovat další úkoly, které jsou mu předkládány.

Metody

Pro účely kvótního vzorku byla otázka uvedena v úvodu dotazníku z kapitoly Empirie: Zrádné situace (viz dále), ale byla položena a zodpovězena ústně a až posléze zaznamenána písemně na dotazník.

Standardizované znění otázky (instrukce) je toto:

Provádím vědecký výzkum a v rámci něj bych tě/Vás chtěl požádat o to, zda bys/te mi neřekl, jaká první barva tě/Vás napadne, co prvního ti/Vám přijde na mysl, když se řekne určité slovo. [PAUZA. Je-li zřejmé, že respondent rozumí zadání, pokračuje se dál.] To slovo je ZRADA.

Odpověď respondenta byla zaznamenávána v maximální možné šíři a až posléze kategorizována.

Vzorek

Jak již bylo uvedeno výše, vzorek v tomto výzkumu je totožný se vzorkem získaným kvótním výběrem pro účely „medailonků zrady“ (viz dále) s několika výjimkami. Část osob vyplňující dotazník nebyla schopna asociovat naprosto žádnou barvu (viz dále) a byla proto nahrazena skupinou osob se stejnými sledovanými charakteristikami, kteří nevyplňovali dotazník, pouze asociovali barvu. Tato odlišnost je uvedena v tabulce 1. Vzorek usiluje o reprezentativitu vůči místní populaci (v mém případě populace hl. m. Prahy) ve věku od 20 let dále. Za sledované znaky jsem zvolil pohlaví, věk a vzdělání. Určení kvót bylo

provedeno na základě údajů Českého statistického úřadu – statistické ročenky 2011 (Český statistický úřad, 2011).

Tabulka 1: Kvóty vzorku

Kvóta pohlaví (pro hl. m. Prahu, 2010)
muži (n=95) 48,3% (nahrazena 3 osoby)
ženy (n=104) 51,7% (nahrazena 1 osoba)
Kvóta věku (pro hl. m. Prahu, 2010)
20 – 29 (n=35) 17,4% (nahrazeny 3 osoby)
30 – 39 (n=46) 22,8%
40 – 49 (n=32) 15,9%
50 – 59 (n=31) 15,6% (nahrazena 1 osoba)
60 a víc (n=56) 28,3%
Kvóta vzdělání (pro hl. m. Prahu, 2010)
základní a bez vzdělání (n=19) 9,6% (nahrazena 1 osoba)
střední bez maturity (n=40) 20,1%
střední s maturitou (n=83) 41,7% (nahrazeny 2 osoby)
vysokoškolské (n=58) 28,7% (nahrazena 1 osoba)

Kvótní vzorek je limitován spodní hranici 20 let z řady důvodů. Jedním z nejzávažnějších je relativní složitost konceptu zrady, který může být ve věku dětství a dospívání vnímán výrazně odlišně (nebo by mohlo docházet k jeho nepochopení) a výsledky by tak mohly být spíše zmatečné nežli přínosné. V budoucnu je však bližší zkoumání odlišnosti pojetí zrady v různých věkových obdobích žádoucí, ostatně Kulka (2008) poukazuje na souvislost věku a barev a proměnlivost jejich preferencí v průběhu života. U dospívajících se pak též obávám menší zodpovědnosti k vyplnění dotazníku, což byl i důvod pro stanovení věkové hranice relativně výš, než je věk dovršení právní plnoletosti.

Ačkoliv si uvědomuji určité limity výzkumu pouze v jedné lokalitě (hl. městě Praze), nedomnívám se, že přidaná hodnota snahy pokrýt např. celou ČR by vyrovnala neúměrně vyšší výzkumné náklady – finanční, časové i jiné. V tomto směru pokládám v budoucnu za plodnější provádět komparativní vý-

zkum např. s relativně vzdálenějšími kulturami, který by mohl spíše rozkrýt nakolik univerzální nebo kulturně specifická tato preference barev je. Navíc nemám důvod předpokládat, že by se populace Prahy v otázce vnímání zradý výrazně lišila od zbytku republiky.

Výsledky

Výsledky uvádím v tabulce 2. Jako základní barvy pro kódování byla zvolena kombinace barev Lüscherova barvového testu (Lüscher, 1971), ale bez přívlastků sytosti nebo světlosti. Oranžovo-červená je zde označována jako červená (oranžová ve skutečnosti nebyla nikdy žádným respondentem uvedena). Nevyskytly se žádné případy nezařaditelné barvy, které by vyžadovaly kategorii „ostatní“, nicméně některé barvy (odstíny) bylo možno započítat do více kategorií (např. zelenožlutá). Tyto jsou v níže uvedené tabulce zaznamenávány do obou kategorií¹⁵.

Tabulka 2: Asociace podle barev

Fialová n = 22 (9,8%)
Verbalizace: fialová (14); tmavě fialová (5), <i>červenofialová</i> (3)
Modrá n = 7 (3,1%)
Verbalizace: tmavě modrá (4); <i>zelenomodrá</i> (3)
Zelená n = 21 (9,3%)
Verbalizace: zelená (9); <i>žlutozelená</i> (7); <i>zelenomodrá</i> (3); brčálově zelená (1); jedovatě zelená (1)
Žlutá n = 11 (4,9%)
Verbalizace: <i>žlutozelená</i> (7); žlutá (2); ostře žlutá (1); žlučová žluť (1)
Červená n = 82 (36,4%)
Verbalizace: červená (40); tmavě červená (19); vínová (8); <i>červenohnědá</i> (7); <i>červenočerná</i> (3); <i>červenofialová</i> (3); krvavá (2)
Hnědá n = 13 (5,8%)
Verbalizace: <i>červenohnědá</i> (7); tmavě hnědá (4); hnědá (1); <i>černohnědá</i> (1)
Černá n = 49 (21,8%)

¹⁵ Proto je součet četností barev větší než velikost vzorku. Zvažoval jsem i možnost započítávat např. červenofialovou jako 0,5 do četnosti ve dvou kategoriích – fialová a červená, ale pro další statistické zpracování se tato varianta ukázala být spíše zavádějící. Proto jsem nakonec zvolil tuto metodu.

Verbalizace: černá (43); červenočerná (3); obsidiánová (1); černohnědá (1); <i>přechod ze světlé do černé</i> (1)
Šedá n = 20 (8,9%)
Verbalizace: šedá (18); stříbrně šedá (1); <i>přechod ze světlé do černé</i> (1)

Z výsledků vyplývá, že v doplněném kvótním vzorku je barvou nejčastěji asociovanou se zradou červená (často ve spojeních jako tmavě červená, červenoohnědá atd.). Červená je vybavována v 36,4% případů. Druhou nejčastější asociovanou barvou je černá, zastoupená ve 21,8%. Často si lze také všimnout přívlastku „tmavý“ asociovaného s jinými barvami. Ten se vyskytuje ve 14,2% případů a podtrhuje tak asociaci zrady s tmavou/černou barvou.

Ačkoliv je to zřejmě zjevné, lze také konstatovat, že distribuce barev v rámci asociací není rovnoměrná. Na základě jednovýběrového chí-kvadrát testu lze také na zvolené hladině významnosti ($\alpha = 0,05$) zamítnout nulovou hypotézu, která by předpokládala rovnoměrné rozdělení mezi kategorie, $\chi^2(7, N = 225) = 158,6; p = 0,001^{16}$.

Tabulka 3: Pohlaví a zvolená barva zrady (četnosti)

	Muži (n = 106¹⁷; 100%)	Ženy (n = 119; 100%)
Fialová	6 (5,7%)	16 (13,4%)
Modrá	1 (0,7%)	6 (5%)
Zelená	9 (8,5%)	12 (10,1%)
Žlutá	4 (3,8%)	7 (5,9%)
Červená	39 (36,8%)	43 (36,1%)
Hnědá	6 (5,7%)	7 (5,9%)
Černá	30 (28,3%)	19 (15,9%)
Šedá	11 (10,6%)	9 (7,6%)

Ačkoliv by se mohlo zdát, že muži preferují některé barvy výrazněji často než ženy (zejména černou 28,3% mužů oproti 15,9% žen nebo fialovou muži 5,7%, kdežto ženy 13,4%), výsledky statistické analýzy naznačují, že na zvolené hladině významnosti ($\alpha = 0,05$) nelze zamítnout nulovou hypotézu o tom, že

¹⁶ Všechny statistické testy v této práci jsou počítány s využitím statistického software IBM SPSS Statistics Version 20.

¹⁷ Zde uváděné „n“ je větší, než je „n“ vzorku proto, že některé asociace jsou kódovány ve více než jedné kategorii. Např. červenočerná je kódována jednou jako černá a jednou jako červená.

mezi muži a ženami není ve volbě barevnosti rozdíl. Výsledkem Fisherova přesného testu je $p = 0,277^{18}$.

Tabulka 4: Pohlaví a košatost popisu barvy zrady (četnosti)

	Muži (n = 96¹⁹; 100%)	Ženy (n = 104; 100%)
Jedna základní barva	75 (78,1%)	52 (50%)
Dvoubarevná kombinace	10 (10,4%)	15 (14,4%)
Barva s přívlastkem	11 (11,5%)	37 (35,6%)

Další možnost analýzy, která se nabízí, je zvážit, zda mají muži nebo ženy bohatší barevnou asociaci na zradu. Popisy zrady byly kódovány do tří kategorií jako „jedna základní barva“ – např. červená; jako „dvoubarevná kombinace“ – např. červenočerná a konečně jako barvy s přívlastkem – „vínová, jedovatá zelená“ apod.

Výsledky ukazují, že na zvolené hladině významnosti ($\alpha = 0,05$) lze zamítnout nulovou hypotézu, která by předpokládala, že není rozdíl v „košatosti“ odpovědi mezi muži a ženami. Výsledkem Fisherova přesného testu je $p = 0,001^{20}$. Naopak lze přijmout alternativní hypotézu, že tento rozdíl existuje. Konkrétněji, že ženy poskytují barevně bohatší odpovědi „s přívlastkem“ častěji než muži a méně často užívají jen jedné základní barvy.

Diskuze

Lüscher (1971) interpretuje ve výsledcích nejhojněji zastoupenou červenou jako stav výdeje energie, zvyšujícího se krevního tlaku a zrychleného dýchání. Podobně Riley (1995) v odkazu na Junga píše: „Rudá je krev a afektivita, fyziologická reakce, která spojuje ducha s tělem, vede k ohni ba i peklu.“

Je snadné zahlédnout za červenou barvou emoci hněvu, tak často spojenou s prvotní reakcí na zradu. Je to aktivní impuls konat, zvítězit i navzdory

¹⁸ Chí-kvadrát test není vhodné použít, protože dvě buňky kontingenční tabulky obsahují hodnotu menší než 5; proto byl zvolen Fisherův přesný test.

¹⁹ Zde uváděné „n“ je naopak – oproti předchozím tabulkám shodné s „n“ vzorku. Důvodem je, že barvy jsou vždy kódovány do právě jedné kategorie.

²⁰ Chí-kvadrát test lze v tomto případě též použít a poskytuje shodný výsledek $\chi^2(2, N = 200) = 18,959$; $p = 0,001$.

skutku pachatele zrady. Je ale nesporně zajímavé si všimnout, jak často je červená tónována do tmavých až červenočerných odstínů. Ze všech výskytů červené je tmavě červená či červenočerná zmíněna ve víc než čtvrtině případů. A černá je hned druhou nejčastěji zmiňovanou barvou vůbec. Pokud bychom počítali všechny výskyty slova „tmavý“ a „černý“, bylo by zastoupení červené a temné/černé téměř na roveň.

Neudivuje to, uvážíme-li její symbolický význam, coby negace, nicoty, zániku. Lüscher (1971, str. 80) píše: „Černá je konec, kde už není nic víc.“ Je to konec důvěry a konec vztahu. Je to poddání se a rezignace. Žal a osamění, tedy další velmi časté emoce spojovaná s reakcí na zradu. Kulka (2008, s. 117) konstatuje o tmavých barvách, že jsou „těžší a vážnější“. Že se tyto barvy vyskytují vysoko v četnosti odpovědí, tedy není úplně překvapivé.

Není také bez zajímavosti srovnat výsledky tohoto výzkumu s výzkumem barevných asociací k souvisejícímu a přinejmenším zčásti protikladnému slovu Trust (Důvěra), který provedl Joe Hallock (2003). Jeho vzorek je podobně rozsáhlý, ale je posbíraný online na populaci z různých částí světa.

Tabulka 5: Srovnání četností a pořadí asociací zrada/důvěra

	Zrada (tato práce)	Důvěra (Hallock, 2003)
Modrá	(8.) 3%	(1.) 34%
Bílá	(N/A) 0%	(2.) 21%
Zelená	(4.) 9%	(3.) 11%
Fialová	(3.) 10%	(4.) 8%
Žlutá	(7.) 5%	(5.) 7%
Červená	(1.) 36%	(6.) 6%
Hnědá	(6.) 6%	(7-9.) 4%
Šedá	(5.) 9%	(7-9.) 4%1
Černá	(2.) 22%	(7-9.) 4%
Oranžová	(N/A) 0%	(10.) 1%

Jak vidno dvě barvy nejčastěji spojované se zradou (červená a černá) se v asociaci s důvěrou objevují relativně málo – červená na šestém místě a černá na sedmém až devátém. Spearmanovská korelace mezi těmito osmi barevnými

asociacemi těchto dvou slov je ale jen slabě záporná $r_s = -0,173$ a nesignifikantní (sig. 0,633). Tento výsledek zřejmě naznačuje, že zrada není opakem důvěry (tou je nedůvěra), ale jejím narušením.

EMPIRIE: ZÁŽITKY ZRADY

„Zapomínáme na krutost a minulé zrady. Nedbáme, kde může příští jasný záblesk udeřit.“

- Robert Graves

V úvodních kapitolách této práce jsem poskytl průřez současnými poznatky, teoriemi a výzkumy zrady vedenými až na výjimky z ryze akademického hlediska. Jak ale zradu vnímají „obyčejní lidé“? Jak je zrada vnímána ve folkové psychologii? Co je ještě považováno za zradu a co už ne? Existují nějaké indicie nadcházející zrady? Je něco, co zradu inhibuje? Dokáží lidé druhé lidi od zrady odradit? Je naopak něco, co zradu katalyzuje? Co druhé podněcuje ke zrazení? Jak se lidé vyrovnávají se zradou? Je zrada spíše „zlomový bod“ nebo „proces“?

Metoda

Tuto úvodní exploraci problematiky zrady jsem se rozhodl realizovat formou polostrukturovaného rozhovoru. Pro něj jsem na základě literatury vytipoval sedm kategorií, pro něž bylo na počátku načrtnuto 24 otázek. Skutečná podoba otázek i jejich reálný počet se mohl lišit podle rozhovoru. Další otázky byly doplňovány na základě analýzy průběžně až k celkovému počtu 28 základních otázek.

Zrada v jazyce

- Co Vás napadá, když se řekne zrada?
- Jak rozumíte pojmu zrada? Jak byste slovo zrada někomu vysvětlil?
- *Doplněná otázka: Nakolik závažný čin vlastně zrada je?*

Formy zrady

- Jaké různé podoby může podle Vás zrada mít?
- Jak se můžou lidé zrazovat?

- Má zrada nějaké hranice? Kdy už nějaký čin přestává být zradou?

Indicie zrady

- Jak se na zradu vlastně přijde?
- Co obvykle pachatele zrady prozradí?
- Dá se zrada odhalit předem? Před jejím spácháním?

Inhibitory a katalyzátory zrady

- Dá se zradě nějak zabránit?
- Je něco, co může druhé lidi odradit od toho, aby zrazovali?
- Je naopak něco, co druhé lidi vede ke zradě?
- Napadá Vás nějaká polehčující okolnost, která lidem zrazení usnadní?

Zkušenost oběti zrady

- Byl jste někdy zrazen?
- O co šlo?
- Jak jste se přitom cítil?
- Jakou měla ta situace dohru?
- Změnilo Vás to nějak?
- Jaké jsou teď vztahy mezi Vámi a pachatelem?
- *Doplněná otázka: Jaká si myslíte, že je vaše míra zavinění situace?*

Zkušenost pachatele zrady

- Zradil jste někdy?
- O co šlo?
- Jak jste se přitom cítil?
- Jakou měla ta situace dohru?
- Změnilo Vás to nějak?
- Jaké jsou teď vztahy mezi Vámi a obětí?
- *Doplněná otázka: Jaká si myslíte, že je vaše míra zavinění situace?*

Ostatní

- *Doplněná otázka: Jak je možno zradu napravit?*

- Je nějaká otázka týkající se zrady, kterou jsem nepoložil? A jaká je na ni odpověď?

Záměrem tohoto výzkumu je hledání podobností a rozdílů ve vnímání zrady u laické veřejnosti a na základě toho vytvořit model „laického“ vnímání a prožívání zrady.

Data byla získána dvěma metodami – buď rozhovorem tváří v tvář, nebo rozhovorem vedeným online. V obou případech byla data zpracována formou doslovné transkripce a následně kódována a analyzována do tematicky blízkých trsů a kategorií. Na základě nich je navržen předběžný model laické percepce a prožívání zrady.

Respondenti byli před rozhovorem upozorněni na téma, kterého se rozhovor týká, a měli možnost jej odmítnout. Zároveň byli před začátkem rozhovoru a před otázkami na jejich konkrétní zkušenosti upozorňováni, že pokud se nebudou cítit komfortně, nemusí na danou otázku odpovídat.

Ačkoliv metodu analýzy získaných dat nelze v žádném případě označit jako zakotvenou teorii (tak jak ji definují Strauss a Corbinová, 1999), lze konstatovat, že slouží k inspiraci přinejmenším ve využití některých postupů otevřeného a axiálního kódování. Analýza byla provedena „dvoucestně“. Po provedení poloviny rozhovorů byla vytvořena prvotní interpretační kostra a zároveň byl rozšířen koš otázek, aby bylo možno lépe popsat zkoumané jevy.

Vzorek

Vzorek pro tento výzkum byl vybírán záměrně (primárně s ohledem na různorodost životních osudů a zkušeností a také – zejména – s ohledem na ochotu sdílet relativně intimní zážitky ze svého života). Vzorek je tvořen čtyřmi ženami a čtyřmi muži ve věku mezi 22 až 65 lety. Podrobnější charakteristiky vzorku jsou následující:

- Žena (22 let, SŠ, prodavačka)
- Žena (26 let, VŠ, studentka)
- Žena (34 let, SŠ, bankovní poradce)

- Žena (58 let, VŠ, nezaměstnaná)
- Muž (24 let, VŠ, vystudovaný projektový manažer, nezaměstnaný)
- Muž (32 let, SŠ, státní úředník)
- Muž (37 let, VŠ, programátor)
- Muž (65 let, VŠ, podnikatel)

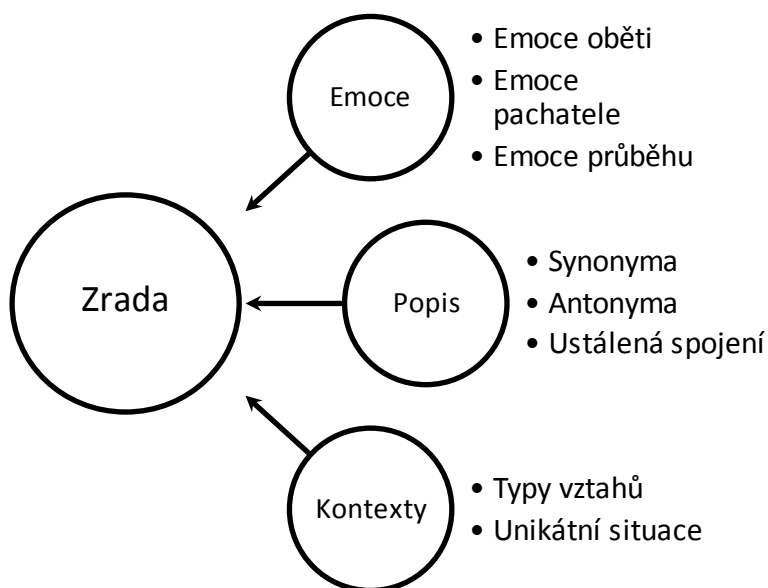
Výsledky a diskuze

Výsledky uvedené níže jsou již strukturovány do vytyčených kategorií odpovědí a prezentovány již v analyzované formě. Doslovný přepis není součástí této práce s ohledem na citlivost uváděných údajů a důvěru ve mne mými respondenty vloženou. Domnívám se, že zveřejnění úplných transkripcí (přestože jsem je pro vlastní potřeby při zpracování výzkumu provedl) by mohlo být právem označeno za zradu svěřených tajemství a bylo by to s ohledem na téma práce extrémně cynické, o etické rovině ani nemluvě.

Zrada v jazyce

Jak vnímají respondenti zradu? Co pro ně znamená? Co si vybaví? Ať už v reakci na úvodní otázku nebo v průběhu hovoru se objevovalo několik stěžejních přístupů, jimiž lidé zradu uchopují. Jsou to emoce se zradou spojené, popis aktu zrady, kontexty, v nichž ke zradě dochází či může dojít nebo z nichž ji známe, a další věci, které nelze dobře zahrnout do společné skupiny. Popisovanou kategorizaci ilustruje diagram 1.

Diagram 1: Kategorie chápání zrady

Emoce spojené se zradou

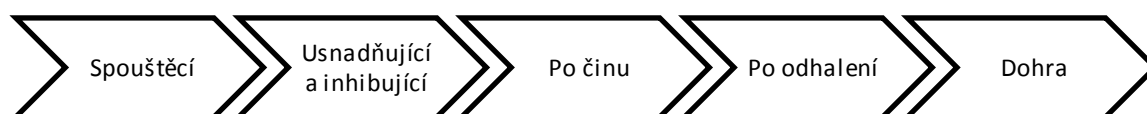
Jaké emoce si lidé spojují se zradou? V první řadě je třeba rozlišit emoce zúčastněných stran (oběti a pachatele). Emoce oběti v situaci odhalení zrady jsou obvykle tím, co přichází na mysl jako první. Zklamání, smutek vedoucí až k pláči, obtížně popsatelný „blbý“ pocit, bezradnost, pocit neférovosti, bolest, pocit zranění, touha utéct, vzdálit se, odříznout se.

Naopak emoce pachatele si respondenti vybavovali téměř vždy jen na přímý dotaz. Je zjevné, že při výzkumem vyvolaných úvahách o zradě se stylizujeme spíše do „kladné“ polohy oběti, než že bychom se ztotožňovali se „záporným“ pachatelem.

Emoce spojené se zradou lze ale kategorizovat i z hlediska časového, viz diagram 2. Z výpovědí respondentů lze rozlišit emoce coby spouštěče zrady (sem spadá například náhlý afekt, který nás pohne k činu), dále z části se s první kategorií překrývající emoce, které nám usnadňují spáchání zrady (hněv, touha po pomstě) a emoce, které nás naopak v páchání zrady brzdí (soucit, dobrý vztah, pocit zájmu ze strany oběti), v další fázi jsou to emoce po činu (často výčitky nebo morální znechucení sebou samým). Až do tohoto momentu jsou ve světle reflektorů téměř výhradně emoce pachatele. Od momentu odha-

lení se naopak vyprávění soustředí víc a víc na emoce oběti, a to jednak v samotném momentu konfrontace se zradou až po rozřešení konfliktu (zde označeno jako dohra). Ty byly již uvedeny výše a zahrnují v prvních momentech pocit zklamání, smutku, niterný „blbý“ pocit, bezradnost, pocit neférovosti, bolest, pocit zranění, pocit hnusu (pošpinění). Zmíněné emoce se posléze přelévají v touhu utéct, vzdálit se a odříznout se, případně v hněv a touhu se mstít.

Diagram 2: Časové rozlišení emocí spojených se zradou

Zrada jako pojem

Dílem jistě i v důsledku volby druhé otázky („Jak byste vysvětlil pojem zrada?“) se lidé často soustředili na jeho zakotvení v jazyce. Popisy, které uvádějí, jsou často synonymem celku nebo určitého elementu zrady, případně opisem nějaké části jejího procesu.

Série pojmů jako je podraz; vypočítavost; vědomý klam; lest; lež; zakrývání pravého stavu věcí; záměrné ublížení; zákeřné, nevypočitatelné, nečekané odstoupení od určité dohody, všechny signalizují určitou **míru intence** na straně zrádce. (Nicméně otázka intence je poněkud složitější a není předmětem plné shody respondentů, viz dále – v oddíle o hranicích zrady.)

Porušení očekávání je dalším hojným prvkem popisů zrady. A to ať už jde o porušení implicitní či explicitní dohody; porušení principů; zklamání nebo dokonce zneužití vložené důvěry nebo liché spoléhání se na někoho, které nedošlo naplnění; jednání v přímém rozporu s tím, co by člověk čekal (na základě předchozí skutečnosti) nebo je to jednání popisované jako nečekané.

Zneužití slabého místa je často zmiňovaným mechanismem zrady, ať už jde o využití dobré vůle osoby; zneužití její důvěry; nebo využití pozitivního vztahu s ní.

Často je pak toto zneužití vedeno přímo proti jejím zájmům. A zrada je tak v důsledku charakteristická doprovodnou **újmou**, a to ať už fyzickou, psychickou nebo morální. Je to čin konaný se záměrem uškodit; je to ublížení; je to něco špatného; něco neetického; neférového, co působí bolest, pocity prázdnoty a řadu negativních emocí (viz výše).

Není bez zajímavosti, že metafora „vrazení kudly do zad“ objevující se ve sděleních respondentů 4 a 7 obsahuje téměř všechny tyto prvky. Žáda jako slabé, nekryté místo. Probodnutí, jako způsobení újmy. Nečekanost (porušení očekávání) v tom, že je nám pachatel v zádech, a konečně jistá míra intence, která je obsažena ve slově „vrazení“.

Zrada obsahuje dále **element ztráty**. Ztráty lásky k člověku; ztrátu důvěry; ztrátu nevinnosti; ztrátu vztahu. Výpovědi respondentů obsahují také náznaky určitých dalších elementů, které by se daly nazvat **element upřednostnění zájmů zrádce** (egoistický element) či **element morálního selhání**.

Obvykle spíše nepřímou lze z rozhovorů dovodit určitá „antonyma“ zrady nebo lépe řečeno pojmy, které vyjadřují do jisté míry její protiklady. Typickým pojmem tohoto typu je hojně se vyskytující slovo důvěra. Ale stejně tak sem můžeme řadit slovo jako spolehlivost; dohoda; vztah; láska.

Specifickou formou práce s pojmem zrada je užití ustálených spojení, které byly však frekvencovány poměrně málo. Jednou jako metaforický popis zrady „obrácení se k někomu zády“ a pak jako popis výše zmíněného upřednostnění zrádce (egoistického elementu zrady) „jet na svoje triko“; „jet si po vlastní ose“.

Z tohoto popisu lze sestavit určitou provizorní definici laického chápání zrady jako **činu, který záměrným porušením očekávání skrze zneužití slabého místa určité osoby vede k její újmě a jejím ztrátám**.

Ve srovnání s dříve uvedenou definicí Elangovan a Shapiro (1998), která zní „dobrovolné porušení vzájemně známých klíčových očekávání v důvěřovaného důvěřující stranou (důvěřujícím), které má potenciál ohrozit blaho důvěřujícího si lze všimnout některých shodných či podobných prvků (záměr – „dobrovolnost“, porušení očekávání, ohrožení – způsobení újmy). Na druhou

stranu, laické chápání zrady se jeví být více „vyostřené“ a limitující. Nejde o pouhé volní rozhodnutí spáchat tento čin, jde o záměr a zneužití. Laická definice v sobě obsahuje i mechanismus akce (zneužití slabého místa), je tedy méně obecná a konečně se nezmiňuje o potenciálním ohrožení, ale o fakticky způsobených škodách.

Zrada jako situace

Zřejmě nejčastěji je zrada vykreslována ve formě typů vztahů, v nichž může nastat, a zejména pak v konkrétních situacích či podobách, jakých může nabývat. Zmiňované vztahové kontexty jsou v souladu s těmi, které jsou známy ze základní sociálněpsychologické literatury a nepředstavují žádné výrazné překvapení. Lze shrnout, že ke zradě může docházet jak ve vztazích, které lze považovat za blízké (partnerský či milenecký vztah, příbuzenský vztah, přátelství), ale stejně tak ve vztazích, u nichž takovou míru blízkosti nelze předpokládat a někdy ani dosáhnout (kolegiální vztahy, jiné pracovní vztahy, ekonomické vztahy, politické vztahy). Zejména v kontextu poslední zmíněné politické kategorie (která je zřejmě akcentována i současnými událostmi na domácí politické scéně) se velmi často objevovaly pojmy jako zrada vlasti, velezrada, vlastizrada a podobně.

Co se týče konkrétních podob, které může zrada v laických představách a zkušenostech nejčastěji nabývat, lze rozlišit následující: **narušení partnerské exkluzivity** (nevěra, paralelní vztah, flirtování s osobami, které jsou předmětem zájmu druhé strany); **neposkytnutí pomoci** (nespolupráce, nezohlednění zájmů druhé strany, opuštění společného projektu, ponechání na holičkách); **manipulace citlivými informacemi** (vyzrazení tajemství, přetáhnutí kontaktů, klamání, svedení na falešnou stopu); **přetrnutí vztahů** (přerušování kontaktu, odchod do ciziny, ukončení partnerského vztahu); **poškození statusu** (pomlouvání, očerňování, nenaplnění rodičovských ambicí, zapření mentora, upření adekvátního autorského podílu); **zrada ideálu** (neetické jednání, zrada profesní přísahy, vlastizrada, velezrada, válečná zrada, politická zrada).

Hranice zrady

Vymezit zradu lze i jinak. Tím, že určíme, kde již určitý skutek přestává být zradou. Respondenti v provedených rozhovorech identifikovali několik témat, která mohou být pro definování zrady skrze její hranice klíčová.

Zřejmě nejdůležitější je v tomto ohledu **téma intence**. Mnozí respondenti uvádějí záměr jako nutný předpoklad zrady. „Kdyby [v tom] nebyl [záměr], nebyla by to zrada“ (sdělení respondenta 1). Naopak, limituje-li něco (zmíněna opilstost, ale též např. afekt, častěji zmiňován hněv) kontrolu nad situací, může to být v případě posuzování zrádnosti skutku chápáno jako polehčující okolnost. Kontroverzním faktorem je existence záměru způsobit újmu už ve fázi formulace očekávání. Vstupuje-li jedna strana do vztahu již připravena způsobit újmu a buduje-li vztah jen na oko, nepovažují to přinejmenším někteří respondenti za zradu. Zrada se podle nich vynořuje jen ve vztahu, v němž zpočátku byla oboustranná vůle vzájemná očekávání naplnit.

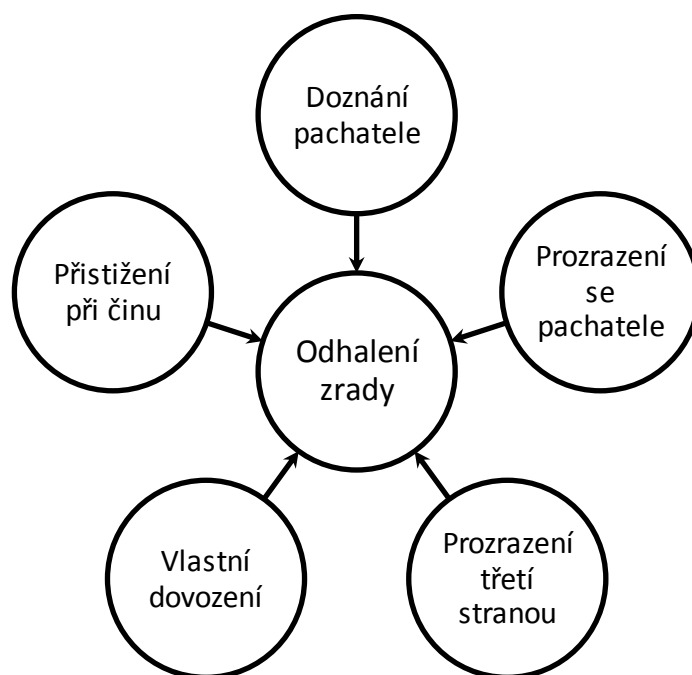
S tím volně souvisí druhý zmiňovaný aspekt, kterým je **způsob formulace očekávání**. Není-li dohody o vzájemných očekáváních dosaženo za „rovnocenných“ okolností, nemusí být situace posuzována jako zrada. (Je ke zvážení, zda v situaci, kdy jedna strana vstupuje do vztahu již se záměrem způsobit újmu, se nejedná také o skrytě nerovnocenné okolnosti.) Podobně ale může být zpochybněna zrádnost chování, jestliže budoucí oběť vstupuje do vztahu již s jistým podezřením. „Zrada se počítá tam, kde neočekáváš, kde nepřipouštíš, že by se to mohlo stát“ (sdělení respondenta 2). „... když to čekáš, pak to není zrada“ (sdělení respondenta 6).

Na své hranice může zrada také narazit v situaci, **kdy motivací není působit újmu**. Jestliže pachatel spáchá skutek, protože je motivován nějakým ideálem či vyšším dobrem, např. „voják vynese tajné informace o mučení civilistů, protože je idealistický humanista“ (sdělení respondenta 3), lze to vnímat dvojí optikou. Optikou poškozené strany a optikou prospěchu většího celku. Lze to tedy považovat za „omluvitelnou“ zradu nebo to zrada být nemusí: „... pokud to uděláš kvůli nějakému vyššímu dobru... třeba když řekneš milosrdnou lež, tak to je určitá polehčující okolnost. To nemusí být zrada“ (sdělení respondenta 6).

Indicie zrady

Část otázek mířila i na téma odhalení zrady, ať už po jejím vykonání nebo i v době před jejím spácháním. Nejčastější způsoby, jak vyjde zrada najevo po jejím spáchání, shrnuje diagram 3.

Diagram 3: Zdroje odhalení zrady

Zrada může být odhalena **záměrným přiznáním pachatele**. V některých případech dokonce ani pachatel neusiluje o utajení svého skutku. Jeho zveřejněním se může pokusit oběť ranit ještě víc. Jinde se snaží ulevit vlastnímu svědomí a následky zrady naopak zmírnit. Brzké odkrytí zrady totiž může být polehčující okolností. Někdy nemožnost zradu utajit vyplývá z charakteru skutku: „Třeba ten voják, co pošle údaje o své armádě na Wikileaks asi nemůže moc doufat, že by ta zrada zůstala tajemstvím“ (sdělení respondenta 3).

K odhalení zrady může ale dojít i nezáměrným podřeknutím se (nebo jinou formou **prozrazení se**) ze strany **pachatele**.

Zrada může být **prozrazena třetí stranou**, a to jak záměrně, tak i nechtěně. V tomto případě však respondenti často mezi oběma variantami nerozlišují. Shodují se ale na tom, že tento zdroj prozrazení zrady je nejčastější. Podobně

jako v případě přistižení při činu (viz níže) může být předpokladem prozrazení třetí stranou (zejména nechtěného) aspekt utajování zrady před obětí (nebo před ostatními vůbec). Zdrojem prozrazení pak mohou být přátelé nebo známí oběti, k nimž se informace donese, ale také média.

Zajímavou formou odhalení je **přistižení při činu** (páchání zrady). Typickou situací, která bývá v tomto kontextu zmiňována (a která je také bohatě zpracována v umění), je přistižení partnera či partnerky při nevěře. Obecně nastává odhalení přistižením obvykle tehdy, jestliže zrada obsahuje motiv utajování. Zrada v tomto případě může často nabývat charakteru opakovaného skutku nebo skutku, jehož zdárné dokončení vyžaduje delší čas.

Oběť může také z chování pachatele nebo jiných indicií **spáchání zrady dovodit**. „Zrádce někde něco přehlédne, zapomene a vypluje to na povrch“ (sdělení respondenta 6). V tomto směru jí může pomoci netypické chování pachatele. Zejména změna zaběhlých zvyklostí „třeba muž přinese manželce zčista jasna růži“; „častěji přespává u kamarádů nebo u kamarádek, což dříve nedělal“ (sdělení respondenta 1), je považována za možný indikátor zrady. Stejně tak se mohou projevit v odchylkách oproti dosavadnímu chování značících nervozitu nebo i zvýšenou agresivitu pachatele.

Konečně některá zrada může být odhalena až za dlouhou dobu (kdy je to již neaktuální), nebo nemusí být odhaleny **nikdy**. „Ale někdy se na to přijde až s odstupem času, až po letech. Často v těch případech, kdy je ta zrada dobře promyšlená“ (sdělení respondenta 7). To, že důsledky zrady dlouho nevyjdou najevo, může představovat určité mistrovství zrádnosti. „Na tu nejlépe provedenou se nepříjde nikdy“ (sdělení respondenta 6). Případně mohou být důsledky přisouzeny jiným okolnostem než zradě pachatele. „Kdybych zneužil toho, že vím, kde má táta klíče od trezoru a vzal si tam prachy, tak se na to nemusí přijít vůbec nikdy. Možná, až to za rok bude potřebovat, tak zjistí, že tam chybí deset tisíc, ale bude si třeba myslet, že si je v minulosti na něco vzal a nepamatuje si to, nebo že se minule přepočítal, nebo bude myslet, že to byl někdo jiný“ (sdělení respondenta 3).

Předejít zradě (odhalit ji předtím, než se stane) je obtížné, někteří respondenti to považují i za nemožné. Připouštějí ale jistou možnost ji anticipovat. Zvláště u osob bez pevných názorů a postojů (zejména v oblastech, které jsou klíčové pro očekávání potenciální oběti). Také předchozí zrádné chování může být prediktorem toho, že se obdobného chování dopustí člověk i v budoucnu. Největší šanci na včasné odhalení skýtá apriorní nedůvěra potenciální oběti v pachatele, která vede k jeho testování nebo zachycení včasných náznaků či situace, kdy jde o konspiraci více lidí. „A nějaký nejslabší článek to vynese ven“ (sdělení respondenta 6).

Další variantou je pak věnovat pozornost motivaci druhé strany a nezavdat příčinu být zrazen. „Plánované zradě ano [se dá zabránit]. Nesmíš jí dát příležitost ani důvod. Spontánní zradě... tam je to asi jen o tom důvodu. Když nezavdáš příčinu, když udržuješ dobrý vztah... když je ten druhý člověk spokojený... neměla by nastat“ (sdělení respondenta 7).

Inhibitory a katalyzátory zrady

Co může zradu vyvolat nebo ji usnadnit? Slovy jedné respondentky „lelost, zbabělost, bezohlednost a touha“. A tyto či podobné elementy se skutečně objevují ve více výpovědích. Nicméně respondenti se zdají obvykle odlišovat „spouštěče“ zrady, které stojí na samém počátku rozhodování a „katalyzátory“ zrady, které toto rozhodování následně usnadňují (spolu s „inhibitory“, které ji znesnadňují).

Mezi nejčastěji zmiňované spouštěče zrádného chování patří vhodná **příležitost**, určitá nenaplněná **potřeba** nebo nenadálá **silná emoce** jako je hněv, ale i erotické vzrušení. Ale také strach, který může vést k „preventivní“ zradě, ve smyslu nutnosti jednat první, abych nebyl sám zrazen. Jinou motivací provázanou silnými emocemi může být touha po pomstě (často za předchozí zradu). Zmíněny byly ale i touha po moci a po penězích. Někteří respondenti to zjednodušují jako nespokojenost nebo frustraci. „Třeba nejsi spokojený s tím, co do vztahu dáváš a co z něj dostáváš. A tak se rozhodneš z něj odejít. A když je to hodně velká nerovnováha, bude to hodně velké prásknutí dveřmi. Jinými slovy zrada. Nebo chceš něčeho dosáhnout. Nejsi spokojený s momentálním stavem.

A tak jdeš a změníš situaci. Zradíš tu rovnováhu sil, jaká v ten moment panuje“ (sdělení respondenta 7).

Naopak usnadněním spáchání zrady může být **egoismus**, nezohlednění zájmů druhé strany, jen svých vlastních. „Když ti na někom záleží, nepodvedeš ho. Nebo nebudeš chtít. Nebo to budeš chtít napravit“ (sdělení respondenta 5). Určitou variací na toto téma je situace, kdy se zájmy dvou lidí po určitou dobu shodují a oni spolupracují, ale když se **změní podmínky** a jejich zájmy se rozejdou, může být následné sledování vlastního zájmu vnímáno jako zrada. „...za dvacet let už žena není tak přitažlivá, jako byla před dvaceti lety, může být nepříjemná, protivná, takže už s tou smlouvou kdysi uzavřeli, není [partner] spokojený jako tenkrát, když byla atraktivní, štíhlá a otáčeli se po ní kluci“ (sdělení respondenta 2).

Za důležitý faktor považují respondenti i **morálku** toho kterého člověka. „Některý lidi jsou prostě svině“ (sdělení respondenta 3), „nenávist k druhým lidem“ (sdělení respondenta 8). Též liberální postoje k očekávání, které bude zrazeno, mohou zplodit skutek, který bude obětí vnímán jako zrada.

A konečně zradu usnadní **minulá pozitivní zkušenost**, kdy nedošlo k prozrazení nebo kdy důsledky prozrazení byly mírné.

Co může naopak zradě zabránit? Nebo omezit její výskyt?

Kontroverzní variantou je jistě **neposkytnutí příležitosti** ke zradě. Zatímco někteří z respondentů navrhnou minimalizovat možnost vystavení svých slabých míst nebo systém kontrol a testů, jiní upozorňují na to, že „mezilidské vztahy se nedají užít, když nikomu nevěříš“.

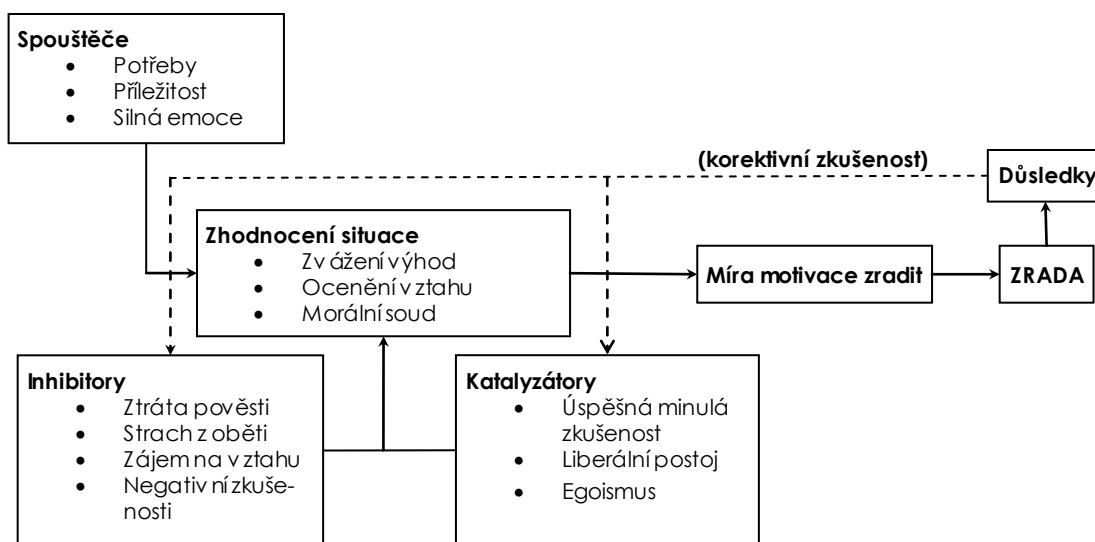
Jinou možností je **hra na city**. Upozorňování na svoje potřeby, na následky, jaké by případná zrada mohla mít. Jak moc by to oběť bolelo. Hra na city může mít i formu určité maskované **výhružky** vzhledem k následkům. Případně může mít odhalení zrady negativní dopad na společenské postavení jedince, na což je možno poukazovat. Naopak lze působit v pozitivním smyslu na motivaci potenciálního pachatele, aby bylo i v jeho nejlepším zájmu udržet vztah a nenarušit jej zradou.

Určitou variantou je **negativní korektivní zkušenost** pachatele zrady, který si je vědom toho, jaké následky může zrada mít a nechce se jim znovu vystavit. „Za druhé, mám velkou vůli to neopakovat. Protože vím, že to nevede k ničemu dobrému, byť krátkodobě to může být zajímavé zpestření, ale páchá to víc zla než dobra“ (sdělení respondenta 2).

A konečně racionálnější pojatou variantou výše zmíněné „hry na city“ může být také hojně zmiňovaný **rozhovor o problému**.

Diagram 4 se snaží zkombinovat laické pohledy na zradu do jednoho modelu. Rozlišuje „spouštěče“ zrady, které stojí na samém počátku rozhodování a modifikátory hodnocení situace. Na základě zvážení výhod na jedné straně a hodnoty vztahu na straně druhé spolu s posouzením „vnímané morálnosti zradit“ vzniká určitá míra motivace zradit, která, je-li dostatečná, může vyprodukovat akt zrady. Zrada a její důsledky pak představují korektivní zkušenost, která ovlivňuje ochotu pachatele zrady dopouštět se jí i v budoucnu.

Diagram 4: Bilanční model zrady

Zkušenost oběti zrady

Série otázek rozpracovávala zkušenost respondenta v pozici oběti zrady. Téměř každý byl s to si vybavit sám sebe jako oběť, což jen podtrhuje význam tohoto fenoménu. V rozhovorech jsem vysledoval několik fází, které jsou poměrně běžné, byť ne v každém případě prožitku zrady se vyskytují všechny.

Respondenti popisují v první **fázi odhalení** svoje emoce při uvědomění si zrady (smutek, pláč, bezradnost, bolest, hněv, hořkost, nepříjemné viscerální pocity, touha utéct, „chuť se vším seknout“), ale také probíhající rekapitulaci událostí s cílem určit svou míru zavinění: „Přemýšlela jsem, co jsem udělala, že mne nepozvala“ (sdělení respondenta 1); „Jak se říká, ne vždycky oběť je bez viny. A v tomhle případě zřejmě nejsem nezúčastněný“ (sdělení respondenta 4); nějak daný čin pochopit nebo vysvětlit a také zhodnotit závažnost zrady: „Pokud tam nebyl úmysl nebo bezohlednost, moje vnímání toho druhého je pozitivnější. Obzvlášť tehdy, kdy se ukáže, že jsem na vině byla třeba i trochu já“ (sdělení respondenta 5).

Jako další **fázi proměny** popisují respondenti počátek transformace vztahu. Změnu pocitů vůči pachateli „...že to není pravá kamarádka“ (sdělení respondenta 1). Jeho součástí může být i konfrontace pachatele s vlastními pocity: „Já jí řekla, že mi to ublížilo (...) Cítila jsem, že se vymlouvá“ (sdělení respondenta 1). V této fázi se vynořují i úvahy nad tím, jaké důsledky může změna mít: „...tak se přidávají jako druhotný moment i finanční nebo řekneme ekonomické ztráty, které doprovázejí takovou situaci“ (sdělení respondenta 4). „Začal jsem myslet víc racionálně. Říkal jsem si, že mstít se nemám zapotřebí (...), ale zároveň ve mně hlodala taková touha se pomstít“ (sdělení respondenta 6).

Konečně **fáze důsledků** může nabývat podoby odpuštění, nového nastavení vztahu nebo msty. Mezi zmíněné příčiny odpuštění jsou závislost na pachateli zrady: „Rozumím si s ní. Já nevím, nemám moc kamarádek“ (sdělení respondenta 1). Nebo zde hraje svou roli převaha pozitivních aspektů vztahu a schopnost otočit list. Zřídka se však vztah obnoví do původní podoby: „Zdá se mi ale, že je to holka – manipulátor. Využívá kamarádky jen tehdy, když je potřebuje“ (sdělení respondenta 1). Spíše nabývá podoby nové, často méně in-

timní nebo více obezřetné: „Myslím, že z mojí reakce byla tenkrát dost překvapená a co si vybavuji, tak si od té doby dávala poměrně dost pozor“ (sdělení respondenta 3).

Msta má často formu omezení interakce s pachatelem: „... a nejspíš bych velmi záhy přesekal co nejvíc pojítek s dotyčným“ (sdělení respondenta 3); „U mě to bylo jasné. Prostě jsem se uzavřel. Otočil jsem list, dá se říct“ (sdělení respondenta 4); „Není to, že bych se jí vyhýbala, to ne. Ale je to pro mě jeden z mnoha obyčejných známých, lidí, které občas ráda vidím, ale nic moc to se mnou nedělá“ (sdělení respondenta 5). „Šel jsem jinam. Nechal jsem to plavat“ (sdělení respondenta 6).

Zkušenost zrady může mít dlouhodobé negativní důsledky pro další mezilidské vztahy, například na ochotu důvěřovat nebo spolupracovat. „Určitě teď kolegům v zaměstnání méně důvěřuji. Snažím si od začátku víc krýt záda. Nevycházím už tolik vstříc jako dříve“ (sdělení respondenta 6).

Zkušenost pachatele zrady

Naopak výrazně méně respondentů přiznává zkušenost s rolí pachatele zrady, a pokud tak učiní, tedy méně často se jim daří tuto zkušenost jasně formulovat. To lze vysvětlit buď tak, že pachatelů je menší množství, ale o to systematictější zradu páchají na řadě lidí, spíše však v tom lze spatřovat ochotu stylizovat se do role oběti, ale neochotu přiznat se k roli pachatele, což může představovat určité stigma. I v případě doznání se pachatelé snaží následky bagatelizovat. „Ne, nemyslím [že by to změnilo náš vztah], protože to bylo vlastně před tím. Já byla malá. Své kamarádce bych to nikdy neudělala“ (sdělení respondenta 1); „A pochybuji, že by to většina z nich byla oprávněná vnímat jako zradu, protože blízké vztahy udržuju s málo lidmi“ (sdělení respondenta 3).

Po spáchání zrady přichází **fáze výčitek svědomí**. Často formou apelu k nápravě. „Strašně ošklivý [pocit]. Je mi z toho smutno. Mrzí mě to“ (sdělení respondenta 1); „Výčitky svědomí, pocit morálního selhání, cítila jsem se straš-

ně nešťastně a pohrdala jsem sama sebou. A ještě mi byla hanba před tím mým partnerem“ (sdělení respondenta 2); „Ale cítil jsem takovou trpkost v naší společné komunikaci. (...) Cítil jsem se nesvůj. Že mu způsobuji bolest“ (sdělení respondenta 4).

Jsou-li prožívané emoce dostatečně silné, mohou pachatele pohnout k **po-
kusu o nápravu**. „Omluvit se, zkusit vysvětlit dané osobě, proč došlo ke zradě, popřípadě to nějak odčinit.“ (sdělení respondenta 1); „Sebrala jsem sílu a ukončila jsem tu nevěru a navíc jsem do jisté míry odkryla karty. Jako přiznala jsem se k tomu, bez ohledu na to, jaké to bude mít důsledky“ (sdělení respondenta 2). Pokud o nápravu může být zároveň okamžikem odhalení zrady oběti (např. formou doznání).

Podobně jak u oběti i u pachatele lze sledovat určitou **fázi dohry**. V té se transformuje postoj pachatele k sobě samému i ke vztahu. „Za prvé, vím, že jsem toho schopná, takže změnilo to vnímání sebe sama. Za druhé, mám velkou vůli to neopakovat. Protože vím, že to nevede k ničemu dobrému, byť krátkodobě to může být zajímavé zpestření, ale páchá to víc zla než dobra“ (sdělení respondenta 2). Transformace může mít i podobu ospravedlnění nebo vyrovnání se se situací. „Možná v ten okamžik mne svědomí hryzalo, ale zpětně... Jsem s tím nějak smířený“ (sdělení respondenta 6).

EMPIRIE: ZRÁDNÉ SITUACE

„Zrada je jediná pravda, která vydrží.“

- Arthur Miller

Někteří psychologové (např. Shackelford a Buss, 1996) upozorňují na to, že všechny interpersonální vztahy nejsou stejné. Že tvoří interpersonální „adaptivní krajinu“ několik kvalitativně odlišných vztahových kontextů. Pro účely tohoto výzkumu se soustředím na čtyři z nich, které lze považovat za relativně symetrické:

- dlouhodobý partnerský vztah
- krátkodobý sexuální vztah (flirt)
- blízké přátelství (stejného pohlaví)
- spojenecký (pracovně-kolegiální) vztah

Jak již bylo uvedeno v kapitole Kontexty zrady, zejména evoluční psychologové (např. Buss, 1991; Shackelford a Buss, 1996) se domnívají, že dlouhodobé partnerství, blízké přátelství, krátkodobý sexuální vztah a koaliční vztah představují každý specifický druh adaptačních problémů, z nichž některé mohou být sdílené mezi dvěma, třemi a eventuálně všemi čtyřmi typy vztahů, zatímco jiné budou pro ten který typ unikátní. Jedním z cílů následujícího výzkumu je ověřit možnost existence doménově-specifických psychických mechanismů pro odlišné vnímání a odhalování zrady v odlišných vztahových kontextech.

Formulace hypotéz

V rámci mnohých empirických výzkumů příčin, důsledků a variant lidské žárlivosti došlo k rozlišení dvou základních dimenzí žárlivosti: sexuální žárlivosti a romanticko-emoční žárlivosti (Buss et al. 1992; Buss a Schmidt, 1993). V tomto smyslu formulují i hypotézy o vnímání zrady vztahu jakožto funkci

intimní oddanosti a zvažují přitom její dvě dimenze – intimní oddanost sexuální a intimní oddanost romanticko-emocionální.

V převážně monogamní společnosti je exkluzivní sexuální přístup oběma partnery v rámci smluvního partnerství předpokládán (Buss et al. 1992; Buss a Schmidt, 1993). Jelikož lidská reprodukce znamená oplodnění uvnitř těla ženy, byli to muži, a nikoliv ženy, kteří čelili v průběhu evoluční historie nejistotě genetické příbuznosti s potomstvem. Partnerská sexuální nevěra vystavovala muže riziku investice do nepříbuzného potomstva. Muži, kterým na sexuální věrnosti partnerek nezáleželo, se stali s menší pravděpodobností našimi evolučními předky, neboť byli vytlačeni muži, kteří investovali do snahy získat ke svým partnerkám exkluzivní sexuální přístup.

Žena může pochopitelně také cítit obavu ze sexuální nevěry z důvodů možné ztráty jiných hodnotných zdrojů – socioekonomického zajištění (Buss, 2003), přesto se však lze domnívat, že bude pohlavní nevěru svého partnera vnímat méně intenzivně.

Hypotéza 1: Sexuální poměr mimo vztah bude vnímán jako větší zrada v dlouhodobém partnerském vztahu než ve vztahu blízkého přátelství (stejného pohlaví) nebo vztahu spojeneckém, a to jak z perspektivy muže, tak ženy.

Na základě dosavadních teorií a výzkumů předpokládám, že romanticko-emocionální avantýra bude vyvolávat větší pocit zrady v kontextu partnerského vztahu jak u muže, tak u ženy (Buss et al. 1992; Buss a Schmidt, 1993; Buss, 2003). Žena se může obávat, že zdroje, které její partner dosud investuje do vztahu s ní, budou nasměrovány k jiné ženě a jejím dětem. Muž se může obávat, že romanticko-emocionální vztah k jeho sokovi bude eskalovat do sexuálního vztahu a potenciálního oplodnění jeho partnerky.

Hypotéza 2: Romanticko-emocionální poměr mimo vztah bude vnímán jako větší zrada v dlouhodobém partnerském vztahu než v blízkém přátelství

(stejného pohlaví) nebo spojeneckém vztahu, a to jak z perspektivy muže, tak ženy.

Jak již bylo výše naznačeno, uvádí Buss (et al. 1992; Buss, 2003), že muži prožívají větší známky psychického i fyzického stresu při představě sexuální nevěry ze strany partnerky, zatímco ženy projevují větší stres při představě partnerovy romanticko-emocionální nevěry. Buss (2003) to spojuje s hrozbou výchovy „kukaččích“ dětí u mužů a ztrátou cenných reprodukčních zdrojů. Můžeme si položit otázku, zda je větší míra žárlivosti spojena i se silnějším vnímáním zrady v těchto kontextech.

Hypotéza 3: Muži vnímají silněji zradu v sexuální nevěře partnerky.

Hypotéza 4: Ženy vnímají silněji zradu v romanticko-emoční nevěře.

Ačkoliv ženy nečelily adaptivnímu problému nejistého rodičovství svých potomků, mohou být citlivější k riziku ztráty reprodukčně hodnotných zdrojů, zejména jejich přesměrování k jiné ženě a jejím dětem (Buss a Schmitt, 1993; Daly a Wilson, 1988; Daly, Wilson a Weghorst, 1982). Žena v partnerském vztahu či sexuálním vztahu by též měla být citlivá vůči ztrátě statusu a potenciálu být zajištěna svým partnerem (Buss, 2003).

Hypotéza 5: Ženy vnímají silněji než muži zradu dlouhodobého, event. i krátkodobého partnera v podobě odhalení existence dítěte z jiného vztahu.

Hypotéza 6: Ženy vnímají silněji než muži zradu dlouhodobého, event. i krátkodobého partnera v podobě jeho nepřiznané ztráty zaměstnání.

V krátkodobých sexuálních vztazích partneři výrazněji riskují nakažení pohlavně přenosnou chorobou. Pohlavně přenosné choroby, zvláště takové, o nichž druhá strana věděla, že je jimi nakažena, může být vnímáno jako zrada, neboť to může ohrozit další partnerské vztahy příjemce (Buss a Schmitt, 1993). Je tedy infekce pohlavní chorobou v krátkodobém vztahu vnímána jako závaž-

nější než v dlouhodobém? Nebo se toto vyrovnává v důsledku toho, co nakažení pohlavní chorobou v dlouhodobém vztahu obvykle implikuje?

Hypotéza 7: Infekce závažnou pohlavně přenosnou chorobou bude vnímána jako výraznější zrada v krátkodobém sexuálním vztahu než v dlouhodobém.

Již dříve zmiňovaný Buss (1991) uvádí, že jako klíčový adaptivní problém blízkého přátelství vystupuje sdílení a uchování tajemství. Vyzrazení tajemství bude tedy vnímáno jako silnější forma zrady v případě přátelského vztahu než ve vztahu partnerském, eventuálně koalici. Jedním z ústředních ohnisek blízkých přátelství a dlouhodobého partnerství je také ochota sdílet intimní pocity (Derlaga, Metts, Petronio a Margulis, 1993).

Jednou z důležitých charakteristik blízkého přátelství je také reciprocita času, zdrojů a snahy vydávaných jedním členem vztahu ku prospěchu druhého. Tato výměna zdrojů a výhod mezi stranami vztahu nazývaná obvykle jako reciproční altruismus (Axelrod, 2006; Buss, 2003; Trivers, 1985) naznačuje právoplatné očekávání, že předchozí pomoc přítele bude oplácena a sliby budou dodrženy.

Feldman et al. (2000) uvádí jako klíčový moment zrady blízkého přátelství porušení slibu.

Hypotéza 8: Vyzrazení tajemství bude vnímáno jako větší zrada vztahu blízkého přátelství než dlouhodobého partnerského, krátkodobého sexuálního nebo spojeneckého vztahu.

Hypotéza 9: Nesdílení tajemství bude vnímáno jako významnější zrada vztahu blízkého přátelství a dlouhodobého vztahu než vztahu krátkodobého sexuálního nebo spojeneckého.

Hypotéza 10: Odmítnutí oplatit dávnou protislužbu bude vnímáno jako větší zrada blízkého přátelství než spojeneckého vztahu.

Hypotéza 11: Porušení slibu bude vnímáno jako větší zrada blízkého přátelství než vztahu spojeneckého, dlouhodobého partnerského nebo krátkodobého sexuálního.

Konečně klíčovým adaptivním problémem spojeneckého vztahu je výkon přidělených úkolů, uvádí Buss (1991). Neplnění zadané úlohy tak bude vnímáno jako silnější zrada v případě koaličního vztahu než v případě blízkého přátelství nebo dlouhodobého či krátkodobého partnerského vztahu.

Podle Argyle a Hendersona (1984) je jedním ze základních pravidel blízkého přátelství také to, že přátelé drží při sobě, a to i v nepřítomnosti druhého, například tehdy, je-li jejich přítel zesměšňován nebo haněn. V případě spojení patří Shackelford a Buss (1996) podobné pravidlo v tom, že člen spojení by se měl postavit za koalici jako celek.

Hypotéza 12: Neplnění dohodnutého úkolu bude vnímáno jako větší zrada vztahu koaličního než dlouhodobého partnerského, krátkodobého sexuálního vztahu nebo blízkého přátelství.

Hypotéza 13: Nezastání se v diskuzi bude vnímáno jako větší zrada blízkého přátelství a spojeneckého vztahu než vztahu dlouhodobého partnerského nebo krátkodobého sexuálního.

Jak už jsem zmínil, řada autorů uvádí jako významnou proměnnou vnímání zrádnosti skutku záměrnost, resp. nezáměrnost skutku (např. Chan, 2009; Koehler a Gershoff, 2003;). Podobně Elangovan a Shapiro (1998) zase zdůrazňují vliv vědomého úmyslu spáchat zradu na její vnímání.

Hypotéza 14: Vyzrazení tajemství bude vnímáno jako větší zrada jakéhokoliv vztahu, půjde-li o záměrné prozrazení nežli prozrazení nedopatřením.

Hypotéza 15: Vědomé nesplnění dohodnutých úkolů bude hodnoceno jako větší zrada jakéhokoliv vztahu, než půjde-li o zapomenutí na dohodnutý úkol.

Hypotéza 16: Nakažení závažnou pohlavně přenosnou chorobu bude vnímáno jako větší zrada vztahu, bude-li si pachatel vědom toho, že ji má, než pokud si toho nebude vědom.

Metody

Respondentům byly v papírové formě distribuovány dvě verze dotazníku - odlišné pro muže a pro ženy. Dotazník obsahuje v úvodu kolonku pro vyplnění barvy asociované se zradou (viz dříve uvedená kapitola Barvy zrady). Dále je v úvodu dotaz na uvedení dvou demografických údajů (věk a vzdělání) a instrukce k vyplňování dotazníku.

Dotazník samotný (ukázka verze pro muže viz příloha) je pak rozdělen do čtyř oddílů obsahujících celkem 55 položek. Pořadí oddílů bylo variováno v tom smyslu, že každý z oddílů byl srovnatelné skupině respondentů exponován na prvním, druhém, třetím či čtvrtém místě. Naopak pořadí položek v tom kterém oddíle bylo z ryze praktických důvodů pozdějšího zpracování zachováno totožné. Položky nejsou v jednotlivých oddílech distribuovány zcela rovnoměrně (konkrétní distribuce je uvedena v tabulce 6). Každý z oddílů v dotazníku představuje odlišný interpersonální vztah mezi cílovou osobou a jejím partnerem ve vztahu. Respondent tudíž odpovídá na čtyři sady z větší části se vzájemně zrcadlících položek, v nichž klíčová osoba interaguje se svým dlouhodobým partnerem, blízkým přítelem, členem koalice (v tomto případě spolupracovníkem ze zaměstnání) nebo partnerem z krátkodobého vztahu. Jinak se položky v jednotlivých sekcích obvykle nemění, až na náhradu slov partner, přítel, kolega, známost a změny zájmen nebo pohlaví vztahových osob příslušným způsobem. Dotazník má dvě odlišné formy podle pohlaví a klíčová osoba odpovídá pohlaví respondenta, takže muži odpovídají na položky o Petrovi, zatímco ženy na položky o Petře.

Instrukce v oddílu *Partnerský vztah* (ve verzi dotazníku pro ženy) zní takto:

Petra je mladá žena žijící v oddaném, romantickém a sexuálním vztahu. Muži, se kterým Petra žije, budeme říkat „partner“. Níže uvedené výroky obsahují události, které se mohou objevit v Petřině vztahu a životě. Prosím ohodnoťte je podle toho, jak se domníváte, že byla Petra svým partnerem zrazena.

Respondenti hodnotili každou položku na analogové škále v podobě 10 cm dlouhé linky, jejíž póly byly označeny jako „vůbec“ a „zcela“, s touto úvodní instrukcí:

Na následující straně Vás žádáme o zhodnocení několika událostí v životě člověka, co se týče míry jejich zrádnosti. Hodnocení probíhá na jednoduché lince jako je tato:

Popis situace

vůbec

zcela

Prosím jednoznačně na dané lince zaznačte jejím přetětím míru, za níž považujete popisované chování za zrádné v daném kontextu. Čím více vlevo umístíte tuto značku, za tím méně závažné z hlediska zrady dané chování považujete. Naopak čím více vpravo umístíte tuto značku, za tím více závažné z hlediska zrady dané chování považujete.

Popis situace

vůbec

zcela

Tomuto výzkumu předcházela podobný, který jsem provedl v roce 2007 (Lačev, 2007). Poznatky z tohoto zkoumání byly cenné pro úpravu tohoto výzkumu tak, aby byl respondenty pozitivněji přijímán. Nejvýznamnější změnou je skutečnost, že respondenti nehodnotí ve všech posuzovaných vztazích zcela stejné položky. V původním výzkumu respondenti občas reagovali negativně na položky, které v daném kontextu „nedávaly smysl“, typicky „Petřina přítelkyně měla sexuální styk s nějakým mužem.“

Díky existenci tohoto mého staršího výzkumu stejně jako obdobného výzkumu, který provedl Shackelford a Buss (1997), nepovažuji ani za příliš plodné opakovat totéž srovnání znovu. Proto jsou některé položky zcela vynechány a některé (označené v tabulce 6 jako „V:“) změněny pro respondenty ve smyslu plnější variantu (např. „Petřina přítelkyně měla sexuální styk s Petřiným partnerem.“) Což dle mého soudu spíše nabízí novou perspektivu pro posouzení míry zrady ze strany partnera a ze strany přítele.

V rámci pilotní distribuce plných dotazníků byly nezúčastněnými respondenty vyloučeny další „nesmyslné“ položky (např. nakažení pohlavní chorobou

kolegou z práce, což by implikovalo, že se jedná o jiný typ vztahu než jen kolegiální a podobně) a které by tak měnily ryze kontextu, v němž jsou jednotlivé situace hodnoceny.

Tabulka 6: Varianty položek v jednotlivých vztazích

	Dlouhodobé partnerství	Blízké přátelství	Pracovní kolegialita	Krátkodobá aférka
Sexuální nevěra	1.	V: 16.	V: 29	41.
Zamilování se	2.	V: 17.	V:30	42.
Nechtěné vyzrazení tajemství	3.	18.	31.	43.
Záměrné vyzrazení tajemství	4.	19.	32.	44.
Vědomé nesplnění úkolů	5.	20.	33.	45.
Zapomenutí na splnění úkolů	6.	21.	34.	46.
Nevědomé nakažení pohlavní chorobou	7.			47.
Vědomé nakažení pohlavní chorobou	8.			48.
Zatajení ztráty zaměstnání	9.	22.		49.
Zatajení dítěte z předchozího vztahu	10.			50.
Nesdílení tajemství	11.	23.	35.	51.
Porušení slibu	12.	24.	36.	52.
Nezastání se v diskuzi	13.	25.	37.	53.
Pomlouvání	14.	26.	38.	54.
Schůzka s nepřítelem	15.	27.	39.	55.
Oplacení protislužby		28.	40.	

Vzorek

Jak již bylo uvedeno výše, vzorek v tomto výzkumu (viz tabulka 7) je tožný se vzorkem z kapitoly Empirie: Barvy zrady, neboť sběr dat pro oba tyto výzkumy byl prováděn současně. Vzorek byl získaným kvótním výběrem, jehož cílem byl reprezentativní vzorek místní populace ve věku od 20 let (v mém případě jde o populaci hl. m. Prahy). Za sledované znaky jsem zvolil pohlaví, věk a vzdělání. Určení kvót bylo provedeno na základě údajů Českého statistického úřadu – statistické ročenky 2011 (Český statistický úřad, 2011).

Je vhodné poznamenat, že získávání odpovědí od populace s nižší úrovní vzdělání se jeví jako stále obtížnější a často vyžaduje nabídnutí nějakých statků na oplátku, poněvadž tito lidé nejeví žádný zájem o výzkum jako takový nebo jeho význam pro společnost.

Tabulka 7: Kvóty vzorku

Kvóta pohlaví (pro hl. m. Prahu, 2010)
muži (n=96) 48,3%
ženy (n=104) 51,7%
Kvóta věku (pro hl. m. Prahu, 2010)
20 – 29 (n=35) 17,4%
30 – 39 (n=46) 22,8%
40 – 49 (n=32) 15,9%
50 – 59 (n=31) 15,6%
60 a víc (n=56) 28,3%
Kvóta vzdělání (pro hl. m. Prahu, 2010)
Základní a bez vzdělání (n=19) 9,6%
střední bez maturity (n=40) 20,1%
střední s maturitou (n=83) 41,7%
vysokoškolské (n=58) 28,7%

Díky téměř úplné shodě vzorku mezi tímto výzkumem a výzkumem popsaným v kapitole Empirie: Barvy zrady, platí i některé totožné skutečnosti. I zde je kvótní vzorek limitován spodní hranicí 20 let. Důvodem je opět relativní složitost konceptu zrady, který může být ve věku dětství a dospívání vnímán výrazně odlišně (nebo by mohlo docházet k jeho nepochopení) a výsledky by tak mohly být spíše zmatečné nežli přínosné. Zároveň je vhodné znovu připomenout, že ačkoliv existují zjevné limity, je-li výzkum proveden pouze v jedné lokalitě (zde v hl. městě Praze), nedomnívám se, že přidaná hodnota snahy pokrýt např. celou ČR by vyrovnala neúměrně vyšší výzkumné náklady – finanční, časové i jiné. Navíc nemám důvod předpokládat, že by se populace Prahy v otázce vnímání zrady výrazně lišila od zbytku republiky.

Výsledky

Získaná data poskytují dva typy informací. Ukazují jednak vnímanou závažnost jednotlivých zrádných situací, zároveň umožňují i testování předem definovaných výzkumných hypotéz. Tabulka 8 nabízí srovnání průměrných hodnot ve všech 55 hodnocených položkách, a to v celkovém hodnocení zrádnosti té které situace.

Hodnoty označené jako „V:“ nejsou totožné s hodnotami v ostatních sloupcích téhož řádku, proto by jejich vzájemné srovnávání bylo extrémně zavádějící. Představují alternativní, jinou situaci, která má vyšší výpovědní hodnotu.

Tabulka 8: Průměrné výsledky (všichni)

Průměr (všichni)	Dlouhodobé partnerství	Blízké přátelství	Pracovní kolegalita	Krátkodobá aférka
Sexuální nevěra	7	V: 8,2	V: 7,2	1,1
Zamilování se	5,5	V: 3,8	V: 3,4	0,9
Nechtěné vyzrazení tajemství	4,7	4,5	3,8	2,6
Záměrné vyzrazení tajemství	8,2	8,2	6,6	5,8
Vědomé nesplnění úkolů	3,3	4,7	5,6	2,9
Zapomenutí na splnění úkolů	1,8	2,8	3,5	1,6
Nevědomé nakažení pohlavní chorobou	3,5			3,5
Vědomé nakažení pohlavní chorobou	8,7			8,8
Zatajení ztráty zaměstnání	4,6	2		1,1
Zatajení dítěte z předchozího vztahu	6,4			1,3
Nesdílení tajemství	3,1	2,1	0,9	1
Porušení slibu	6,4	6,6	5,7	4,5
Nezastání se v diskuzi	3,5	3,3	2,4	1,4
Pomlouvání	5,8	6,2	4,8	3,2
Schůzka s nepřítelem	3,2	3,5	2,3	1,8
Oplacení protislužby		4,8	4	

(Škála 0-10 cm; krajní hodnoty označené jako vůbec a zcela)

Následující tabulka 9 nabízí pro změnu pohled na odlišné vnímání podle pohlaví (tyto hodnoty jsou korektnější i z toho důvodu, že respondenti vyplňovali mužům přizpůsobený dotazník, zatímco ženy vyplňovaly dotazník přizpůsobený ženám).

Tabulka 9: Průměrné výsledky (muži/ženy)

Průměr (muži/ženy)	Dlouhodobé partnerství	Blízké přátelství	Pracovní kolegiálnost	Krátkodobá aférka
Sexuální nevěra	6,7 / 7,2*	V:7,6/8,7***	V: 7 / 7,4	1,2 / 1
Zamilování se	3,8 / 7,2***	V:2,9/4,7***	V: 2,8 / 4**	1 / 0,8
Nechtěné vyjádření tajemství	4,3 / 5,1**	3,6/5,3***	3,2 / 4,3**	1,9 / 3,3***
Záměrné vyjádření tajemství	8 / 8,4	7,9 / 8,5**	6,2 / 6,9*	4,9 / 6,6***
Vědomé nesplnění úkolů	3 / 3,7**	4,3 / 5,1**	5,5 / 5,7*	2,9 / 2,9
Zapomenutí na splnění úkolů	1,5 / 2,1**	2,7 / 2,9	3,2 / 3,7	1,4 / 1,8**
Nevědomé nakažení pohlavní chorobou	2,5 / 4,5***			2,9 / 4**
Vědomé nakažení pohlavní chorobou	8,6 / 8,8			8,7 / 8,9
Zatajení ztráty zaměstnání	3,9 / 5,2***	1,6 / 2,4**		1,3 / 0,9**
Zatajení dítěte z předchozího vztahu	5,9 / 6,8*			1,5 / 1,2
Nesdílení tajemství	2,9 / 3,3	1,9 / 2,2	0,9 / 0,9	1,2 / 0,7***
Porušení slibu	6 / 6,7**	6,4 / 6,7	5,7 / 5,8	4,4 / 4,6
Nezastání se v diskuzi	3,2 / 3,7	3 / 3,6	2,1 / 2,6*	1,4 / 1,4
Pomlouvání	5,5 / 6	5,4 / 7***	4,8 / 4,9	2,9 / 3,5*
Schůzka s nepřítelem	3,5 / 2,9*	3,1 / 3,8	2,3 / 2,3	2,1 / 1,5*
Oplacení protislužby		5,6 / 4***	4 / 4,1	

* značí signifikantní rozdíl průměrů mezi oběma pohlavími nižší než zvolená hladina významnosti 0,05; ** nižší než 0,01, *** nižší než 0,001; (t-test)

(Škála 0-10 cm; krajní hodnoty označené jako vůbec a zcela)

Jak vyplývá i z tabulky, ženy mají tendenci v průměru a ve většině případů (43 z 55) přisuzovat situaci vyšší míru zrady. V řadě případů (26 z 55) se jedná i o statisticky signifikantní rozdíl. Situace, kde je to jinak, zahrnují zejména kontext krátkodobé aférky nebo situaci „schůzky s nepřítelem“ s výjimkou

kontextu blízkého přátelství a naopak „oplacení protislužby“ v kontextu blízkého přátelství.

V dotazníku jsem ověřoval celkem šestnáct různých hypotéz (viz výše). Veškerá statistická šetření byla provedena s pomocí softwaru IBM SPSS Statistics Version 20. Jako hladiny významnosti jsem zvolil $\alpha = 0,05$.

Hypotéza 1

Znění hypotézy:

Sexuální poměr mimo vztah bude vnímán jako větší zrada v dlouhodobém partnerském vztahu než ve vztahu blízkého přátelství (stejného pohlaví) nebo vztahu spojeneckém, a to jak z perspektivy muže, tak ženy.

Porovnáváné položky:

Položka 1 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka měla sexuální styk s jiným mužem, nebo ženská varianta téhož) a Položka 16 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel měl sexuální styk s Petrovou partnerkou, nebo ženská varianta téhož).

Položka 1 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka měla sexuální styk s jiným mužem nebo ženská varianta téhož) a Položka 29 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega měl sexuální styk s Petrovou partnerkou nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 1 a Položka 16	7	2	8,2	1,8	-8,9	>0,001
Položka 1 a Položka 29	7	2	7,2	2,2	-1,9	0,54

Interpretace:

Všechna srovnávaná průměrná hodnocení se pohybují v „horním pásmu“ (v horní třetině hodnotící úsečky). V interpretacích těchto výsledků je třeba být opatrný, protože na rozdíl od jiných položek jsou zde v kontextech blízkého přátelství a pracovní kolegiality užívány mírně variované položky. O tom, že je jako větší zrada vnímána nevěra partnera/partnerky než fakt, že má přítel nebo kolega styk s někým třetím, existují přesvědčivá šetření jak v českém tak i za-

hraničním prostředí (Lačev, 2007; Shackelford, 1997). Můj zájem v těchto dvou položkách mířil ke srovnání tradiční nevěry (partner či partnerka a neznámý muž či neznámá žena) oproti situaci, kdy se partner/partnerka dopouští nevěry s někým nám známým a potažmo i blízkým.

Jak vidno z výsledků, za těchto okolností je trend opačný, než předpokládá hypotéza. V jednom případě se jedná o opačný a dokonce statisticky významný rozdíl. V případě sexuální nevěry se její „zrádnost“ zvyšuje, je-li zapojen někdo známý, a ačkoliv to data přímo neimplikují (bylo by třeba hodnotit i zrádnost partnera či partnerky v situaci nevěry s blízkým přítelem), lze nicméně usuzovat, že naše emocionální reakce vůči takto zrazujícímu blízkému příteli by byla dokonce silnější než vůči takto zrazující partnerce.

Hypotéza 2

Znění hypotézy:

Romanticko-emocionální poměr mimo vztah bude vnímán jako větší zrada v dlouhodobém partnerském vztahu než v blízkém přátelství (stejného pohlaví) nebo spojeneckém vztahu, a to jak z perspektivy muže, tak ženy.

Porovnávání položky:

Položka 2 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka se zamilovala do jiného muže, nebo ženská varianta téhož) a Položka 17 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel se zamiloval do Petrovy partnerky, nebo ženská varianta téhož).

Položka 2 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka se zamilovala do jiného muže, nebo ženská varianta téhož) a Položka 30 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega se zamiloval do Petrovy partnerky, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 2 a Položka 17	5,5	3	3,8	2,8	7,6	>0,001
Položka 2 a Položka 30	5,5	3	3,4	2,6	8,9	>0,001

Interpretace:

Stejně jako v případě Hypotézy 1 i zde platí (oproti dalším položkám), že v interpretacích těchto výsledků je třeba být opatrný, protože na rozdíl od ji-

ných položek, jsou zde v kontextech blízkého přátelství a pracovní kolegiality užívány mírně variované položky. O tom, že je jako větší zrada vnímáno zamilování se do něčího partnera/partnerky než fakt, že se přítel nebo kolega zamilovali do někoho třetího, opět existují tatáž přesvědčivá šetření jak v českém tak i zahraničním prostředí (Lačev, 2007; Shackelford, 1997). Můj zájem v těchto dvou položkách opět mířil ke srovnání romanticko-emocionální nevěry (partner či partnerka se zamilují do neznámého muže či neznámé ženy), oproti situaci, kdy je partner/partnerka objektem emocionálně-romantického zalíbení někoho známého potažmo i blízkého.

Z výsledků je patrný trend v souladu s hypotézou a jsou zde statisticky významné rozdíly v hodnocení srovnávaných položek. Obě srovnávaná průměrná hodnocení se také pohybují ve „středním pásmu“ (zhruba v prostřední třetině hodnotící úsečky). Nabízí se srovnání s předchozí obdobně koncipovanou hypotézou. Zásadním rozdílem je, že sexuální nevěra jaksí implikuje zapojení obou stran, zatímco zamilovanost může fungovat na jednostranné bázi. Zamilovanost přítele nebo kolegy je tedy neohrožující, není-li opětována a neeskaluje tudíž vnímanou zrádnost situace. Pro porovnání toho, kdo je větším zrádce, by bylo třeba hodnotit také kontext situace vzájemné zamilovanosti partnera a partnerky vůči kolegovi/kolegyni, resp. blízkému příteli/přítelkyni, a to tak, že by byly hodnoceny obě strany.

Hypotéza 3

Znění hypotézy:

Muži vnímají silněji zradu v sexuální nevěře partnera.

Porovnávané položky:

Položka 1 z mužských dotazníků (tj. Petrova partnerka měla sexuální styk s jiným mužem) a Položka 1 z ženských dotazníků (tj. Petřin partner měl sexuální styk s jinou ženou).

Položka 41 z mužských dotazníků (tj. Petrova známost měla sexuální styk s jiným mužem) a Položka 41 z ženských dotazníků (tj. Petřin známý měl sexuální styk s jinou ženou).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 1M a 1Ž	6,7	2,3	7,2	1,6	-2,1	0,036
Položka 41M a 41Ž	1,2	1,3	1	0,6	1,8	0,074

Interpretace:

Ve srovnání se zahraničními výzkumy (Shackelford a Buss, 1996; Shackelford, 1997), které uvádějí vnímanou větší zrádnost sexuální nevěry očima mužů, se zde v dlouhodobém vztahu potvrzuje spíše nález z mého staršího výzkumu (Lačev, 2007). V něm se na menším vzorku a s jinou formou hodnotící škály ukázal nesignifikantní rozdíl mezi mužským a ženským vnímáním sexuální nevěry dlouhodobého partnera. Současné výsledky (na větším vzorku a s jinou škálou) ukazují, že ženy dokonce vnímají sexuální nevěru dlouhodobého partnera jako závažnější než muži, byť obě skupiny vnímají tento typ zrady lehce nadprůměrně (obě srovnávaná průměrná hodnocení se pohybují ve třetí čtvrtině hodnotící úsečky). Tento výsledek je na zvolené hladině významnosti signifikantní. Lze dále spekulovat, zda jde o nějaký nový kulturní fenomén nebo specifikum místní populace.

Naopak, co se týče krátkodobého vztahu, ač je výsledek nesignifikantní, je přinejmenším ve smyslu trendu shodný s evolučně psychologickými východisky, které prezentují Shackelford a Buss (1996). Na druhou stranu oba výsledky je třeba vnímat i v kontextu celkových trendů, které jsou patrné z hodnocení, tj. vyšší citlivosti žen vůči zradě v dlouhodobém partnerském vztahu a naopak mužů vůči zradě v krátkodobé aférce.

Hypotéza 4

Znění hypotézy:

Ženy vnímají silněji zradu v romanticko-emoční nevěře.

Porovnávání položky:

Položka 2 z mužských dotazníků (tj. Petrova partnerka se zamilovala do jiného muže) a Položka 2 z ženských dotazníků (tj. Petřin partner se zamiloval do jiné ženy).

Položka 42 z mužských dotazníků (tj. Petrova známost se zamilovala do jiného muže) a Položka 42 z ženských dotazníků (tj. Petřin známý se zamiloval do jiné ženy).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	S	M	s		
Položka 2M a 2Ž	3,8	2,8	7,2	2,1	-9,7	>0,001
Položka 42M a 42Ž	1	0,7	0,8	0,6	1,9	0,057

Interpretace:

Výsledky z hodnocení vnímané „zrádnosti“ v dlouhodobém partnerském vztahu jsou v souladu s hypotézou a stejně tak i s dosavadními českými (Lačev, 2007) i zahraničními výzkumy (Shackelford a Buss, 1996; Shackelford, 1997). Zrada v romanticko-emocionální rovině (zamilování) je ženami v dlouhodobém partnerském vztahu vnímána jako nadprůměrně závažná, zatímco muži spíše podprůměrně závažná.

Naopak tato hypotéza se nepotvrzuje u krátkodobé aférky, kde je trend opačný a výsledek nesignifikantní. Podobně jako u Hypotézy 3 je třeba výsledky vnímat i v kontextu celkových trendů, které jsou patrné z hodnocení, tj. vyšší citlivosti žen vůči zradě v dlouhodobém partnerském vztahu a naopak mužů vůči zradě v krátkodobé aférce. Opět se ukazuje, že tento typ situace je v kontextu krátkodobého vztahu relativně bezvýznamný (průměrné výsledky jsou ve spodním pásmu).

Hypotéza 5

Znění hypotézy:

Ženy vnímají silněji než muži zradu dlouhodobého, event. i krátkodobého partnera v podobě odhalení dítěte z jiného vztahu.

Porovnávání položky:

Položka 10 z mužských dotazníků (tj. Petrova partnerka zatajila, že má dítě z předchozího vztahu) a Položka 2 z ženských dotazníků (tj. Petřin partner zatajil, že má dítě z předchozího vztahu).

Položka 50 z mužských dotazníků (tj. Petrova známost zatajila, že má dítě z předchozího vztahu) a Položka 50 z ženských dotazníků (tj. Petřin známý zatajil, že má dítě z předchozího vztahu).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 10M a 10Ž	5,9	2,4	6,8	2,5	-2,6	0,01
Položka 50M a 50Ž	1,5	1,2	1,2	1,2	2	0,051

Interpretace:

Výsledky potvrzují hypotézu v dlouhodobém partnerském vztahu, tedy že ženy vnímají silněji nenadálé odhalení dítěte z předchozích vztahů. Rozdíl je v tomto případě na zvolené hladině významnosti ($\alpha = 0,05$) signifikantní. Výsledky jsou v obou případech v lehkém nadprůměru, co se míry zrádnosti týče.

Podobně jako u Hypotézy 3 a 4 i zde je tento trend v případě krátkodobé aférky spíše opačný a nesignifikantní. I zde je tento typ zrady vnímán jako relativně bezvýznamný (průměrné výsledky se pohybují ve spodním pásmu).

Hypotéza 6

Znění hypotézy:

Ženy vnímají silněji než muži zradu dlouhodobého, event. i krátkodobého partnera v podobě jeho nepřiznané ztráty zaměstnání.

Porovnávání položky:

Položka 9 z mužských dotazníků (tj. Petrova partnerka zatajila, že ztratila zaměstnání a nemá z čeho žít) a Položka 9 z ženských dotazníků (tj. Petřin partner zatajil, že ztratil zaměstnání a nemá z čeho žít).

Položka 49 z mužských dotazníků (tj. Petrova známost zatajila, že ztratila zaměstnání a nemá z čeho žít) a Položka 49 z ženských dotazníků (tj. Petřin známý zatajil, že ztratil zaměstnání a nemá z čeho žít).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 9M a 9Ž	3,9	2,1	5,2	2,5	-4	>0,001

Položka 49M a 49Ž	1,3	1	0,9	0,6	3,4	0,001
--------------------------	-----	---	-----	-----	-----	-------

Interpretace:

Výsledky potvrzují navrženou hypotézu v dlouhodobém partnerském vztahu, tedy že ženy skutečně vnímají signifikantně jako větší zradu, jestliže muž v dlouhodobém partnerském vztahu zatají ztrátu zaměstnání. Obě srovnávaná průměrná hodnocení se pohybují ve „středním pásmu“ (zhruba v prostřední třetině hodnotící úsečky).

Naopak ztráta zaměstnání je v situaci krátkodobé aférky vnímána jako relativně bezvýznamná (průměrné výsledky jsou ve spodním pásmu). Opět, podobně jako u předcházejících Hypotéz 3, 4 a 5 i zde je trend v případě krátkodobé aférky opačný, nicméně v tomto případě i na zvolené hladině významnosti ($\alpha = 0,05$) signifikantní.

Hypotéza 7

Znění hypotézy:

Nakažení závažnou pohlavně přenosnou chorobou bude vnímáno jako výraznější zrada v krátkodobém sexuálním vztahu než v dlouhodobém.

Porovnávané položky:

Položka 7 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobou, o níž ale nevěděla, že ji má, nebo ženská varianta téhož) a Položka 47 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobou, o níž ale nevěděla, že ji má, nebo ženská varianta téhož).

Položka 8 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobou, o níž věděla, že ji má, nebo ženská varianta téhož) a Položka 48 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobou, o níž věděla, že ji má, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	<u>1. uvedená položka</u>		<u>2. uvedená položka</u>		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 7 a Položka 47	3,5	2,2	3,5	2,4	0,4	0,675

Položka 8 a Položka 48	8,7	1,3	8,8	1	-1	0,3
-------------------------------	-----	-----	-----	---	----	-----

Interpretace:

Výsledky ukazují, že zatímco nezáměrné nakažení pohlavní chorobou je v obou typech vztahů vnímáno jako spíše podprůměrná míra zrady (slabá zrada), a to i přesto, že to v sobě jaksí implikuje i jiný možný typ zrady, záměrné nakažení je naopak vnímáno v obou typech vztahů jako velmi závažné a zásadní zrazení partnera. Zároveň se nepotvrzuje hypotéza, že by tato situace byla vnímána jako výraznější zrada v krátkodobém vztahu (byť jistý mírný trend v záměrné variantě zde existuje), žádná z obou porovnávaných situací však není na zvolené hladině významnosti ($\alpha = 0,05$) signifikantní.

Hypotéza 8

Znění hypotézy:

Vyzrazení tajemství bude vnímáno jako větší zrada vztahu blízkého přátelství než dlouhodobého partnerského, krátkodobého sexuálního nebo spojeneckého vztahu.

Porovnávané položky:

Položka 3 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka nechtěně prozradila Petrovo důvěrné tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 18 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel nechtěně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, nebo ženská varianta téhož).

Položka 18 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel nechtěně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 31 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega nechtěně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, nebo ženská varianta téhož).

Položka 18 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel nechtěně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 43 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost nechtěně prozradila Petrovo důvěrné tajemství, nebo ženská varianta téhož).

Položka 4 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka záměrně prozradila Petrovo důvěrné tajemství, které jí Petr svěřil, nebo ženská varianta téhož) a

Položka 19 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel záměrně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, které mu Petr svěřil, nebo ženská varianta téhož).

Položka 19 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel záměrně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, které mu Petr svěřil, nebo ženská varianta téhož) a Položka 32 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega záměrně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, které mu Petr svěřil, nebo ženská varianta téhož).

Položka 19 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel záměrně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, které mu Petr svěřil, nebo ženská varianta téhož) a Položka 44 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost záměrně prozradila Petrovo důvěrné tajemství, které jí Petr svěřil, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 3 a Položka 18	4,7	2,1	4,7	2,5	1,6	0,122
Položka 18 a Položka 31	4,7	2,5	3,8	2,6	4,6	>0,001
Položka 18 a Položka 43	4,7	2,5	2,6	2	12,4	>0,001
Položka 4 a Položka 19	8,2	1,6	8,2	1,4	0,2	0,83
Položka 19 a Položka 32	8,2	1,4	6,6	2,2	9,3	>0,001
Položka 19 a Položka 44	8,2	1,4	5,9	2,5	13,4	>0,001

Interpretace:

Navržená hypotéza se potvrzuje jen zčásti. Vyzrazení tajemství je vnímáno jako signifikantně závažnější ve vztahu blízkého přátelství než ve vztahu pracovní kolegiality nebo v krátkodobém sexuálním vztahu. Naopak prakticky není rozdíl ve vnímané zrádnosti mezi vztahem blízkého přátelství a dlouhodobým partnerským vztahem. Tento nálezn je v souladu s mým dřívějším výzkumem (který užíval mírně odlišné zarámování a jinou hodnotící stupnici) (Lačev, 2007) a naopak je v rozporu se závěry, které publikovali Shackelford a Buss (1996).

Ze srovnávaných položek také vyplývá, že v kontextech, v nichž je vyzrazení tajemství závažné (blízké přátelství, dlouhodobý partnerský vztah), je i nezáměrné vyzrazení vnímáno jako střední míra zrady (průměrné hodnoty jsou ve středním pásmu hodnotící úsečky), a v případě záměrného vyzrazení jde již

o velmi závažnou zradu (horní čtvrtina hodnotící úsečky). Z výsledků je také patrný vliv záměru na hodnocení zrádnosti, ale o tom dále (viz hypotéza 14).

Hypotéza 9

Znění hypotézy:

Nesdílení tajemství bude vnímáno jako významnější zrada vztahu blízkého přátelství a dlouhodobého vztahu než vztahu krátkodobého sexuálního nebo spojeneckého.

Porovnávání položky:

Položka 11 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka s ním odmítá sdílet své největší životní tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 35 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega s ním odmítá sdílet největší životní tajemství, nebo ženská varianta téhož).

Položka 11 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka s ním odmítá sdílet své největší životní tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 51 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost s ním odmítá sdílet své největší životní tajemství, nebo ženská varianta téhož).

Položka 23 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel s ním odmítá sdílet největší životní tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 35 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega s ním odmítá sdílet největší životní tajemství, nebo ženská varianta téhož).

Položka 23 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel s ním odmítá sdílet největší životní tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 51 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost s ním odmítá sdílet své největší životní tajemství, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 11 a Položka 35	3,1	2,2	0,9	0,7	14,4	>0,001
Položka 11 a Položka 51	3,1	2,2	1	0,7	14,6	>0,001
Položka 23 a Položka 35	2,1	1,4	0,9	0,7	11,4	>0,001
Položka 23 a Položka 51	2,1	1,4	1	0,7	11,9	>0,001

Interpretace:

Lze přijmout navrženou hypotézu o tom, že nesdílení tajemství je vnímáno jako signifikantně výraznější zrada vztahu blízkého přátelství nebo dlouhodobého partnerského vztahu, nežli vztahu kolegiálního nebo krátkodobé aférky. Význam této situace je však malý, všechna průměrná hodnocení se pohybují ve spodní třetině hodnotící úsečky. Nabízí se dále i úvaha, zda je sdílení tajemství úhelným kamenem přátelského vztahu (vrcholná forma jeho intimity) a tedy, zda je jeho nesdílení vnímáno jako závažnější zrada blízkého přátelství nežli dlouhodobého partnerského vztahu (v němž má intimita poněkud jiný charakter).

Hypotéza 10

Znění hypotézy:

Odmítnutí oplatit dávnou protislužbu bude vnímáno jako větší zrada blízkého přátelství než spojeneckého vztahu.

Porovnávání položky:

Položka 28 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel mu odmítl oplatit dávnou pomoc protislužbou, nebo ženská varianta téhož) a Položka 40 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega mu odmítl oplatit dávnou pomoc protislužbou, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 28 a Položka 40	4,8	2,1	4	1,7	5,5	>0,001

Interpretace:

Na základě výsledků lze přijmout navrženou hypotézu o tom, že odmítnutí oplatit protislužbu bude vnímáno jako signifikantně větší zrada blízkého přátelství, než spojeneckého vztahu. Zároveň lze konstatovat, že výsledky řadí tuto situaci do „středního pásma“ zrady (prostřední třetiny hodnotící úsečky).

Hypotéza 11

Znění hypotézy:

Porušení slibu bude vnímáno jako větší zrada blízkého přátelství než vztahu spojeneckého, dlouhodobého partnerského nebo krátkodobého sexuálního.

Porovnávání položky:

Položka 13 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka porušila významný slib, který Petrovi dala, nebo ženská varianta téhož) a Položka 24 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel porušil významný slib, který Petrovi dal, nebo ženská varianta téhož).

Položka 24 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel porušil významný slib, který Petrovi dal, nebo ženská varianta téhož) a Položka 36 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega porušil významný slib, který Petrovi dal, nebo ženská varianta téhož).

Položka 24 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel porušil významný slib, který Petrovi dal, nebo ženská varianta téhož) a Položka 52 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost porušila významný slib, který Petrovi dala, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 13 a Položka 24	3,5	2,1	6,6	1,7	-18,3	>0,001
Položka 24 a Položka 36	6,6	1,7	5,7	1,7	6,7	>0,001
Položka 24 a Položka 52	6,6	1,7	4,5	1,9	11,9	>0,001

Interpretace:

Na základě výsledků lze přijmout navrženou hypotézu o tom, že porušení slibu bude vnímáno jako větší zrada blízkého přátelství než vztahu spojeneckého, krátkodobého či dlouhodobého partnerství. Zároveň lze i zde konstatovat, že výsledky řadí tuto situaci do „středního pásma“ zrady (prostřední třetiny hodnotící úsečky).

Hypotéza 12

Znění hypotézy:

Neplnění dohodnutého úkolu bude vnímáno jako větší zrada vztahu koaličního než dlouhodobého partnerského, krátkodobého sexuálního vztahu nebo blízkého přátelství.

Porovnávání položky:

Položka 5 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byla vědoma, nebo ženská varianta téhož) a Položka 33 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byl vědom, nebo ženská varianta téhož).

Položka 20 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byl vědom, nebo ženská varianta téhož) a Položka 33 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byl vědom, nebo ženská varianta téhož).

Položka 33 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byl vědom, nebo ženská varianta téhož) a Položka 45 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byla vědoma, nebo ženská varianta téhož).

Položka 6 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněla, nebo ženská varianta téhož) a Položka 34 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněl, nebo ženská varianta téhož).

Položka 21 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněl, nebo ženská varianta téhož) a Položka 34 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněl, nebo ženská varianta téhož).

Položka 34 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněl, nebo ženská varianta téhož) a Položka 46 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněla, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 5 a Položka 33	3,3	1,8	5,6	1,7	-12,4	>0,001

Položka 20 a Položka 33	4,7	1,9	5,6	1,7	-6	>0,001
Položka 33 a Položka 45	5,6	1,7	2,9	1,6	17,8	>0,001
Položka 6 a Položka 34	1,8	1,2	3,5	1,8	-12,6	>0,001
Položka 21 a Položka 34	2,8	1,8	3,5	1,8	-5,1	>0,001
Položka 34 a Položka 46	3,5	1,8	1,6	1,1	17,1	>0,001

Interpretace:

Na základě výsledků lze přijmout navrženou hypotézu o tom, že neplnění dohodnutých úkolů (a to ať už opomenutím nebo záměrně) je vnímáno jako signifikantně větší zrada spojeneckého vztahu (zde pracovní kolegiality) než vztahu blízkého přátelství, krátkodobého či dlouhodobého partnerství. Tyto výsledky jsou v souladu s podobnými předchozími nálezy (Lačev, 2007; Shackelford a Buss, 1996; Shackelford 1997).

Zároveň lze i zde konstatovat, že výsledky řadí tuto situaci do „středního pásma“ zrady (prostřední třetiny hodnotící úsečky) v případě, že se jedná o záměr, zatímco jedná-li se o opomenutí, je to vnímáno spíše jako bezvýznamné (s výjimkou onoho spojeneckého vztahu, pro nějž je tato situace rozhodující, a i v případě opomenutí se stále průměrně pohybujeme ve druhé třetině hodnotící úsečky).

Hypotéza 13

Znění hypotézy:

Nezastání se v diskuzi bude vnímáno jako větší zrada blízkého přátelství a spojeneckého vztahu než vztahu dlouhodobého partnerského nebo krátkodobého sexuálního.

Porovnávání položky:

Položka 13 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka se za něj nepostavila ve vášnivé diskuzi a stranila druhým, nebo ženská varianta téhož) a Položka 25 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel se za něj nepostavil ve vášnivé diskuzi a stranil druhým, nebo ženská varianta téhož).

Položka 25 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel se za něj nepostavil ve vášnivé diskuzi a stranil druhým, nebo ženská varianta téhož) a Položka 53 ze

všech dotazníků (tj. Petrova známost se za něj nepostavila ve vášnivě diskuzi a stranila druhým, nebo ženská varianta téhož).

Položka 13 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka se za něj nepostavila ve vášnivě diskuzi a stranila druhým, nebo ženská varianta téhož) a Položka 37 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega se za něj nepostavil ve vášnivě diskuzi a stranil druhým, nebo ženská varianta téhož).

Položka 37 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega se za něj nepostavil ve vášnivě diskuzi a stranil druhým, nebo ženská varianta téhož) a Položka 53 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost se za něj nepostavila ve vášnivě diskuzi a stranila druhým, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 13 a Položka 25	3,5	2,1	3,3	2,3	1	0,303
Položka 25 a Položka 53	3,3	2,3	1,3	1,1	14,2	>0,001
Položka 13 a Položka 37	3,5	2,2	2,4	1,8	7,5	>0,001
Položka 37 a Položka 53	2,4	1,8	1,4	1,1	8,9	>0,001

Interpretace:

Zde podobně jako v případě Hypotézy 9 (nevyzrazení tajemství), výsledky řadí „zastání se“ spíše do oblasti intimity typické pro blízké přátelství a dlouhodobý partnerský vztah. Nepotvrzuje se tak hypotéza, v jejímž pozadí je funkce vzájemné opory přisuzována dvojici „blízké přátelství“ a „spojenecký vztah“. Tyto dva kontexty podle výsledků převažují toliko kontext krátkodobé aférky.

Hypotéza 14

Znění hypotézy:

Vyzrazení tajemství bude vnímáno jako větší zrada jakéhokoliv vztahu, půjde-li o záměrné prozrazení nežli prozrazení nedopatřením.

Porovnávání položky:

Položka 3 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka nechtěně prozradila Petrovo důvěrné tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 4 ze všech

dotazníků (tj. Petrova partnerka záměrně prozradila Petrovo důvěrné tajemství, které jí Petr svěřil, nebo ženská varianta téhož)

Položka 18 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel nechtěně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 19 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel záměrně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, které mu Petr svěřil, nebo ženská varianta téhož).

Položka 31 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega nechtěně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 32 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega záměrně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, které mu Petr svěřil, nebo ženská varianta téhož).

Položka 43 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost nechtěně prozradila Petrovo důvěrné tajemství, nebo ženská varianta téhož) a Položka 44 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost záměrně prozradila Petrovo důvěrné tajemství, které jí Petr svěřil, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 3 a Položka 4	4,7	2,1	8,2	1,6	-24,1	>0,001
Položka 18 a Položka 19	3,4	2,5	8,2	1,4	-21,9	>0,001
Položka 31 a Položka 32	3,8	2,6	6,6	2,2	-19,3	>0,001
Položka 43 a Položka 44	2,6	2	5,8	2,5	-20	>0,001

Interpretace:

Zde je v souladu s dříve předestřenými teoriemi (Elangovan a Shapiro, 1998; Chan, 2009) zkoumán vliv záměru na vnímání zrady. Výsledky signifikantně potvrzují, že v situaci prozrazení tajemství je hodnocení intencionality klíčovým aspektem ve zhodnocení míry zrádnosti dané situace. Záměr prozradit tajemství mění hodnocení tohoto typu zrady ze spíše bezvýznamného či mírně významného na velmi významný až extrémně závažný.

Hypotéza 15

Znění hypotézy:

Vědomé nesplnění dohodnutých úkolů bude hodnoceno jako větší zrada jakéhokoliv vztahu, než půjde-li o zapomenutí na dohodnutý úkol.

Porovnávání položky:

Položka 5 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byla vědoma, nebo ženská varianta téhož) a Položka 6 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněla, nebo ženská varianta téhož).

Položka 20 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byl vědom, nebo ženská varianta téhož) a Položka 21 ze všech dotazníků (tj. Petrův přítel nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněl, nebo ženská varianta téhož).

Položka 33 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byl vědom, nebo ženská varianta téhož) a Položka 34 ze všech dotazníků (tj. Petrův kolega nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněl, nebo ženská varianta téhož).

Položka 45 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byla vědoma, nebo ženská varianta téhož) a Položka 46 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněla, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 5 a Položka 6	3,3	1,8	1,8	1,2	18,8	>0,001
Položka 20 a Položka 21	4,7	1,9	2,8	1,8	18,4	>0,001
Položka 33 a Položka 34	5,6	1,7	3,5	1,8	25,9	>0,001
Položka 45 a Položka 46	2,8	1,6	1,5	1,1	12,1	>0,001

Interpretace:

Podobně jako v Hypotéze 14 i zde je v souladu s dříve předestřenými teoriemi (Elangovan a Shapiro, 1998; Chan, 2009) zkoumán vliv záměru na vnímání zrad. Výsledky signifikantně potvrzují, že v situaci nesplnění dohodnutých úkolů je hodnocení intencionality klíčovým aspektem ve zhodnocení míry zrádnosti dané situace. Vědomé ignorování závazku splnit dohodnutý

úkol mění hodnocení tohoto typu zrady ze spíše bezvýznamného na středně významný.

Hypotéza 16

Znění hypotézy:

Nakažení závažnou pohlavně přenosnou chorobu bude vnímáno jako větší zrada vztahu, bude-li si pachatel vědom toho, že ji má, než pokud si toho nebude vědom.

Porovnávání položky:

Položka 7 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobou, o níž ale nevěděla, že ji má, nebo ženská varianta téhož) a Položka 8 ze všech dotazníků (tj. Petrova partnerka jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobou, o níž věděla, že ji má, nebo ženská varianta téhož).

Položka 47 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobou, o níž ale nevěděla, že ji má, nebo ženská varianta téhož) Položka 48 ze všech dotazníků (tj. Petrova známost jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobou, o níž věděla, že ji má, nebo ženská varianta téhož).

Výsledky:

	1. uvedená položka		2. uvedená položka		t-test	Sig.
	M	s	M	s		
Položka 7 a Položka 8	3,5	2,2	8,7	1,3	-35	>0,001
Položka 47 a Položka 48	3,5	2,4	8,8	1	-31,5	>0,001

Interpretace:

Podobně jako v Hypotéze 14 a 15 i zde je v souladu s dříve předestřenými teoriemi (Elangovan a Shapiro, 1998; Chan, 2009) zkoumán vliv záměru, resp. v tomto případě spíše vědomí důsledků na vnímání zrady. Výsledky signifikantně potvrzují, že v situaci záměrného nakažení pohlavní chorobou je hodnocení intencionality (resp. vědomí následků) klíčovým aspektem ve zhodnocení míry zrádnosti dané situace. Vědomé zamlčení pohlavní choroby vedoucí k nakažení mění závažnost z mírné na extrémně závažnou.

Diskuze

Zjištění této studie v první řadě odhalují, že posuzování zrady neprobíhá uniformně, bez kontextu. Lze pozorovat poměrně jednoznačné rozdíly ve vnímání rozličných druhů zrady v různých typech vztahů. To je v souladu s předpokladem řady autorů (např. Argyle a Henderson, 1984; Brown, 1991; Buss a Schmitt, 1993; Daly a Wilson, 1988; Harcourt a deWaal, 1992; Shackelford a Buss, 1996) existence různých velmi specifických vztahových kontextů, které mají vliv na jejich prožívání. Výchozí předpoklad, že dlouhodobé partnerství, blízké přátelství, koaliční (pracovně kolegiální) vztah a vztah krátkodobě sexuální představují jeden každý specifický druh vztahových problémů, lze považovat za potvrzený.

Další otázku vyvolává předpoklad, který vyslovují např. Shackelford a Buss (1996) o existenci specifických psychických mechanismů, řešících konkrétní adaptivní problémy v tom kterém typu vztahu. Zde prezentované výsledky samy o sobě samozřejmě nemohou prokázat, že se jedná o mechanismy vzniklé evolučními procesy. Závažnějším je však zjištění, že ačkoliv valná část poznatků je v souladu s předpoklady vycházejícími z evoluční psychologie, jedna z nejzásadnějších evolučně psychologických hypotéz (tj. že muži budou vnímat silněji než ženy zrady v sexuální nevěře partnera kvůli nejistotě otcovství) se v českém kontextu opakovaně nepotvrzuje (viz též Lačev, 2007). O to zajímavější může být její prozkoumání.

Je sexuální poměr partnera ženami vnímán jako intenzivnější zrada?

Jak jsem již zmínil, Buss (et al. 1992; Buss, 2003) uvádí, že muži prožívají větší známky psychického i fyzického stresu při představě sexuální nevěry ze strany partnerky, zatímco ženy projevují větší stres při představě partnerovy romanticko-emocionální nevěry. Buss (2003) to spojuje s hrozbou výchovy „ku-kaččích“ dětí u mužů a ztrátou cenných reprodukčních zdrojů.

Nicméně se zdá, že míra stresu či žárlivosti, které muži prožívají, nekoreluje tak silně s pocitem zrady v partnerském vztahu. Ženy vnímají intenzivněji zrady v takřka všech kontextech dlouhodobého partnerského vztahu, a je mož-

né, že to může „přebíjet“ rozdíly v intenzitě vnímání zrady v kontextu sexuální nevěry.

Můžeme si ale také položit otázku, zda zde nedochází k nějakému posunu hodnot tradiční monogamní společnosti či zda Bussova (2003) zjištění nejsou ovlivněna specifickým kontextem kultury Spojených států. To sice nutně neznamená, že jsou evolučně psychologické předpoklady neplatné, ale přinejmenším to značí daleko větší vliv osvojených postojů a prožívání na to, co až dosud evoluční psychologové považovali za doménu velmi silně ovlivňovanou v první řadě vrozenými psychickými mechanismy.

Domnívám se, že zajímavý pohled na výsledky může nabídnout pokus vnímat je více jako „celky“ v rámci různých vztahových kontextů. Už při pohledu do přehledu výsledků se nabízí následující zjištění pro jednotlivé kontexty.

Dlouhodobý partnerský vztah

Z výsledků plyne, že pro dlouhodobý partnerský vztah je charakteristická intimita jak v oblasti sexuální tak i nesexuální, jako je například uchovávání sdělených tajemství. Zejména pro ženy je pak klíčové, aby partner nesměroval svoje zdroje jinam (např. dětem z jiných vztahů, nebo jiným ženám, do nichž se zamiluje, nebo s nimiž jim bude nevěrný). Tyto výstupy jsou v souladu s očekáváním evolučních psychologů ohledně adaptivních problémů, kterým dlouhodobý partnerský vztah čelí (Buss et al., 2002; Buss a Schmitt, 1993; Wilson a Daly, 1992). V porovnání s jinými typy vztahů se očekává větší ochota sdílet vzájemně svá tajemství. Fatální pro vztah může být záměrné nakažení partnera pohlavní chorobou (a to nejen kvůli implikacím toho, co to znamená – tj. že pohlavní chorobu lze do vztahu zanést téměř bez výjimky pouze skrze pohlavní styk mimo vztah).

Výraznými motivy dlouhodobého partnerského vztahu jsou ale i dodržování slibů, poskytnutí opory zastání se partnera vůči ostatním, nepomlouvání a ve výrazně menší míře jeho nezrazování skrze schůzky s jeho nepřáteli. Tyto

problémy výše uvedená literatura příliš nerozvádí, neboť se primárně soustředí na sexuální aspekt věci.

Blízké přátelství

Vysoká míra nesexuální intimity blízkého přátelství je staví v jistých ohledech do podobné role jako dlouhodobý partnerský vztah. Výsledky ukazují, že na naše blízké přátele spoléháme, že nevyzradí naše tajemství, které jim sdělujeme (viz též Derlaga, Metts, Petronio a Margulis, 1993), že neporuší sliby, které nám dali, že nás nebudou pomlouvat a nebudou se scházet s našimi nepřáteli. To odpovídá představě, že má o blízkém přátelství např. Feldman et al. (2000), že klíčové momenty přátelství spočívají právě v dodržení slibu a neodhalování tajemství.

Blízké přátelství zahrnuje ale zároveň i určitý aspekt „těsného spojenectví“. Očekáváme, že nám přátelé oplátí dávnou službu protislužbou, až to budeme potřebovat. Očekáváme jejich podporu a zastání v diskuzích a také to že splní dohodnuté úkoly. Tento závěr je v souladu s očekáváními, která uvádí např. Argyle a Henderson (1984).

Účast blízkých přátel v už i jinak zrádných situacích, jakou je například nevěra, může závažnost těchto situací ještě zvyšovat. Zde je vhodné vzpomenout na přístup „není běsu většího než hněv ženy zhrzené“, který uvádějí Robinson, Dirks a Ozcelik (2004) a jež spatřuje větší prožitek zrady tam, kde druhé straně více důvěřujeme.

Pracovní kolegiální (spojenecký vztah)

Kontext pracovní kolegiality vykazuje převážně aspekty spojeneckého vztahu, kdy jsme méně citliví na většinu případů zrady s výjimkou neplnění dohodnutých úkolů. To je v souladu s pozorováním, jež uvádí Buss (1991), že klíčovým adaptivním problémem koaličního vztahu je plnění úkolů, přidělených jeho jednotlivým členům. To výsledky potvrzují spolu s tím, že v menší míře je pro koaliční vztah důležité i uchování tajemství, dodržení slibu nebo

oplátka protislužby, ale porušení těchto očekávání není vnímáno tak závažně jako v situaci blízkého přátelství. To opět potvrzuje vliv „blízkosti“ (resp. v tomto případě spíše větší vzdálenosti) na hodnocení „zrádnosti“, jak na ni upozorňují Robinson, Dirks a Ozcelik (2004).

Krátkodobý sexuální vztah (aférka)

Z výsledků vyplývá, že krátkodobý sexuální vztah je typický tím, že je zde většina situací hodnocena výrazně benevolentněji než v ostatních zkoumaných kontextech. Jedinou výjimkou je zřejmě nakažení (vědomé i nevědomé) pohlavní chorobou, kde je míra zrady hodnocena na srovnatelné úrovni jako v případě dlouhodobého partnerského vztahu, a ta může ohrozit další partnerské vztahy zúčastněných příjemců. U mužů lze hledat vysvětlení v obecně snížených standardech, kladených na krátkodobou partnerku (Buss a Schmitt, 1993), ale ženy hodnotí tyto vztahy ještě výrazně benevolentněji než muži (viz též dále), to však již evolučně psychologická literatura již jako adaptivní řešení problému nevysvětluje. Naopak, náklady ženy, která sleduje krátkodobou sexuální strategii, jsou závažnější než u muže, konstatují Buss a Schmitt (1993). Jedna z mála situací, hodnocená jako středně zrádná v kontextu adaptivního vztahu (a kde jsou ženy, alespoň co se týče trendu, kritičtějšími hodnotiteli byt' ne signifikantně), je nedodržení slibu. To lze do jisté míry vztáhnout ke klasickému očekávání, že se ženy pouštějí do krátkodobých sexuálních aférek v očekávání zdrojů na oplátku (Buss a Schmitt, 1993).

Buss a Schmitt (1993) předpokládají, a výsledky to do jisté míry potvrzují, že rizikem v krátkodobém vztahu může být jeho vyzrazení. A v tomto smyslu jsou vyzrazení tajemství a pomluva hodnoceny v kontextu krátkodobé aférky jako závažnější než jiné situace, byt' stále méně závažně než tytéž situace v jiných kontextech.

Celková citlivost hodnocení u žen a mužů

Ač to nebylo přímo předmětem výzkumu, nelze pominout vyšší citlivost žen na vnímání zrady ve většině hodnocených kontextů, kde ve čtyřiceti šesti z

padesáti pěti položek skórovaly průměrně výš než muži (byť ne vždy se jednalo o signifikantní rozdíl). Je otázkou, zda se ženy ve vztazích nedávají obecně víc „všanc“, a musí být tedy opatrnější, nebo zda jsou emocionálně citlivější, dokáží se lépe vžít do popisované situace a jejich hodnocení je tudíž výraznější. To představuje každopádně zajímavý námět případných budoucích výzkumů, ale zároveň je to i jistým varováním při čtení a pro interpretaci výsledků, které mohou být všechny posunuty ve směru určitého, dosud nejasně uchopeného trendu.

Omezení výzkumu

Zjevným omezením tohoto výzkumu je jeho aplikovatelnost na celou ČR a potažmo i v globálním měřítku. Praha je v mnoha ohledech specifická a je možné, že by se výsledky z venkovských oblastí v některých ohledech lišily. Také rozpory ve srovnatelných výsledcích mezi USA a těmi zde uvedenými, naznačují možný vliv lokálních aspektů, ať už kulturních nebo například ekonomických, na hodnocení jednotlivých situací.

Dalším faktorem, který se mohl promítnout do spolehlivosti výzkumu, je skutečnost, že dotazník nebylo možno administrovat vždy stejným způsobem. Původní záměr, tedy že jej všichni respondenti vyplní sami, se ukázalo být nemožné naplnit, a také motivace jednotlivých respondentů mohla být odlišná. Ačkoliv většina byla motivována ochotou přispět k rozšíření lidského poznání, při doplňování kvót bylo někdy nevyhnutelné nabídnout oplátku za vyplnění nějakou odměnu. Navíc, někteří respondenti měli s vyplňováním dotazníku zjevné obtíže a bylo nutné položky procházet s nimi, případně jim je předčítat. Přes všechna tato omezení věřím, že je zajímavým přínosem ke zkoumání doposud nepříliš probádané oblasti sociální psychologie – zrady.

Shrnutí výsledků

V devíti ze šestnácti případů (hypotézy 2, 4, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16) lze zamítnout nulovou hypotézu o tom, že mezi hodnocenými položkami není rozdíl a přijmout formulovanou hypotézu alternativní tak, jak byla v úvodu

formulována. Ve třech dalších případech (hypotézy 5, 6 a 8) lze formulované hypotézy přijmout částečně (jen pro jeden ze dvou uvedených kontextů), a je potřeba tak činit s jistou obezřetností v interpretaci.

Naopak u dalších hypotéz se ukazuje nesoulad s formulovanými předpoklady. V některých případech se potvrzuje moje předchozí pozorování dokládající odlišnost výsledků místní populace oproti zahraničním závěrům. Jelikož se ale zahraniční výzkum opírá o evolučněpsychologické teze, které by měly být univerzální, a tudíž platné napříč kulturami, jsou tyto výsledky ve svém důsledku relativně závažnější, než by se mohlo zdát.

Přijaté hypotézy

Na základě výsledků výzkumu konstatuji, že romanticko-emocionální poměr mimo vztah je vnímán jako větší zrada dlouhodobého partnerského vztahu než blízkého přátelství nebo spojeneckého vztahu. Zároveň ženy vnímají romanticko-emocionální poměr v dlouhodobém partnerském vztahu jako závažnější než muži.

Ženy také vnímají silněji než muži zradu, která má potenciál ohrožit jejich zajištění zdroji, například v podobě odhalení dítěte z jiného vztahu nebo ztráty partnerova zaměstnání. Obojí ale platí jen v situaci dlouhodobého partnerského vztahu.

Nesdílení tajemství je významnou zradou blízkého přátelství a dlouhodobého partnerství.

Odmítnutí oplatit dávnou protislužbu je vnímáno jako větší zrada blízkého přátelství než spojeneckého vztahu.

Porušení slibu je vnímáno jako větší zrada blízkého přátelství nežli vztahu spojeneckého, dlouhodobého partnerského nebo krátkodobého sexuálního.

Neplnění dohodnutého úkolu je vnímáno jako větší zrada spojeneckého vztahu nežli dlouhodobého partnerského vztahu, krátkodobého sexuálního vztahu nebo blízkého přátelství.

Co se vlivu intencionality na vnímání zrady týče, lze shrnout, že její vliv je značný. Záměrné vyzrazení tajemství je vnímáno jako závažnější než jeho vy-

zrazení nechtěné, podobně nesplnění úkolů je vnímáno jako závažnější, dojde-li k němu záměrnou ignorací nežli v důsledku zapomenutí, a konečně vědomé nakažení pohlaví chorobou je vnímáno jako závažnější, nežli situace, kdy si to přenašeč neuvědomuje.

Ostatní zjištění

Výsledky dále naznačují, že účast blízkého přítele jako třetího aktéra partnerské nevěry zvyšuje vnímání její zrádnosti. Dále, že sdílení a také střežení svěřených tajemství je klíčovým aspektem dlouhodobého partnerství a blízkého přátelství, a jejich vyzrazení je v těchto kontextech vnímáno jako výraznější zrada, a konečně, že nezastání se blízké osoby v diskuzi spadá spíše do oblasti intimity typické pro blízké přátelství a dlouhodobý partnerský vztah.

Celkově z výsledků vyplývá, že ženy vnímají většinu situací jako výrazně zrádnější nežli muži, s očividnou výjimkou krátkodobých sexuálních vztahů, kde jsou ženy naopak benevolentnější (resp. muži přísnější) ve vnímání zde uváděných situací jako zrádných.

EMPIRIE: PREDIKOVÁNÍ ZRADY

„Musíme si vzájemně nevěřit. Je to jediná obrana před zradou.“

- Tennessee Williams

Ačkoliv existují názory, že věda nemá svatých grálů (např. Knapp, 2011), je schopnost predikce budoucích událostí často vnímána jako právě tento „svatý grál“, ať už jde o predikci zemětřesení (např. Homeland Security NewsWire, 2011), selhání elektroniky (Mishra, 2009) nebo srdeční příhody (Koebler, 2012). Předvídání lidské zrady se však i nadále jeví spíše jako námět z oblasti literatury science fiction nežli možná realita.

Mým záměrem je přesto prozkoumat možnost jednoduché, byť limitované predikce zrady. Tento výzkum lze považovat za komplementární k hlavní výzkumné ose této práce, již je porozumění zradě, ale zároveň jej pokládám za zajímavou možnost jejího obohacení.

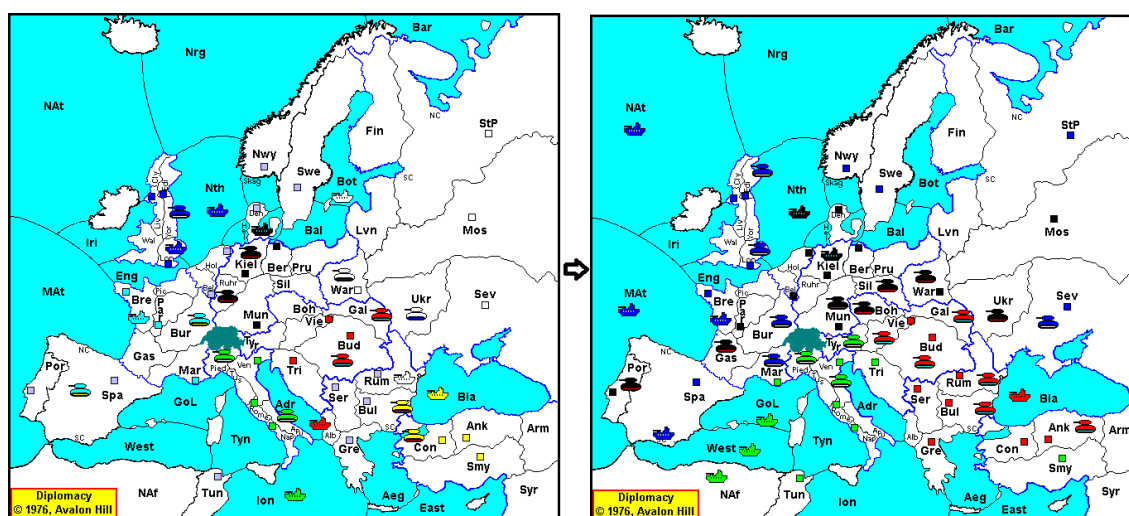
Metoda

Výchozím bodem tohoto výzkumu je navození takové situace v malé skupině, která je (1) dobře sledovatelná a dále využitelná k případné predikci vývoje, a zároveň (2) poskytuje dostatek případů zrady. Pro tento účel jsem jako nejvhodnější zvolil deskovou strategickou hru Diplomacie.

Webová stránka BoardGameGeek (2007), věnující se problematice deskových her, popisuje tuto hru mimo jiné takto: „Diplomacie se odehrává na počátku 20. století a zobrazuje sedm hlavních mocností, které soupeří o nadvládu v Evropě před 1. světovou válkou. Anglie, Francie, Německo, Rusko, Rakousko-Uhersko, Otomanská říše a dokonce Itálie manévrují svými flotilami a armádami, aby zajaly alespoň 18 zásobovacích center. Ve hře jsou jen dva typy jednotek – flotila a armáda. Kolo začíná tím, že se hráči rozejdou a začnou mezi sebou vzájemně vyjednávat spojení a dohody (odtud Diplomacie). (...) Každý hráč poté zaznamená svoje plánované tahy, těsnopisem, který je

popsán v pravidlech. Hráčské tahy jsou pak současně vykonány. Konflikty jsou řešeny jednoduchým systémem přesily. Armády a flotily se mohou podporovat v útoku a obraně. Ten, kdo má větší vojenskou sílu, vyhrává »bitvu«. Jakýkoliv jiný výsledek je remíza a nikdo nezískává ani neztrácí.“ Všechny tahy jsou zaznamenávány pohybem příslušných žetonů na herní desce nebo v adekvátním počítačovém programu (viz Obrázek 1), zde Diplo 2.81.

Obrázek 1: Virtuální herní deska (hra 1) po 1. a po 13. tahu

Recenzent na BoardGameGeek (2007) neopomíná ani vylíčit své zážitky a pocity, které podtrhují vysokou míru emocí a pocitů zrady, které hru doprovázejí. „Potíž a zároveň důvod, proč lze při hře ztratit přátele, spočívá v tom, že žádná dohoda není zavazující. Cílem hry je získat vítěznou pozici. Takže řečeno úplně jednoduše, nevyplatí se hrát hodného. Byl jsem na turnajích a viděl jsem výsledky toho, když někdo porušil dohodu. Bylo tam hodně křiku a pocitů ublíženosti. Hele, je to jen hra... ne?“ (...) Ve skutečnosti jsem tu hru hrál jen jednou a jednou mi to stačilo. Byl jsem opravdu nešťastný z některých mých přátel, kteří byli ve hře mými spoluhráči. Je to jen hra, ale stejně máte pocit zrady, když vás někdo podrazí. Znáám dokonce jednoho člověka, který hru vzdal kvůli vnitřnímu morálnímu konfliktu. Takže má rada je, hrajte to na turnajích, kde tu samou osobu nepotkáte podruhé, nebo si vytvořte nějaký druh štítu proti pocitu, že vám váš nejlepší kamarád vráží kudlu do zad.“

Přepisuji zde téměř úplné doslovné znění této „recenze“ z několika důvodů. Za prvé dobře popisuje relativně jednoduché a snadno osvojitelné principy. Za druhé upozorňuje na nespornou výhodu, která spočívá v záznamu hráčských tahů (které je možné znázornit i na mapě herní desky) a který umožňuje se ke hře skrze záznamy vrátit a analyzovat ji. Konečně za třetí ukazuje schopnost hry zaujmout a vtáhnout účastníky, emocionálně je angažovat a zároveň je svádět ke zrazování mezi sebou. Potenciál ke zradě dokumentují i další příspěvky tamtéž: „Měl by sis uvědomit, že podstatou hry není »zda« budeš zrazen, ale »kdy«. A obecně, pokud můžeš někoho zradit o kolo dřív, než oni zradí tebe, no tak to je ideál.“ A dále, „problém zrazování a vrážení kudly do zad byl na těchto stránkách v kontextu hry Diplomacie otevřen již několikrát.“ (Boardgame Geek, 2007)

V rámci mého zkoumání byly sehrány celkem čtyři hry Diplomacie (každá v rozsahu 13 – 14 tahů, tj. cca 8 hodin herního času) podle standardních pravidel. Jedinou výjimkou oproti běžnému průběhu bylo, že hráči vedle zápisu tahů zaznamenávali také čas strávený vyjednáváním s tím kterým hráčem (v celých minutách) a dále sympatie vůči němu (na škále: velmi nesympatický – nesympatický – spíše nesympatický – spíše sympatický – sympatický – velmi sympatický). Pozice her byly zaznamenávány pomocí počítačového programu Diplo 2.81, určeného k tomuto účelu.

Získaná hodnocení jednotlivých hráčů byla dále zpracována několika způsoby ve snaze najít elegantní možnost predikovat zradu ve hře Diplomacie.

V prvním kroku jsem se zaměřil na vztah sledovaných parametrů a konečného výsledku. (Ten lze vyjádřit jako pořadí mocností podle množství zásobovacích center, která drží po posledním tahu hry. V případě vyřazených mocností se tyto řadí nakonec podle toho, která vypadla poslední, která předposlední atd.) Toto pořadí bylo korelováno (Spearman) s průměrnou frekvencí komunikace té které mocnosti v každém tahu a celkově. Zároveň bylo toto vítězné pořadí korelováno s průměrem obdržených hodnot sympatií. Cílem obou šetření bylo zjistit, zda vůbec existuje vztah mezi těmito sledovanými charakteristikami a herním výsledkem, případně zda se tento vztah nějak proměňuje, a zda herní charakteristiky dobře zachycují finální výsledek jen v určité fázi hry.

V druhém kroku jsem se zaměřil na sestrojení variace na klasické regulační diagramy, nazvané „predikční regulační diagramy“ viz dále.

Ve třetím kroku jsem získaná data analyzoval pomocí metody Sociomapování (viz např. Bahbouh, 2011 a též viz dále).

Smysl druhého i třetího kroku byl obdobný, tj. najít relativně jednoduchou metodu, která by prokázala alespoň dílčí prediktivní schopnost ve vztahu ke hře Diplomacie, s možným potenciálem přenést tuto metodu i do širší praxe. U obou metod jsem kladl velký důraz na jejich objektivní interpretaci, tedy interpretaci limitující možnou „neshodu“ interpretátorů i za cenu ztráty určité informace, kterou by bylo možno vyčíst při více „subjektivním“ či „pocitovém“ čtení. To je v souladu s mým úsilím v tomto výzkumu najít smysluplný algoritmus predikce zrady.

Sociomapování

„Sociomapování je soubor metod, který umožňuje převádět analýzy o vztazích a podobnostech lidí (dokonce i libovolných objektů) do mapy, která umožňuje přehlednou vizualizaci a exploraci dat“ (Bahbouh, 2011, s. 75). Tato metoda je založena na několika matematických teoriích, nejvýrazněji na teorii fuzzy množin, topologii a teorii rozpoznávání (Bahouh, 2004).

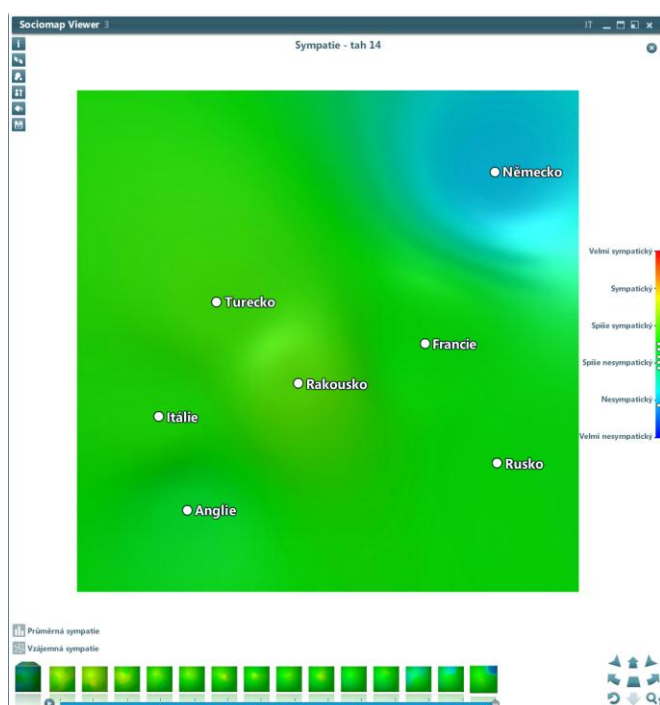
Z každého tahu je zpracována dvojice Sociomap. Jedna mapa zobrazuje v horizontálním modelu vzájemnou komunikační frekvenci jednotlivých mocností (resp. jejich účastníků) a ve výšce průměrnou komunikační frekvenci účastníků. Tedy čím blíže jsou k sobě dva účastníci na Sociomapě frekvence komunikace, tím intenzivněji v daném kole komunikovali. Čím výše je nějaký z účastníků na Sociomapě, tím intenzivněji komunikoval s ostatními²¹.

²¹ Zde je potřeba poznamenat, že do výšky v Sociomapě frekvence komunikace byl vynesen průměr toho, jak ostatní hodnotí, že s danou mocností (hráčem) komunikovali z upravené (normalizované) matice. Tzn. nejvyšší obdržené hodnotě v matici je přiřazena hodnota 1 a nejnižší hodnotě v matici přiřazena hodnota 0, ostatní hodnoty jsou přiřazeny adekvátně z rozsahu 0-1. Takto upravená matice byla následně průměrována. Důvodem této úpravy bylo, že vzhledem k časté absenci komunikace mezi různými účastníky hry byly nenormalizované mapy příliš „ploché“ a nepřinášely ve výšce potřebou informaci (ve skutečnosti spíše žádnou). Na pozice v ploše nemá tato úprava vliv.

Zde je vhodné poznamenat, že i přes všem přidělený stejný čas na vyjednávání jej ne všichni vždy plně využili a někteří vyjednávali s více osobami současně (a tím tedy zvyšovali svůj průměrný vyjednávací čas). To vede k nesterajným výškám na mapě.

Druhá Sociomapa zobrazuje vzájemné hodnocení sympatií. Vše funguje na podobném principu. Tedy v ploše jsou zobrazeny vzájemné sympatie v podobě blízkosti. Čím blíže jsou si dva účastníci na mapě, tím jsou si sympatičtější. Ve výšce je zobrazena celková sympatičnost toho kterého účastníka v daném tahu.

Obrázek 2: Obrázek Sociomapy sympatií (hra 3, 14. tah)

Jelikož interpretace Sociomap jako takových může vykazovat určitou míru subjektivity, rozhodl jsem se aplikovat jasná kritéria pro identifikaci Sociomap, které by mohly objektivně představovat změnu signalizující zradu. Součástí každé Sociomapy jsou tzv. „soudržnosti“, které vizualizují blízkost k prototypu $A \leftrightarrow B = 1$. „Hodnota soudržnosti dvou podmnožin prvků je buď definována jako minimální stupeň náležení ze všech vzájemných stupňů náležení mezi

oběma podmnožinami, anebo minimální stupeň z průměru vzájemných stupňů náležení mezi oběma podmnožinami“ (Bahbouh, 2011, s. 87).

Jestliže se tedy změní charakter soudržností v Sociomapách mezi dvěma tahy, takže půjde o změnu mezi dvěma mocnostmi, mezi kterými následně dochází ke zradě, bude toto zaznamenáváno jako úspěšná predikce. Podmínkou přitom je, že se tato změna vyskytne ne více než dva tahy před samotnou zradou (a ne po ní, pak se jedná spíše o „ex post“ reakci). Jestliže soudržnosti zachytí změnu mezi dvěma mocnostmi (ale ne mezi třetí, která se taktéž na zradě podílí), bude to zaznamenáno jako částečně úspěšná predikce. Nebude-li korespondovat změna soudržností se zradou, bude to zaznamenáno jako neúspěšná predikce.

Druhým použitým aspektem Sociomap bude jejich vizuální srovnání s ohledem na signifikantní změny blízkosti mezi mocnostmi, mezi nimiž dochází ke zradě. Opět budou zkoumány dva tahy před okamžikem, v němž dochází ke zradě, a jeden tah po ní coby projev reakce na zradu „ex post“.

Volba dvou tahů před aktem zrady je volbou expertního odhadu. Hra je velmi dynamická, neustále se proměňuje, a ačkoliv v obecné rovině lze zradu osnovat velmi dlouho, nepředpokládám, že by ji bylo možné dlouho a úspěšně kout skrytě, bez dopadů na hru samotnou. Jen jeden tah před samotnou zradou se pak zdá ale až příliš přísné kritérium, tři jako příliš benevolentní.

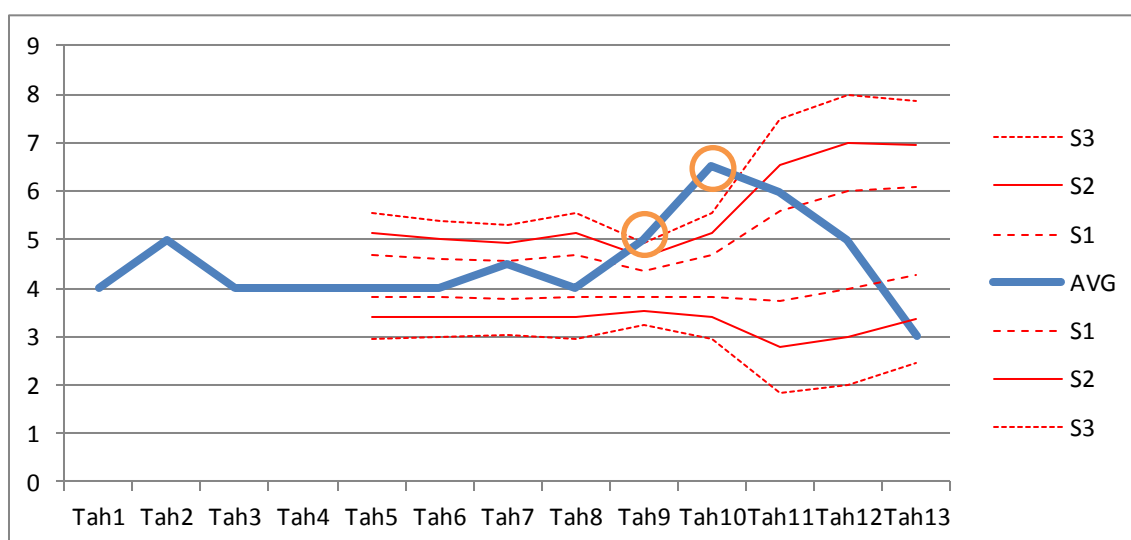
Predikční regulační diagramy

Regulační diagramy jsou základní statistickou metodou indikující, že je určitý proces pod kontrolou (tj. stabilní, a že jeho odchylky jsou dány jen zdroji pro proces běžnými). Obvykle se používají v řízení jakosti (Bahbouh, 2011; Wikipedia, 2012a). Zde je aplikuji poněkud odlišným způsobem, než jakým byly zřejmě původně zamýšleny, a z toho vyplývající upravenou „ad hoc“ (tzv. predikční) podobou.

Idea regulačních diagramů tkví v tom, že kvůli ovlivnění opakovaných sledování velkým množstvím náhodných faktorů, nejsou v čase sledované hodnoty konstantní, ale vykazují změny, a to i v případě, že je sledovaný proces

stabilní. V této souvislosti se hovoří o přirozené variabilitě procesu, která je naprosto přirozeným důsledkem toho, že je samo sledování náhodnou veličinou. Regulační diagramy pak umožňují oddělit nevýznamné fluktuace hodnot od jejich systematických změn či statisticky závažných vybočení. Je-li výsledkem analýzy využívající regulačních diagramů a testů závěr, že zaznamenané změny nejsou statisticky významné, znamená to, že je sledovaný proces stabilizovaný. V opačném případě nacházíme kontrolovaný proces ve statisticky nezvládnutém stavu (Wikipedia, 2012a).

Graf 1: Regulační diagram komunikace Anglie-Německo (Hra 1)

Pro účely této práce budu sledovat vývoj parametrů komunikace a zrady pro jednotlivé mocnosti (účastníky) s cílem zachytit právě tento „nezvládnutý“ stav, protože se domnívám, že právě ten by mohl signalizovat potenciální zradu (nebo jinou změnu) v herní situaci. Ukázka viz Graf 1, kde jsou zaznačen zaznamenávaný průměr za dané měření (AVG) a +/- 1, 2 resp. 3 směrodatné odchylky za všechna předchozí měření (označené jako s1, s2 resp. s3).

Pro každou hru bylo vytvořeno 21 regulačních diagramů sledujících délku komunikace ve vztazích jednotlivých dvojic hráčů. Na každém grafu jsou vynešeny dvě hodnoty vyplývající ze vzájemného hodnocení frekvence komunikace. Mimo to jsou zde vyneseny i regulační meze vycházející z průměru až šesti předcházejících tahů plus nebo minus jedna, dvě a tři směrodatné odchylky

hodnot až šesti předcházejících tahů. Ze zjevných důvodů (ordinální škála) nedává přílišný smysl podobně zacházet s hodnocením sympatií.

Sledovanými aspekty jsou vybraná pravidla regulačních diagramů aplikovatelná v parametrech hry, jejíž délka nepřesahuje obvykle 16 tahů a může trvat i pouhých 10 tahů.

- Čtyři z pěti bodů v řadě jsou o jednu odchylku či více od průměru v jednom směru.
- Dva body ze tří bodů v řadě jsou více než dvě standardní odchylky od průměru v jednom směru.
- Šest nebo více bodů má vzestupnou nebo sestupnou tendenci.
- Jeden bod je více jak 3 standardní odchylky od průměru (Wikipedia, 2012b).

Nevýhodou regulačního diagramu je, že nemá žádná výchozí data a nelze jej tedy rozumně zkonstruovat pro první zhruba 4-5 tahů (příliš málo dat).

Neortodoxní modifikací těchto specifických diagramů je navíc „plovoucí“ charakter regulačních mezí, které se s každým tahem proměňují s tím, jak si načítají další data. Tato metoda se však vzhledem k dynamické povaze hry zdá nesporně vhodnější než diagram klasický (s pevnými mezemi).

Vzorek

Vzorek tvoří čtyři skupiny sedmi hráčů. Hráči byli vybíráni s ohledem na jediné kritérium, aby se vždy v dané herní skupině vzájemně neznali. Vzhledem k náročnosti samotného angažmá, nebylo možné klást na výběr další požadavky, protože by se zřejmě nepodařilo skupiny naplnit. Lze jej proto v tomto smyslu považovat za příležitostný.

Výsledky – Hra 1

Samotný průběh hry 1 lze stručně shrnout takto. Na počátku vzniklo několik koalic (Anglie-Francie-Německo), (Rakousko-Itálie-Rusko), ale zároveň i (Rakousko-Německo) a stranou zbylo osamělé Turecko. Už ve **třetím tahu** je zrazena Francie svým spojencem Německem za podpory Anglie a posléze Itá-

lie. V **sedmém tahu** je zrazeno a prakticky doraženo Rusko (které má již na káňku) svým rakouským spojencem,. Jen o moment později v **osmém tahu** se o vpád na území Rakouska pokusily italské síly s vlažnou podporou Německa, ale bez výraznějšího úspěchu. V **desátém** a následujících tazích pak Anglie a Německo vedou útok proti svému dosavadnímu italskému spojenci.

Hra končí **třináctým tahem** s tím, že Německo drží 10 zásobovacích center; Anglie jich drží 9, Rakousko 8 a Itálie 7 zásobovacích center. Ostatní mocnosti nedožily konce hry s tím, že Francie vypadla jako první a Rusko a Turecko ukončily hru současně.

V prvním kroku pokusu o predikci se zaměřuji na zjištění vztahu mezi finálním výsledkem (pořadím mocností) a sledovanými charakteristikami.

Výsledky (korelace Spearman):

	Frekvence komunikace		Sympatie	
	r_s	Sig.	r_s	s
Tah 1	0,66	0,11	-0,29	0,52
Tah 2	0,81*	0,03	0,19	0,97
Tah 3	0,63	0,13	0,5	0,25
Tah 4	0,19	0,68	0,12	0,8
Tah 5	0,56	0,19	0,3	0,51
Tah 6	0,80	0,03	0,11	0,81
Tah 7	0,57	0,18	0,06	0,91
Tah 8	0,76*	0,05	-0,41	0,36
Tah 9	0,95**	0,001	0	1
Tah 10	0,96**	>0,01	-0,74	0,06
Tah 11	0,96**	>0,01	-0,75	0,05
Tah 12	0,96**	>0,01	-0,74	0,06
Tah 13	0,85*	0,02	-0,74	0,06
CELKEM	0,78*	0,04	-0,34	0,45

Jak lze vidět, zatímco pořadí sympatií jednotlivých hráčů koreluje s výsledky spíše nevýrazně (v celkovém hodnocení -0,34), korelace frekvence

komunikace s výsledky je velmi výrazná od prvních tahů (i celkově). Výjimku tvoří jen 4. tah.

Regulační diagramy vytvořené pro jednotlivé vztahy v rámci hry 1 zachycují tyto aspekty „nezvládnutého procesu“:

- Šest bodů v řadě (ze šesti) je o víc než jednu odchylku od průměru v jednom směru v komunikaci Rakouska a Anglie počínaje tahem 6. Tento akt koresponduje s vytvářením nové aliance Rakousko-Anglie-Německo, která likviduje zradou Rakouska v sedmém tahu Rusko, ale nevysvětluje zradu Rakouska v následujících tazích.
- Komunikace Rakouska a Itálie klesne mimo regulační meze (dokonce o víc než 3 odchylky od průměru) v 8. tahu hry (a později znovu v 10. tahu hry). To koresponduje se zradou Rakouska v tomtéž (tj. 8. tahu).
- Komunikace Anglie a Německa se zvýší mimo regulační meze (dokonce o víc než 3 odchylky od průměru) v 9. a 10. tahu hry, viz Graf 1. To koresponduje s následnou zradou Itálie v 10. tahu.
- Komunikace Německa a Itálie se zvýší mimo regulační meze (o víc než 3 odchylky od průměru) v 10. tahu hry. To koresponduje s následnou zradou Itálie v témže (tj. 10.) tahu.
- V šestém tahu přerušuje Německo komunikaci s Ruskem (což znamená jeho pokles o více než tři odchylky od dosavadního průměru) a předznamenává jeho následnou zradu a porážku.

Soudržnosti získaných Sociomap jsou pro zjednodušení zachyceny pomocí závorek (bez odkazu na šířku čáry soudržnosti).

Výsledky soudržností v Sociomapách:

	Frekvence komunikace	Sympatie
Tah 1	(Anglie-Francie)	(Anglie(Itálie-Německo)) ((Francie-Rakousko) (Rusko-Turecko))
Tah 2	(Anglie-Francie)	(Anglie-Itálie) (Francie-Rusko-Turecko)

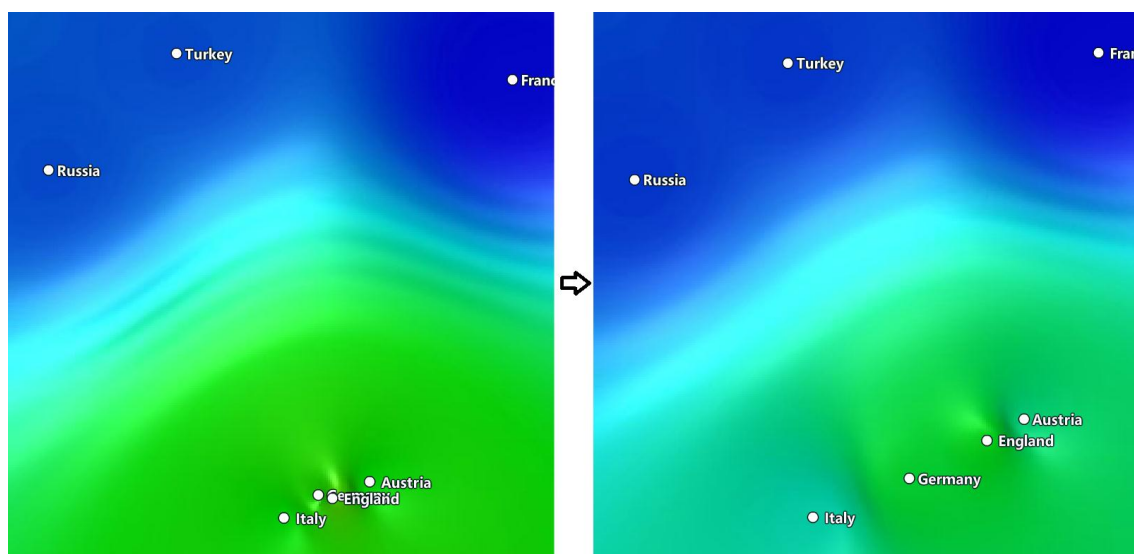
		(Německo-Rakousko)
Tah 3	(Francie-Itálie)	Anglie,Itálie(Německo-Rakousko) (Francie-Rusko-Turecko)
Tah 4	(Itálie-Rakousko) (Rusko-Turecko)	(Anglie-Itálie) (Francie(Rusko-Turecko)) (Německo-Rakousko)
Tah 5		(Anglie-Itálie) (Francie(Rusko-Turecko)) (Německo-Rakousko)
Tah 6	(Anglie-Německo) (Itálie-Rakousko)	(Anglie-Itálie) (Francie(Rusko-Turecko)) (Německo-Rakousko)
Tah 7	(Anglie-Itálie) (Německo-Rakousko)	((Anglie-Německo-Rakousko)Itálie) (Francie(Rusko-Turecko))
Tah 8	(Anglie-Itálie) (Německo-Rakousko)	(Anglie-Itálie) (Francie(Rusko-Turecko)) (Německo-Rakousko)
Tah 9	(Anglie-Rakousko) (Itálie-Německo)	((Anglie-Rakousko)Německo)Itálie) (Francie(Rusko-Turecko))
Tah 10	(Anglie-Rakousko) (Itálie-Německo)	((Anglie-Německo)Itálie) ((Francie-Rakousko) (Rusko-Turecko)
Tah 11	(Anglie-Rakousko) (Itálie-Německo)	((Anglie-Rakousko) (Itálie-Německo))(Francie(Rusko-Turecko)
Tah 12	(Anglie-Německo-Rakousko)	((Anglie-Rakousko) (Itálie-Německo)) (Francie(Rusko-Turecko)
Tah 13	(Anglie-Itálie) (Německo-Rakousko)	((Anglie-Rakousko) (Itálie-Německo)) (Francie(Rusko-Turecko)

Změna soudržností komunikace z druhého do třetího tahu koresponduje s připravovanou zradou Francie ze strany Anglie (a v soudržnostech nezachyceného Německa). Změnu soudržností ze třetího do čtvrtého tahu lze pak vnímat jako dohru, kdy se ke zradě Francie přidává ještě Itálie. Naopak v soudržnostech sympatie tato změna vůči Francii zachycena není.

Zrada Ruska Rakouskem (v sedmém tahu) se nezdá být dobře vyjádřena v soudržnostech frekvence komunikace. Proměnlivost soudržností v tazích 7-9 může být odrazem chystané zrady Rakouska ze strany Itálie a Německa, která ale díky vlažné německé účasti nevyústila ve výraznější postup. Opět v soudržnostech sympatie není dobře zachycena ani zrada Ruska Rakouskem (sedmý tah) a jen vágně lze usuzovat na pohasnutí sympatií Itálie k Rakousku, spíše expost se pak odráží uzavření se Rakouska vůči Itálii a Německu v desátém a následujících tazích.

Naopak se proti Itálii obrací Anglie (změna mezi tahy 9 a 10), viz obrázek 1 a Německo (jehož zrada se ale neodráží úplně jednoznačně v soudržnostech frekvence komunikace – naopak se komunikace Itálie-Německo zintenzivňuje). Likvidace Itálie je zřejmější až ze změny mezi tahy 11 a 12 (tedy poněkud „ex post“). V sympatiích je zrada Itálie zachycena opět jen vágně, částečně. Anglie se v sympatiích vzdaluje, Německo nikoliv.

Obrázek 2: Sociomapy frekvence komunikace (hra 1 tahy 9 a 10)

Při analýze blízkostí (vzdáleností) na samotných Sociomapách zjišťují, že se Francie od začátku hry komunikačně postupně propadá. Na Sociomapě Frekvence komunikace se výrazněji vzdaluje od Německa a naopak se zintenzivňuje jeho komunikace s Itálií a Anglií. Po samotné zradě se komunikačně propadá zcela a vzdaluje se všem mocnostem. Zrada se tedy výrazněji projevuje až "ex post".

V šestém tahu dochází k výraznému komunikačnímu vzdálení se dvojice Rusko a Turecko od ostatních mocností, což lze vnímat jako určitý signál blížící se zradě Ruska. Nicméně neodlišuje to od sebe zrazené Rusko a nezrazené Turecko.

Zrada Rakouska Itálií v osmém tahu se zřetelně neprojevuje na žádné ze Sociomap. A to ani před, ale ani po dané události. Naopak zrada Itálie (v 10.

tahu) předchází jejímu komunikačnímu vzdálení se od trojice Německo, Anglie a Rakousko.

Poněkud jiný pohled nabízejí Sociomapy vzájemných sympatií. Francie se na začátku hry výrazně vzdaluje ostatním mocnostem i v sympatiích a zůstává jaksi osamocena. Výrazně je vzdálena všem třem strůjcům zrady - tj. Anglii, Německu i Itálii. Zradu lze tedy do jisté míry očekávat.

Oproti tomu Rusko a Rakousko, mezi nimiž dojde ke zradě v 7. tahu, jsou si v sympatiích vzdálení vždy, nelze tedy zradu předvídat právě v jeden konkrétní okamžik hry.

Itálie se Rakousku výrazněji vzdálí právě v 8. tahu, v němž dojde k jeho zradě. Lze to považovat za silný signál toho, k čemu dojde, byť přichází až ruku v ruce s danou událostí.

V desátém tahu se Itálie celkově propadá v sympatiích a Anglie se jí postupně několik tahů vzdaluje (přibližuje se k Německu), což lze vnímat jako určitý signál chystaných událostí (zrady Itálie).

Tabulka 10: Úspěšnost různých metod predikce zrady ve hře 1

Zrada	Reg. diagramy (Komunikace)	Soudržnosti (Komunikace)	Soudržnosti (Sympatie)	Blízkost (Komunikace)	Blízkost (Sympatie)
Francie	nelze určit	částečně	nezachycuje	ex post	zachycuje
Ruska	zachycuje	nezachycuje	nezachycuje	částečně	nezachycuje
Rakouska	zachycuje	částečně	částečně	nezachycuje	zachycuje
Itálie	zachycuje	částečně	částečně	zachycuje	částečně

Výsledky – Hra 2

Průběh hry 2 se odvíjel následovně. Na počátku vzniká několik koalic (Anglie-Německo-Itálie-Rusko), (Rakousko-Turecko-Itálie) a relativně osamělá Francie, počítající snad v prvním tahu s kooperací Anglie a Německa. Už prvním tahem Anglie a Německo odkrývají útok proti Francii. Ve **čtvrtém tahu hry**

Itálie vpadne na výsostné území Rakouska a o dva tahy později (tj. **v šestém tahu**) už ohrožuje i turecké pozice ve spolupráci s Ruskem.

V **šestém tahu** se také obrací Německo proti Anglii, podporováno později (okolo **osmého tahu**) i Ruskem.

V **desátém tahu** je už definitivně v kooperaci Rusko-Itálie zlikvidováno jak Rakousko tak Turecko. V **jedenáctém tahu** je Německem definitivně zlikvidována Francie. Ve **čtrnáctém tahu** zabírá Německo ještě jedno z Ruských zásobovacích center.

Hra končí **čtrnáctým tahem** s tím, že Německo drží 14 zásobovacích center; Rusko 11, Itálie 8 a Anglie 1 zásobovací centrum. Ostatní mocnosti nedožily konce hry s tím, že Rakousko a Turecko ukončily hru současně a Francie vypadla následně po nich.

V prvním kroku opět zjišťuji, zda existuje vztah mezi finálním výsledkem (pořadím mocností) a sledovanými charakteristikami – tj. frekvencí komunikace a sympatiemi v jednotlivých tazích (i celkově).

Výsledky (korelace Spearman):

	Frekvence komunikace		Sympatie	
	r_s	Sig.	r_s	s
Tah 1	0,69	0,09	0,26	0,57
Tah 2	0,56	0,2	0,09	0,85
Tah 3	0,54	0,21	-0,03	0,95
Tah 4	0,48	0,27	-0,3	0,51
Tah 5	0,41	0,36	-0,62	0,14
Tah 6	0,34	0,45	-0,72	0,07
Tah 7	0,76	0,05	-0,8*	0,03
Tah 8	0,54	0,21	-0,84*	0,02
Tah 9	0,49	0,26	-0,84*	0,02
Tah 10	0,33	0,47	-0,82*	0,02
Tah 11	0,76*	0,05	-0,68	0,09
Tah 12	0,87*	>0,01	-0,64	0,12

Tah 13	0,94**	>0,01	-0,64	0,12
Tah 14	0,87*	0,01	-0,64	0,12
CELKEM	0,7	0,08	-0,66	0,11

Jak lze vidět, pořadí sympatií jednotlivých mocností koreluje s výsledky méně výrazně a negativně (v celkovém hodnocení -0,66). Zejména v prvních několika tazích zde není výrazný vztah mezi sympatiemi a výsledkem, později se zdá, že hráči aspirující na vítězství jsou vnímáni jako méně sympatičtí.

Oproti tomu korelace frekvence komunikace s výsledky (zde 0,7) je relativně vysoká – zejména v úvodních a závěrečných tazích, a jde o korelaci pozitivní. Větší frekvence komunikace jde ruku v ruce s lepším herním výsledkem.

Regulační diagramy vytvořené pro jednotlivé vztahy v rámci hry 2 zachycují tyto aspekty „nezvládnutého procesu“:

- Komunikace Francie s Tureckem stoupne mimo regulační meze (o víc než 3 odchylky od průměru v 7. tahu hry. Tato komunikace nemá oporu v herním plánu, může jít o komunikaci „zatracených“.
- Komunikace Itálie s Tureckem a Ruska s Tureckem klesne mimo regulační meze (o víc než 3 odchylky od průměru) v 7. tahu. To je v souladu s jejich již trvajícím (od 6. tahu) útokem na německé pozice, ale nepredikuje to vývoj situace.
- Komunikace Francie s Itálií klesne mimo regulační meze (o víc než 3 odchylky od průměru) v 8. tahu hry. Toto je v souladu s postupným úpadkem Francie, ale bez souvislosti s probíhajícími zradami.
- Komunikace Anglie s Německem a Anglie s Itálií klesne mimo regulační meze (o víc než 3 odchylky od průměru) v 8. tahu hry. To koresponduje se zradou Anglie ze strany Německa, ale spíše „ex post“, tzn. v reakci na zradu dochází k útlumu komunikace. Itálie je v tomto pozičně příliš daleko a tedy nezúčastněná, ale zjevně na straně Německa.

- Komunikace Anglie s Ruskem klesne mimo regulační meze (o víc než 3 odchylky od průměru) v 9. tahu hry. To koresponduje opět s reakcí na to, jak se Rusko zapojuje do útoku proti Anglii v předchozím tahu.
- Komunikace Rakouska stoupne mimo regulační meze (o víc jak 3 odchylky od průměru v 10. tahu hry. Následně se v 11. tahu hry propadne o víc než 3 odchylky od průměru dolů). To koresponduje s vyřazením Rakouska v 10. tahu hry.
- Komunikace Německa s Rakouskem a Ruska s Rakouskem klesne mimo regulační meze (o víc jak 3 odchylky od průměru) v 11. tahu hry. To je způsobeno nenadálým vyřazením Rakouska ze hry. Opět tedy spíše „ex post“ reakce.
- Komunikace Anglie a Francie klesne mimo regulační meze (o víc jak 3 odchylky od průměru) v 11. tahu hry. To koresponduje s neodvratným vyřazením Francie ze hry v tomtéž tahu.
- Komunikace Německa s Itálií klesne mimo regulační meze (o víc než 3 odchylky od průměru) ve 14. tahu hry. Zde se lze pouze domnívat, že to mohlo předznamenávat budoucí zradu, ale 14. tahem byla hra ukončena.

Soudržnosti získaných Sociomap jsou pro zjednodušení uvedeny pomocí závorek (a bez odkazu na šířku čáry soudržnosti).

Výsledky soudržností v Sociomapách:

	Frekvence komunikace	Sympatie
Tah 1	(Itálie-Německo)	((Anglie-Německo)Rusko) (Francie-Turecko) (Itálie-Rakousko)
Tah 2	(Itálie-Rakousko) (Turecko-Rusko)	(Anglie(Itálie(Německo-Rakousko))) ((Francie-Turecko)Rusko)
Tah 3	((Anglie-Německo)Itálie)	((Anglie, Itálie(Německo-Rakousko)) ((Francie-Turecko)Rusko)
Tah 4	(Itálie-Německo)	((Anglie-Francie)Rusko,Turecko) (Itálie(Německo-Rakousko)
Tah 5	(Německo-Rakousko)	(Anglie-Francie)(Itálie-Rusko) (Německo-

		Rakousko)
Tah 6	(Itálie-Rakousko)	((Anglie-Rakousko)Rusko) (Francie-Turecko) (Itálie-Německo)
Tah 7	(Itálie-Rakousko-Rusko)	(Anglie-Rusko) (Francie-Turecko) (Itálie-Německo-Rakousko)
Tah 8	((Itálie-Rusko)Rakousko)	((Anglie-Turecko)Francie) (Itálie, Rusko(Německo-Rakousko))
Tah 9	(Itálie-Německo) (Rakousko-Rusko)	((Anglie-Francie)Turecko) (Itálie, Německo(Rakousko-Rusko))
Tah 10	((Itálie-Rakousko)Rusko)	(Anglie(Francie-Turecko)) ((Itálie-Německo)(Rakousko-Rusko))
Tah 11	(Itálie-Německo)	(Anglie-Rakousko) (Francie-Turecko) ((Itálie-Německo)Rusko)
Tah 12		(Anglie-Rakousko) ((Itálie-Německo)Rusko)
Tah 13	(Itálie-Německo)	(Anglie-Rakousko) ((Itálie-Německo)Rusko)
Tah 14		(Anglie-Rakousko) ((Itálie-Německo)Rusko)

Co se týče možnosti predikce vývoje hry ze soudržností map frekvence komunikace, jejich fluktuace a zároveň značná strohost nepřináší výrazné výsledky. Ačkoliv určité změny lze interpretovat jako korespondující se zradou (např. změnu orientace Itálie z Rakouska ve druhém tahu na Německo a potažmo Anglii v tahu třetím a čtvrtém), neobjasňuje to dobře to, proč např. v šestém tahu spolu Itálie a Rakousko (byť uprostřed válečného konfliktu) intenzivně komunikují. Vysvětlení reálné – tedy, že rakouský hráč jednal s hráčem Itálie intenzivně o odvrácení akutního ohrožení, není ze soudržností Sociomap patrné. Vpád Itálie a Ruska na území Turecka v šestém tahu není zachycen v soudržnostech vůbec. Stejně jako německý útok na Anglii v témže tahu. Ani další útoky a změny situace se neodrážejí v soudržnostech map.

Soudržnosti sympatií zde také kopírují „zrádné situace“ jen někdy, a to navíc spíš zpětně. V pátém tahu (tedy těsně po italském vpádu na rakouské území) se odklání Itálie ze svazku s Rakouskem (a Německem) a sdružuje se s Ruskem, s nímž společně vedou útok. V osmém tahu se nyní už všem nejbližšími opuštěná Anglie přimyká ke skupině „prohrávajících“ – Francii a Turecku. Podobně změna koherencí sympatií mezi desátým a jedenáctým tahem (při-

mknutí se Rakouska k Anglii) lze vnímat jako takovou „koalici poražených“, opět ovšem o tah později.

Při analýze blízkostí (vzdáleností) na samotných Sociomapách nelze z podstaty věci dobře zachytit zradu Francie již v prvním tahu. Pro takové odhalení chybí srovnání s předchozími daty. Přesto si lze všimnout faktu, že má v daný okamžik nejnižší úroveň komunikace ze všech mocností.

Naopak mezi druhým a třetím tahem lze zachytit změnu v pozici Itálie a Rakouska, které se sobě ve frekvenci komunikace vzdalují, což může souviset s italským vpádem na rakouské území ve čtvrtém tahu.

Možná paradoxně v pátém tahu se Itálie nejvíce komunikačně přibližuje Turecku, jen aby se od něj v tahu následujícím opět vzdálila těsně předtím, než vpadne i na jeho území. Také Rusko, které se zúčastní útoku na Turecko, se od něj výrazně komunikačně vzdaluje mezi čtvrtým a pátým tahem.

V šestém tahu dochází také ke zradě Anglie ze strany Německa. To se na Sociomapě komunikačně vzdaluje Anglii již mezi čtvrtým a pátým tahem. Naopak vzdálení se Ruska Anglii nelze na mapě zaregistrovat, neboť jsou od sebe už od počátku velmi daleko.

Konečně závěrečné napadení Ruska Německem předchází mírné vzdálení Německa ve 13. tahu a následné opětovné přiblížení ve 14. tahu.

Další úhel zkoumání nabízejí Sociomapy vzájemných sympatií. Opět pro nedostatek srovnání nelze dost dobře zachytit zradu Francie v prvním tahu. Nicméně je to stát s výrazně nejnižší průměrnou mírou sympatie a je výrazně vzdálen (v sympatiích) geograficky nejbližším státům (Anglii, Německu a Itálii).

Poloha Itálie a Rakouska, co se týče sympatií, před čtvrtým tahem výrazněji se nemění, jsou si stále velmi blízké, mírné vzdálení nastává až v pátém tahu, tedy až po zradě. Naproti tomu vzdálenost Turecka a Itálie je velká (tedy vzájemné sympatie nebudou vysoké) po prakticky celou dobu a nedochází zde

k žádné výrazné změně v souvislosti se zradou. Totéž platí i o zúčastněném Rusku.

Také vzdálenost Německa a Anglie na mapě vzájemných sympatií je značná již dlouho předtím, než dojde ke zradě, nelze tedy z této mapy takový vývoj předjímat.

Opět totéž – tedy velká vzdálenost na mapě vzájemných sympatií platí i pro Německo a Rusko před koncem hry. Ani zde tedy nelze usuzovat na zradu.

Tabulka 11: Úspěšnost různých metod predikce zrady ve hře 2

Zrada	Reg. diagramy (Komunikace)	Soudržnosti (Komunikace)	Soudržnosti (Sympatie)	Blízkost (Komunikace)	Blízkost (Sympatie)
Francie	nelze určit	nelze určit	nelze určit	nelze určit	nelze určit
Rakouska	nelze určit	částečně	ex post	zachycuje	nezachycuje
Turecka	nezachycuje	nezachycuje	nezachycuje	zachycuje	nezachycuje
Anglie	ex post	nezachycuje	ex post	částečně	nezachycuje
Ruska	nezachycuje	nezachycuje	nezachycuje	zachycuje	nezachycuje

Výsledky – Hra 3

Partie hry 3 měla následující průběh. Na počátku vzniká tradičně několik koalic: Anglie-Francie-Německo (a jako spojenec se tvářící Itálie), dále Itálie-Rakousko (s vazbami na Turecko a Francii). A konečně Rusko-Turecko.

Už v **prvním tahu** zahájí Itálie s podporou Rakouska neúspěšný pokus vklínit se na německé území. Francie v tu chvíli hraje trochu na obě strany. Od **druhého tahu** útočí Anglie (posléze s podporou svého spojence Německa) na území Ruska.

Hra je vedena hodně pozičně, výjimku tvoří poměrně široce rozkročená a expanzivní Anglie, která ukusuje z ruských pozic a od **pátého tahu** si připravuje i pozice pro útok ve Středozemním moři (na Itálii) ve spolupráci se svým spojencem Francií. Itálie je zároveň vytlačována Německem.

V **sedmém tahu** se Turecko rozhodne přizivit na zkáze svého dosavadního spojence a vpadne do Ruska. V **osmém tahu** Rakousko prolomí tureckou linii a vpadne na Balkán, zatímco je definitivně poraženo Rusko. Německo na o-

pak prolomí rakouskou obranu a vpadne do Vídně. Itálie už stojí těsně před porážkou.

V **devátém tahu** je spoluprací Turecka a Německa decimováno Rakousko, německé, anglické a francouzské síly zároveň plení Itálii. V **desátém tahu** Německo společně s Anglií zradí Francii a vezmou ji do kleští. Ve **třináctém tahu** Německo zaútočí i na anglické pozice.

Hra končí definitivní likvidací dosud živořící Itálie po 14 tazích. Ve finále drží Německo 20 zásobovacích center (tedy více než polovinu a je vítězem hry), Anglie jich drží 7, Turecko 4, Rakousko 2 a Francie 1 zásobovací centrum. Itálie právě ztratila poslední pozici a Rusko ukončilo hru již dříve.

V prvním kroku pokusu o predikci se zaměřuji na zjištění vztahu mezi finálním výsledkem (pořadím mocností) a sledovanými charakteristikami.

Výsledky (korelace Spearman):

	Frekvence komunikace		Sympatie	
	r_s	Sig.	r_s	s
Tah 1	0,32	0,48	0,88**	>0,01
Tah 2	0,42	0,35	0,15	0,75
Tah 3	-0,27	0,55	0,36	0,43
Tah 4	-0,16	0,73	0,84*	0,02
Tah 5	0,76*	0,05	0,98**	>0,01
Tah 6	0,63	0,13	0,87*	0,01
Tah 7	0,45	0,31	0,04	0,94
Tah 8	0,55	0,21	0,56	0,19
Tah 9	0,74	0,06	0,7	0,08
Tah 10	0,79*	0,04	0,49	0,26
Tah 11	0,85*	0,02	0,54	0,21
Tah 12	0,78*	0,04	-0,71	0,07
Tah 13	0,71	0,07	-0,55	0,21
Tah 14	0,74	0,05	-0,4	0,38
CELKEM	0,88**	>0,01	0,75	0,05

Jak lze vidět, existuje zde výrazná korelace jak mezi celkovým pořadím sympatií a celkovými výsledky, tak i s výsledky korelace mezi průměrnou frekvencí komunikace (za celou hru).

Regulační diagramy vytvořené pro jednotlivé vztahy v rámci hry 1 zachycují tyto aspekty „nezvládnutého procesu“:

- V komunikaci Německa a Turecka jsou počínaje sedmým tahem čtyři z pěti bodů v řadě o více než o jednu odchylku výše od průměru. To koresponduje se zradou Ruska Tureckem, které spolupracuje s Německem na jeho likvidaci a jejich následné koordinaci operací proti Rakousku.
- Komunikace Rakouska a Ruska klesne mimo regulační meze (o více než 3 odchylky od průměru) v 8. tahu hry. To koresponduje s německým útokem na Rakousko.
- Komunikace Francie a Turecka stoupne mimo regulační meze (o více jak 3 odchylky od průměru v 8. a 9. tahu hry. To koresponduje s koordinací sil proti Itálii.
- V komunikaci Itálie a Turecka klesne komunikace mimo regulační meze (o více než 3 odchylky od průměru) v 9. tahu hry. To koresponduje s tureckým pokusem vklínit se do bojů proti Itálii.
- Komunikace Rakouska a Itálie klesne mimo regulační meze (o více než 3 odchylky od průměru) v 9. tahu hry. To koresponduje s postupným úpadkem těchto dvou mocností.
- Komunikace Rakouska a Francie stoupne mimo regulační meze (dokonce o více než 3 odchylky od průměru) v 11. tahu hry. To exponovaně koresponduje s událostmi týkajícími se zrady Francie.
- Komunikace Rakouska a Turecka stoupne mimo regulační meze (o více než 3 odchylky od průměru) ve 12. tahu hry. To koresponduje s anglickým a německým postupem na Balkán.

- Komunikace Anglie a Itálie stoupne mimo regulační meze (o víc než 3 odchylky od průměru) ve 13. a 14. tahu hry. To koresponduje ex post s reakcí na německou zradu jeho dosavadního anglického spojence.

Soudržnosti získaných Sociomap jsou opět pro zjednodušení zachyceny pomocí závorek (bez odkazu na šířku čáry soudržnosti).

Výsledky soudržnosti v Sociomapách:

	Frekvence komunikace	Sympatie
Tah 1	((Anglie-Německo)Francie) (Itálie-Rakousko)	((Anglie-Francie)Německo) ((Itálie-Rakousko)Turecko)
Tah 2	(Anglie-Německo) ((Francie-Rakousko)Itálie)	((Anglie-Francie)Německo) ((Itálie-Rakousko)Turecko)
Tah 3		((Anglie-Turecko) Francie, Německo) ((Itálie-Rakousko)Rusko)
Tah 4	(Anglie-Francie)	((Anglie-Turecko)Německo)Francie) ((Itálie-Rakousko)Rusko)
Tah 5	(Anglie-Německo) (Itálie-Rakousko) (Rusko-Turecko)	((Anglie-Turecko)Německo)Francie) ((Itálie-Rakousko)Rusko)
Tah 6	(Anglie-Německo)	((Anglie-Francie) (Německo-Turecko)) ((Itálie-Rakousko)Rusko)
Tah 7	(Anglie-Německo)	(Itálie-Rakousko) ((Německo-Turecko)Anglie)
Tah 8	(Anglie-Německo)	((Itálie-Rakousko)Rusko) (((Německo-Turecko)Francie)Anglie)
Tah 9	(Anglie-Německo)	((Itálie-Rakousko)Rusko) (((Německo-Turecko)Francie)Anglie)
Tah 10	(Anglie-Německo)	((Francie-Rusko) (Itálie-Rakousko)) ((Německo-Turecko)Anglie)
Tah 11	(Anglie-Německo)	((Anglie-Rakousko) (Francie-Rusko)) ((Německo-Turecko)Itálie)
Tah 12	(Anglie-Německo)	((Francie-Rakousko)Anglie) (Německo-Turecko)) (Itálie-Rusko)
Tah 13	(Francie-Německo)	((Anglie-Itálie)Rusko) ((Francie-Rakousko) (Německo-Turecko))
Tah 14	(Německo-Turecko)	((Anglie-Rusko) ((Francie-Rakousko) (Itálie-Turecko)))

Změny soudržností frekvence komunikace z prvního do druhého tahu a též z druhého do třetího korespondují s italským postupem proti Německu a laxní francouzskou účastí na něm. Dále se zde pak v pátém tahu jasně rýsují existující koalice, z nichž anglicko-německá koalice, která přetrvá dlouhých osm kol (více než polovinu hry), partii ovládne. V závěrečném tahu se soudržnosti mění korespondující se zradou Anglie Německem.

Co se soudržností sympatií týče, ty se zdají odrážet většinou existující koalice, až na zvláštní spojení Anglie-Turecko (ve 4. a 5. tahu). Zrada Ruska Tureckem a jeho přimknutí se k vítězným mocnostem je dovršena jeho přimknutím se k Německu v šestém tahu. Zvláštní je změna sympatií v jedenáctém tahu, která může předznamenávat rozklad koalice Anglie-Německo.

Analýza blízkostí (vzdáleností) na samotných Sociomapách frekvence komunikace zobrazuje rozchod dosavadních spojenců Ruska a Turecka jejich výrazným vzdálením se v sedmém tahu hry, tedy těsně před útokem.

Naopak v dalším případě dochází spíše ke zintenzivnění komunikace Německa a Anglie s Francií a v devátém ani rozhodujícím desátém tahu nelze zaznamenat žádné změny, které by signalizovaly zradu, k níž má dojít. Zrada na Francii se projevuje poté, co je Anglií a Německem přepadena.

Naproti tomu zrada Anglie ve třináctém tahu je signalizována v tomtéž tahu odklonem od Německa, kdy se výraznějším německým komunikačním partnerem stává Francie.

Jiný přístup skýtá pohled na Sociomapy vzájemných sympatií. Zde nelze příliš dobře zachytit zradu Turecka, neboť vzájemné rusko-turecké sympatie nejsou ani v předchozích vztazích vysoké, obě mocnosti jsou od sebe poměrně daleko.

Co se týče zrady Francie, zde se zdá docházet ke změně v sympatiích mezi Anglií a Francií, které se od sebe vzdalují. Nikoliv ale mezi Německem a Francií, které zůstávají relativně stejné.

Ve dvanáctém tahu lze pak zahlédnout výrazný rozchod sympatií Anglie a Německa přetrvávající i do 13. tahu a také obecně propad sympatií Německa ve vztahu ke všem ostatním mocnostem.

Tabulka 12: Úspěšnost různých metod predikce zrady ve hře 3

Zrada	Reg. diagramy (Komunikace)	Soudržnosti (Komunikace)	Soudržnosti (Sympatie)	Blízkost (Komunikace)	Blízkost (Sympatie)
Ruska	zachycuje	nezachycuje	zachycuje	zachycuje	nezachycuje
Francie	zachycuje	nezachycuje	nezachycuje	ex post	částečně
Anglie	ex post	zachycuje	částečně	zachycuje	zachycuje

Výsledky – Hra 4

Mezi stěžejní momenty vývoje hry 4 patří následující: začátek hry tradičně tvoří koaliční vyjednávání. V tomto případě vznikají dvě širší koalice Anglie-Francie-Německo-Itálie, Rakousko-Turecko-Rusko, které se dále rozpadají v drobnější skupinky.

Už v prvních tazích na sebe obě koalice narážejí, zejména Itálie a Rakousko. Rusko se pokouší o bleskové obsazení Německa. Ve **třetím tahu** Francie a Německo zrazují Anglii a připravují pozice pro vylodění. Zároveň Turecko zbíjí pro válku s Ruskem a připravuje si pozice k útoku. Ve **čtvrtém tahu** Turecko definitivně vpadne do Ruska. Původní koalice se rozpadají.

Nové uspořádání sestává z Francie, Německa a Itálie jako jedné koalice a Rakouska s Tureckem jako druhé. Tyto dvě koalice ale vzájemně spíš drží linii a soustředí se na likvidaci Anglie, resp. Ruska. Anglie a Rusko fungují spíše jako spojenci z donucení, kteří si navíc nemohou v daném momentě na herním plánu příliš pomoci.

V **osmém tahu** Turecko zrazuje Rakousko vpádem na Balkán. Přiklání se přitom stále víc k Německu. Na konci **desátého tahu** je definitivně zlikvidována jak Anglie, tak Rusko. V **desátém tahu** vpadne Německo na území Francie. V **jedenáctém tahu** vpadne Německo také na území Turecka. Ve **třináctém tahu** je definitivně eliminováno Rakousko.

Hra končí s tím, že Turecko drží 13 zásobovacích center, Německo 10, Francie 8 a Itálie 3 zásobovací centra. Rakousko ztratilo hru ve třináctém tahu, Rusko a Anglie shodně ještě dříve.

V prvním kroku pokusu o predikci se zaměřuji na zjištění vztahu mezi finálním výsledkem (pořadím mocností) a sledovanými charakteristikami.

Výsledky (korelace Spearman):

	Frekvence komunikace		Sympatie	
	r_s	Sig.	r_s	s
Tah 1	-0,12	0,8	0,38	0,4
Tah 2	-0,13	0,78	0,41	0,35
Tah 3	0,78*	0,04	0,56	0,19
Tah 4	0,78*	0,04	0,23	0,61
Tah 5	0,78*	0,04	0,31	0,5
Tah 6	0,96**	>0,01	0,23	0,61
Tah 7	0,93**	>0,01	0,38	0,4
Tah 8	0,93**	>0,01	0,2	0,67
Tah 9	0,94**	>0,01	0,47	0,28
Tah 10	0,99**	>0,01	0,11	0,82
Tah 11	0,98**	>0,01	-0,2	0,67
Tah 12	0,92**	>0,01	-0,09	0,85
Tah 13	0,82*	0,02	-0,07	0,7
Tah 14	0,85*	0,02	-0,18	0,82
CELKEM	0,96**	>0,01	0,1	0,82

Jak lze vidět, existuje zde výrazná korelace mezi frekvencí komunikace a výsledkem hry. Naopak korelace sympatií a výsledku je velmi slabá až žádná.

Regulační diagramy vytvořené pro jednotlivé vztahy v rámci hry 1 zachycují tyto aspekty „nezvládnutého procesu“:

- V komunikaci Rakouska a Itálie klesnou dva body ze tří v řadě víc než dvě standardní odchylky od průměru. V tomto případě jde o pokles v 6. a 7. tahu. Tento pokles koresponduje s rakouským dobytím italského Tunisu a operacemi mířícími k útoku na Apeninský poloostrov.
- Komunikace Rakouska a Ruska klesne mimo regulační meze (o víc než 3 odchylky od průměru) v 7. tahu hry. Tento pokles koresponduje se sníženou možností Ruska efektivně zasáhnout do dění ve hře (poslední jednotka odříznutá od zásobovacích center).
- Komunikace Rakouska a Německa má šest tahů za sebou sestupnou tendenci počínaje 8. tahem. To koresponduje s příklonem Turecka k Německu a tureckým vpádem na rakouské území. Zpřetrhání diplomatických vazeb lze interpretovat jako reakci na ztrátu potenciálního spojence.
- Komunikace Francie a Německa klesne mimo regulační meze (o více než 3 odchylky od průměru) ve 13. tahu hry. To koresponduje ex post s úspěšným vpádem Německa do Francií ovládaného Španělska.

Soudržnosti získaných Sociomap jsou pro zjednodušení zachyceny pomocí závorek (bez odkazu na šířku čáry soudržnosti).

Výsledky soudržnosti v Sociomapách:

	Frekvence komunikace	Sympatie
Tah 1		((Francie-Německo) ((Rakousko-Turecko)Anglie)) (Itálie-Rusko)
Tah 2	(Německo-Rakousko) (Rusko-Turecko)	((Anglie-Itálie) Rusko) ((Francie-Německo) (Rakousko-Turecko))
Tah 3	(Francie-Německo) ((Rakousko-Turecko)Rusko)	(Anglie-Itálie) (((Francie-Německo) (Rakousko-Turecko))Rusko)
Tah 4	(Francie-Německo) (Rakousko-Turecko)	(Anglie-Itálie) (Francie-Německo)(Rakousko-Turecko)
Tah 5	(Francie-Německo) ((Itálie-Rakousko)Turecko)	(Anglie-Itálie) (Francie-Německo)(Rakousko-Turecko)

Tah 6	(Francie-Německo) ((Rakousko-Turecko)Itálie)	(Anglie-Itálie) (Francie-Německo)(Rakousko-Turecko)
Tah 7	(Francie-Německo) ((Itálie-Turecko)Rakousko)	(Francie-Německo) ((Rakousko-Turecko)Anglie)
Tah 8	(Francie-Německo) ((Itálie-Turecko)Rakousko)	((Německo-Turecko)Francie)Itálie)
Tah 9	((Francie-Německo)Turecko) (Itálie-Rakousko)	(Anglie-Rakousko) ((Itálie-Turecko)Rusko)
Tah 10	((Francie-Turecko)Německo) (Itálie-Rakousko)	(Anglie-Rakousko) (Itálie-Francie) (Německo-Turecko)
Tah 11	(Francie-Turecko)	(Anglie-Rakousko) (Francie-Turecko) (Itálie-Německo)
Tah 12	(Francie-Turecko)	((Anglie-Rakousko)Rusko) (Itálie-Německo)) (Francie-Turecko)
Tah 13	((Německo-Turecko)Francie)	((Anglie-Rakousko) ((Německo-Turecko)Itálie)) (Francie-Rusko)
Tah 14	(Německo-Turecko)	((Anglie-Rakousko)Rusko)Francie) ((Německo-Turecko)Itálie)

Změny soudržností frekvence komunikace zpočátku ukazují na vyjasňující se koalice, které nabývají podoby shodné s průběhem hry ve 3. tahu. V soudržnostech jsou zachyceni obvykle dominantní hráči. Není zaznamenána brzká zrada Anglie ve 3. tahu, ale přeměna svazku Turecko-Rusko na Turecko-Rakousko koresponduje s tureckým vpádem na ruské území.

Už od pátého tahu je Itálie vtažena do vyjednávání s Rakouskem a Tureckem, což zřejmě vyústí v sedmém tahu v převzetí dominance tandemu Turecko-Itálie a v následnou zradu Rakouska. V devátém tahu se projevuje příklon Turecka k Německu. A spolu s vpádem Německa na území Francie se Turecko stává hlavním prostředníkem vyjednávání s Francií. S eliminací Rakouska přichází další kolo vyjednávání mezi Německem a Tureckem. Nicméně žádná z těchto změn jasně nesignalizuje zradu.

Zrada Anglie Německem a Francií není v soudržnostech sympatií vůbec zachycena. Vpád Turecka do Ruska ve čtvrtém tahu se projevuje změnou v sympatiích mezi třetím a čtvrtým tahem, kdy Rusko opouští vázanost ke skupině Rakousko-Turecko. Soudržnosti sympatií se pak na relativně dlouho zafixovávají na třech stabilních dvojicích s jen drobnými obměnami tu a tam.

Ke změně dochází až v osmém tahu. Současně se zradou Rakouska Tureckem se rozpadá i jejich dvojice a všechny soudržnosti sympatií se radikálně proměňují.

Naopak zrada Francie a posléze Turecka Německem ze soudržností sympatií jasně nevyplyvá.

Ani analýza blízkostí (vzdáleností) na samotných Sociomapách frekvence komunikace nezachycuje zradu Anglie Francií a Německem. Jejich vzájemná poloha na mapě se nijak výrazněji neproměňuje.

Oproti tomu vpád Turecka do Ruska je dobře reflektován vzdálením se Turecka od Ruska. Rusko zůstává osamoceno a obecně na nejnižší úrovni komunikace ze všech mocností.

Vpád Turecka do rakouských držav na Balkáně lze ze Sociomap vysledovat spíše letmo. Turecko se mírně vzdaluje, Rakousku se více přibližuje Itálii. V dalších tazích se pak prohlubuje turecký vztah s Německem.

Vpád Německa na území Francie v desátém tahu je ale zcela bez odezvy ve frekvenci komunikace zobrazené Sociomapou. A stejně tak ani závěrečný vpád Německa na území Turecka se neodráží ve frekvenci komunikace.

Alternativní pohled na situaci skýtají Sociomapy vzájemných sympatií. Ani zde ovšem nelze zachytit zradu Anglie ze strany Francie a Německa, ta je jim je vždy vzdálená a zrada na tom nic nezmění.

Zradě Ruska Tureckem předchází naopak malé až paradoxní sblížení vzájemných sympatií.

Podobný drobný pohyb, ale tentokrát od sebe bezprostředně předchází těsně též tureckou zradu Rakouska.

A podobné „odtáhnutí se“ lze spatřit i v desátém tahu, kdy se Německo vzdálí Francii předtím, než ji zradí.

Závěrečná zrada Turecka Německem se pro změnu na Sociomapách nijak výrazněji – změnou polohy – neprojevuje.

Tabulka 13: Úspěšnost různých metod predikce zrady ve hře 4

Zrada	Reg. diagramy (Komunikace)	Soudržnosti (Komunikace)	Soudržnosti (Sympatie)	Blízkost (Komunikace)	Blízkost (Sympatie)
Anglie	nezachycuje	nezachycuje	nezachycuje	nezachycuje	nezachycuje
Ruska	nezachycuje	zachycuje	zachycuje	zachycuje	zachycuje
Rakouska	nezachycuje	zachycuje	zachycuje	zachycuje	zachycuje
Francie	ex post	nezachycuje	nezachycuje	nezachycuje	zachycuje
Turecka	nezachycuje	nezachycuje	nezachycuje	nezachycuje	nezachycuje

Diskuze

Mým záměrem v tomto výzkumu bylo prozkoumat možnosti predikce zrady. Zvolil jsem záměrně velmi specifickou, pravidly i časem limitovanou situaci, která umožňuje opakovanou simulaci téhož. Přesto je i z letmého pohledu na výsledky jasné, že každá z her nabyla zcela odlišný charakter.

Predikční potenciál použitých metod

Co se týče použitých metod a nadějí, které skýtají pro predikci, můžeme se v prvním kroku podívat na jejich úspěšnost ve vztahu k celkovému výskytu „zrad“ ve všech hrách. Z celkem 17 výskytů zrady ve všech čtyřech hrách vyplývá, že nejvíce jich dokázaly zachytit změny blízkosti na Sociomapě komunikace (8); dále pak změny blízkostí na Sociomapě sympatií (6); predikční regulační diagramy komunikace (5); a nejméně soudržnosti komunikace (3); soudržnosti sympatií (3). Z tohoto jednoduchého srovnání se jako nejperspektivnější jeví metoda sledování změn blízkostí na Sociomapách.

Určitou potíží Sociomap jako predikčního nástroje však může být jejich specifická. V každém tahu je mezi státy 21 vzdáleností, které se mohou proměnit, tedy ve 13 srovnáních mezi tahy je to 273²² možných změn. Pokud se soustředíme jen na vizuálně nejmarkantnější změny mezi tahy, zachytíme jich v každém tahu ale celou řadu, z nichž většina nemá se zradou nic společného.

²² Vyjma první hry, která má pouze 13 tahů, tedy 12 srovnání mezi tahy a 252 možných změn blízkostí na mapě.

Jak vyplývá z tabulky 14, senzitivita testu predikce zrady skrze použití změn blízkostí na Sociomapách frekvence komunikace je jenom 60% (v případě hry 2). Tento nástroj je středně citlivý pro odhalování zrady, nedokáže ji vždy rozlišit mezi jinými událostmi ve hře. Naopak, co se týče specifity, ta se jeví jako relativně vysoká, v případě hry 2 je to 89%, to znamená, že bude zaznamenávat málo falešně pozitivních případů.

Tabulka 14: Senzitivita a specifita Sociomapy komunikace hra 2

Záznamy	Reálně	Falešně
Pozitivní	6 ²³	29
Negativní	234	4

Adekvátně lze zpracovat hodnocení senzitivity a specifity i pro ostatní hry a typy Sociomapy. Výsledky této analýzy shrnuje tabulka 15.

Tabulka 15: Senzitivita a specifita Sociomapy jako metody predikce

	Senzitivita	Specifita
H1: Sociomapa komunikace	38%	78%
H2: Sociomapa komunikace	60%	89%
H3: Sociomapa komunikace	67%	76%
H4: Sociomapa komunikace	44%	97%
H1: Sociomapa sympatií	63%	77%
H2: Sociomapa sympatií	0%	82%
H3: Sociomapa sympatií	50%	82%
H4: Sociomapa sympatií	63%	95%

Z výsledků vyplývá, že Sociomapy komunikace poskytly lepší podklady pro predikci než Sociomapy sympatií, ale ani jeden z obou srovnávaných nástrojů neposkytuje uspokojivé výsledky. Senzitivita i specifita výrazně kolísají mezi zkoumanými hrami.

Je otázkou, proč Sociomapy komunikace poskytují lepší předpověď. Jedním z aspektů k tomu přispívajících je, že se jedná o poměrně jasnou a snadno

²³ Některé události zrady vyplývají ze změn blízkostí více než jedné mocnosti nebo jedné mocnosti v průběhu více tahů. Proto zde nelze hledat poměr 1:1 s počtem identifikovaných zrad.

měřitelnou veličinu (hráči udávali společný čas vyjednávání v minutách). I tak byla v několika málo případech zaznamenána asymetrie udávaných časových hodnot. Oproti tomu sympatie je ryze subjektivní a daleko výrazněji asymetrická charakteristika. Kromě toho se zdá, že ve hře Diplomacie se hráči (kteří se navíc příliš neznali) soustředili výrazně na vítězství, méně už na vzájemné vztahy.

To se projevuje i v korelacích celkového pořadí výsledků a komunikace (resp. sympatií) během hry. Celková frekvence komunikace během ní a taktéž komunikace během většiny tahů silně pozitivně koreluje s výsledkem. Naznačuje to, že hráči s „proříznutou pusou“ nebo ti, kteří snadno navazují interakci, neostýchají se vyjednávat a přesvědčovat, obvykle vítězí. Naproti tomu úspěšní hráči nemusí být vždy sympatičtí a zejména v průběhu hry se stává, že hráč, který má nejvíce nakročeno k vítězství, ve skutečnosti sympatie ztrácí. A to i mezi svými spojenci.

Vliv výzkumníka na výsledek

Výrazným rizikem v interpretaci tohoto výzkumu je i vliv výzkumníka – tedy můj – na hodnocení. Ve všech krocích, kde to bylo možné a realizovatelné, jsem usiloval o objektivizaci postupu. Hry byly vyhodnocovány pomocí počítačového programu. Regulační diagramy byly hodnoceny podle standardních kritérií (resp. aplikovatelného výběru z nich). Soudržnosti jsou zaznamenatelné a relativně snadno porovnatelné mezi sebou. Největší míra subjektivity se objevuje u analýzy blízkostí na Sociomapách.

Zaznamenáníhodná změna blízkosti na Sociomapě je (z podstaty jejího fungování) změna taková, kdy se změní pořadí vzdáleností mezi prvky na mapě. Tedy, i pokud se prvky pohnou, ale pořadí mezi nimi zůstane stejné, nelze tomu přikládat žádnou důležitost. Odlišení této změny jsem prováděl vizuálně (i s ohledem na zamýšlený způsob využívání Sociomap) opakovanou animací mezi dvěma tahy a záznamem změny pořadí mezi všemi prvky. Přesto nelze s jistotou říci, že by každý člověk, vyškolený ve čtení Sociomap, zaznamenal změny pořadí stejným způsobem. Nelze říct, že by každý blízkosti interpretoval stejně. Proto je třeba všechny výše uvedené výsledky a závěr číst s notnou dáv-

kou skepse. Vnímám tedy jako vhodné, nechat vzniklé Sociomapy interpretovat nezávisle ještě jinými osobami.

Nelze také vyloučit, ba je to dokonce velmi pravděpodobné, že i samotný výzkum – kladené otázky – upřely pozornost hráčů k tomu, jak často spolu komunikují nebo jak jsou si sympatičtí. A to mohlo mít (a velmi pravděpodobně i mělo) vliv na průběh partie a její výsledek.

Různé typy zrady

Že existují různé typy zrady, demonstruje poměrně přesvědčivě např. Chan (2009). Nabízí se tedy možnost, že i v rámci hry Diplomacie dochází k různým typům zrady. Zdá se, že existuje zrada, kterou nelze použitými metodami předem zachytit (která se projevuje ex post). Může to být spontánní zrada, dílo okamžiku? Zdá se, že existuje zrada odrážející se jen poklesem v sympatiích, a zrada odrážející se jen změnou v komunikaci. Stejně jako taková, která je reflektována jimi oběma. Volně by se to snad dalo vztáhnout k racionální (komunikace) a emocionální (sympatie) komponentně v rozhodování o tom, zda zradit. Je možné, že v některých situacích převažuje jedna, v jiných druhá a v některých jsou v souladu či rovnováze?

Přenositelnost zjištění do širší praxe

Hra Diplomacie, jakkoliv relativně populární a rozšířená, není tím, kde by bylo žádoucí predikci zrady aplikovat. Jako vhodnější se jeví vztahy v klíčových malých skupinách - nejspíše pracovních kolektivech velkého společenského významu.

V tuto chvíli stojím před dvěma otázkami. Je některá z navržených metod dostatečně vhodná, aby mohla poskytnout solidní výsledky a sledované skupině pomoci a nikoliv naopak napáchat více škody než užitku? I analýza blízkostí (pozic) na Sociomapách frekvence komunikace dokáže v lepším případě zachytit 3 zrady z 5. A skýtá řadu příležitostí se fatálně mýlit. Domnívám se, že tato metoda tedy není zralá pro jakoukoliv aplikaci v reálném životě a vyžádalo by si mnoho úsilí ji upravit k získání spolehlivějších výsledků.

Druhá z otázek, kterou si kladu, je závažnější. Máme vůbec právo snažit se předjímat zradu? Existuje nějaký kontext, kdy je to vůbec etické? Nebere nám to

svobodu konat? Na mysli se mi vynořuje science fiction povídka *Minority Report* od Philipa K. Dicka (2002), která inspirovala i stejnojmenný film. Děj se odehrává ve světě, kde skupina mutantů dokáže předvídat budoucnost. Policie na základě jejich zpráv zvládne pachatele zadržet ještě předtím, než zločin spáchá. Každý ze tří „precogů“, kteří budoucnost předvídají, generuje svou vlastní predikci, svou vlastní zprávu (report). Jejich zprávy se na základě shodných momentů skládají v tzv. majoritní zprávu. Potíž nastává, když se jejich predikce neshodují, pokud každý z nich vidí jinou možnou budoucnost, každý z nich generuje minoritní zprávu (odtud název povídky). Problémem pak je, když i na základě těchto minoritních zpráv je někdo následně stíhán přesto, že v budoucnu nic nutně spáchat nemusí.

Dickovy povídky a romány jsou charakteristické zkoumáním sociálních, politických a metafyzických témat ve světě ovládaném monopolními korporacemi, autoritářskými vládami a pozměněnými stavy vědomí (Wikipedia, 2012c). *Minority Report* (i další) jsou výstražně vztyčeným prstem před snahami ohraňovat možnosti lidského konání snahou je předjímát. Člověka samozřejmě napadá, že např. v situaci kosmického letu k daleké planetě může být zabránění zradě (a obecně konfliktům) v zájmu lidstva (ba i posádky). I to že záchrana lidských životů (a také obrovských investic) opodstatňuje použití zvláštních prostředků. Ale je tomu skutečně tak? Nepředstavuje okamžik, kdy svolíme k tomuto druhu předjímání v některých případech první krůček k jeho rozšíření všude?

Hovořit v této souvislosti o predikci jako svatém grálu vědy, proslulém svou nedosažitelností, je tedy dost možná na místě. Můžeme ho snad zahlédnout, snad se ho i dotknout, ale jeho moc nejspíš nelze svěřit do lidských rukou.

ZÁVĚR

„Když zradíte někoho jiného, zradíte také sami sebe.“

- Issac Bashevis Singer

Krátce poté, co jsem si zvolil téma této práce, poznamenal můj školitel dr. Slaměník, jak aktuální téma to je, s ohledem na tehdy probíhající kauzu poslaneckých „přeběhlíků“, hlasujících proti programu, pro nějž byli zvoleni. Téma zrady v politice se často objevuje i ve výpovědích respondentů, s nimiž jsem prováděl rozhovory o zradě. A stejně tak nyní, když dopisuji již poslední stránky této práce, jsou média plna skandálů v podobě zrady zásadního úkolu dobře spravovat svěřený majetek.

Těžko říct, zda tytéž problémy zmítaly Florencií konce 11. století, ale jisté je, že se od té doby mnohé změnilo. Zatímco pro Danteho byly zločiny zrady zdaleka nejzávažnější, dnes se – přinejmenším při pohledu do novin – zdají být spíše běžným standardem. Jistě, ty veřejně nejkřiklavější stále přitahují pozornost. Ale nic víc. Ani mnou prováděný výzkum nevyvolával překvapení nebo údiv, něco, co by se dozajista mohlo stát v době před sedmi sty lety. Ale co se od té doby změnilo? Proč už zrada není tím nejhorším hříchem, tím nejstrašlivějším činem?

Chevigny (2001) se domnívá, že s tím, jak rostla míra našeho bezpečí, rostla i cena lidského života. A skutky jej ohrožující narůstaly na významu, až překonaly „pouhé“ porušení důvěry neohrožující život. Zároveň ale upozorňuje na to, že už pominula doba, kdy byl důraz kladen na etickou síť závazků, které konstituovaly společnost.

Sobecký jedinec je dnes brán jako norma, i když zneužívá ostatní. Právníkům, investičním bankéřům a manažerům běžně důvěřujeme v kontextu jejich profesní zdatnosti. Důvěřujeme jim navzdory tomu (či možná právě proto), že jejich schopnost prosazovat vlastní zájmy je často integrální částí jejich schopnosti prosazovat zájmy těch, jež v ně vkládají důvěru. A když jejich důvěru

zradí, nedokazuje to nutně, že by byli ve svých oborech nedostatečně erudováni, ne nutně v onom technickém smyslu slova. A tak bývá jejich zrada často přehlédnuta nebo prominuta, a to přesto, že zvážíme-li stav mysli pachatele a také škody pro společnost, je nutné tuto formu zrady vnímat jako velmi závažnou, varuje Chevigny (2001). Podobný názor má Francis Fukuyama (1996), který konstatuje, že je to vzájemná důvěra mezi občany, co podmiňuje zdárný rozvoj ekonomiky.

Zrada patří mezi zločiny s největší mírou kalkulovaného porušení povinností vůči druhým. V ekonomických termínech jsou tyto zločiny nákladnější pro společnost než ty běžné, neboť poškozují společensky klíčové hodnoty a ničí element sociálního kapitálu. Ve společnostech promořených zradou, s nízkou mírou vzájemné důvěry, kde se lidé nedokážou spontánně organizovat, bují patologická náhražková forma sdružování – zločinecké mafie (Fukuyama, 1996).

S tím, jak se zrada stává stále běžnější záležitostí, a s tím, jak si veřejnost všímá, že právo nepřikládá zradě velkou váhu, se snižuje a bude snižovat ochota někomu důvěřovat a bude narůstat cynismus, usuzuje Chevigny (2001). Představa, že bychom uvalovali stejné tresty za společensky závažnou zradu jako za loupežné přepadení nebo vraždu, se zdá téměř obskurní.

Otázkou je také, zda by přísné trestání zrady k něčemu bylo. Keller (2009) upozorňuje na to, že prvky sociální integrity nelze založit na rozumovém kalkulu. To ji dokáže jen rozložit. Důvěra vyplývá z hodnotové racionality a na základě racionality účelové ji tedy obnovit nelze. „Vskutku těžko si člověk dokáže představit smysluplný rodinný život v takových rodinách, které by byly v podstatě jen smlouvami mezi racionálními egocentricky se chovajícími jedinci“ (Fukuyama, 1996, s. 351).

V důsledku převažujícího důrazu na „racionálního“ sobeckého jedince, který panuje jak v dnešní ekonomice, tak v politice, není už ani jasné, zda si porušení důvěry vůbec zaslouží odsouzení. Možná se veřejnost domnívá, že je vhodnější spíše obdivné poplácání po zádech. Závažnost tohoto činu, jako by lidem i právu unikala. Žijeme v představě, že společnost funguje prostřednictvím kompetitivního podnikání jednotlivců, ale málokdo si připouští, že úspěch

takového podnikání závisí také na spolehlivosti ostatních. V prostředí neformální důvěry fungují instituce daleko efektivněji než tam, kde si lidé nedůvěřují. Jestliže své partnery na různých úrovních pokládáte za podvodníky či potenciální zrádce, musí být vše sešněrováno předpisy a procesními postupy. Jejich vypracování a dohled nad jejich dodržováním jsou nákladné, je to jakási dodatečná daň, bez níž se společnost, kde vládne vyšší míra důvěrou, obejde (Fukuyama, 1996).

Ne nadarmo se o rozmachu nedůvěry hovoří jako o „nemoci Západu“ (Johnson, 2010). Autor si všímá toho, že dochází ke ztrátě důvěry v celé kategorie lidí, kteří kdysi tvořili „bašty integrity v srdci společnosti“. Jedná se o bankéře, politiky a dokonce i vědce. „Obraz vědce, který staví odhalování pravdy nad vše ostatní, byl otřesen a nahrazen mužem, snažícím se prosadit za každou cenu nebo kvazi-náboženským nadšencem, který chce prokázat svou pravdu za každou cenu“ (Johnson, 2010). Není to tak, že i my, vědci, jsme zradili ideály vědy a důvěry společnosti, které bychom měli sloužit?

A s touto mrazivou otázkou ponechanou záměrně nezodpovězenou, bych chtěl prozatím diskuzi na téma důvěry a zrady protentokrát uzavřít.

LITERATURA

„Citace je největší kompliment, který můžete autorovi učinit.“

- Samuel Johnson

AKERSTRÖM, Malin. *Betrayal and Betrayers: The Sociology of Treachery*. New Brunswick: Transaction Publishers: 1991. ISBN 0-88738-358-0

ARGYLE, Michael. *The Psychology of Interpersonal Behaviour* (5th edition). London: Penguin, 1994. ISBN 0-14-017274-2

ARGYLE, Michael – HENDERSON, Monika. The Rules of Friendship. *Journal of Social and Personality Relationships*. 1, 1984, s. 211-237. ISSN 0265-4075

AXELROD, Robert. *The Evolution of Cooperation (Revised edition)*. New York: Basic Books, 2006. ISBN 0-4650-0564-0

BAHBOUH, Radvan. *Sociomapping*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2004. (Dizertační práce)

BAHBOUH, Radvan. *Sociomapping týmů*. Praha: QED GROUP a.s., 2011 ISBN 978-80-86149-73-8

BARKOW, Jerome. *Darwin, Sex and Status*. Toronto: University of Toronto Press, 1989. ISBN 0-8020-6855-3

BELL, Geoffrey G. – OPPENHEIMER, Robert J. – BASTIEN, Andre. Trust Deterioration in an International Buyer-supplier Relationship. *Journal of Business Ethics*, 36, 2002, s. 65-78. ISSN 0167-4544

BIES, Robert J. – TRIPP, Thomas M. Beyond Distrust: „Getting Even“ and the Need for Revenge. In Kramer, Rorerick M. – Tyler, Tom R. (Eds.) *Trust in organizations: Frontiers of theory and research*. (s. 246-260). Thousand Oaks: Sage, 1996. ISBN 0-8039-5740-8

BOARD GAME GEEKS. Diplomacy – Friends Betraying Friends. 2017-12-07 <<http://boardgamegeek.com/thread/253244/diplomacy-friends-betraying-friends>> [cit. 2012-04-09]

BOTTOM, William P. – GIBSON, Kevin – DANIELS, Steven E. – MURNIGHAN, J. Keith. When Talk Is Not Cheap: Substantive Penance and Expressions of Intent in Rebuilding Cooperation. *Organization Science*, 13, 2002. s. 497-513. ISSN 1047-7039

BROWN. Donald. *Human Universals*. New York: McGraw-Hill: 1991. ISBN 0-8772-2841-8

BUSS, David M. Evolutionary Personality Psychology. *Annual Review of Psychology*, 42, 1991, s. 459-491. ISSN 0066-4308

BUSS, David M. *The Evolution of Desire*. New York: Basic books, 2003. ISBN 0-465-00802-X

BUSS, David M. *Evolutionary Psychology*. (2nd.ed.) Boston: Allyn and Beacon, 2004. ISBN 0-205-37071-3

BUSS, David M. – LARSEN, Randy J. – WESTEN, Drew – SEMMELROTH, Jennifer. Sex differences in jealousy: Evolution, physiology, and psychology. *Psychological science*, 3, 1992, s. 251-255. ISSN 0956-7976

BUSS, David M. – SCHMITT, David P. Sexual Strategies Theory: An Evolutionary Perspective on Human Mating. *Psychological Review*. 100, 1993, s. 251-255. ISSN 0033-295X

CLARK, Margaret S. – MILLS, Judson. Interpersonal Attraction in Exchange and Communal Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*. 37, 1979, s. 12-24. ISSN 0022-3514

CLARK, Margaret S. – WADDELL, Barbara. Perceptions of Exploitation in Communal and Exchange Relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*. 2, 1985, s. 403-418. ISSN 0265-4075

COSMIDES, Leda – TOOBY, John. Cognitive adaptations for social exchange. In Barkow, Jerome – Cosmides, Leda – Tooby, John (Eds.) *The Adapted Mind: Evolutionary psychology and the generation of culture*. New York: Oxford University Press, 1992, s. 163-228. ISBN 0-19-510107-3

ČESKÁ BIBLICKÁ SPOLEČNOST, Bible: Český ekumenický překlad. c2009. <<http://www.biblenet.cz/>> [cit. 2012-03-11]

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Numeri Pragenses 2011 – Statistická ročenka hl. m. Prahy*. <<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/krajp/101011-11-xa>>

DALY, Martin – WILSON, Margo. *Homicide*. Hawthorne: Aldine de Gruyter, 1988. ISBN 0-2020-1178-X

DALY, Martin – WILSON, Margo – WEGHORST, Suzanne J. Male Sexual Jealousy. *Ethology and Sociobiology*, 3, 1982, s. 11-27. ISSN 0162-3095

DERLAGA, Valerian J. – METTS, Sandra – PETRONIO, Sandra – MARGULIS, Stephen T. *Self-disclosure*. Newbury Park: Sage, 1993. ISBN 0-8039-3955-8

DEUTSCH, Morton. Trust and suspicion. *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 2, No. 4., 1958, s. 255-279. ISSN 0022-0027

DICK, Philip K. *Minority Report a jiné povídky*. Praha: Mladá Fronta, 2002. ISBN 80-204-0986-6

DRISCOLL, James W. Trust and Participation in Organizational Decision Making As Predictors of Satisfaction. *Academy of Management Journal*, 21, 1978, s. 44-56, ISSN 0001-4273

ELANGOVA, A. R. – AUER-RIZZI, Werner – SZABO, Erna. Why Don't Trust You Now? An Attributional Approach to Erosion of Trust. *Journal of Managerial Psychology*. 22, 2007, s. 4-24. ISSN 0268-3946

ELANGOVA, A. R. – SHAPIRO, Debra L. Betrayal of Trust in Organizations. *The Academy of Management Review*. Vol. 23, No. 3. 1998, s. 547-566. ISSN 0363-7425

EOYANG, Carson. Models of Espionage. In Sarbin, Theodore, R. – Carney, Ralph, M. – Eoyang, Carson (Eds.) *Citizen espionage: Studies in trust and betrayal*. Westport: Praeger, 1994, s. 59-91. ISBN 0-2759-4752-1

ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-380-8

FEHR, Beverly. – BALDWIN, Mark. Prototype and Script Analyses of Laypeople's Knowledge of Anger. In Fletcher, Garth J. O. – Fitness, Julie (Eds.) *Knowledge Structures in Close Relationships: A Social Psychological Approach*. New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1996. ISBN 0-8058-1432-9

FELDMAN, Shirley – CAUFFMAN, Elizabeth – JENSEN, Lene – ARNETT, Jeffrey J. The (Un)Acceptability of Betrayal: A Study of College Student's Evaluation of Sexual Betrayal by Romantic Partner and Betrayal of Friend's Confidence. *Journal of Youth and Adolescence*, No. 4, Vol. 29, 2000, s. 499-523. ISSN 0047-2891

FINCHAM, Frank D. – BRADBURY, Thomas N. Assessing Attributions in Marriage: The Relationship Attribution Measure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 1992, s. 457-468. ISSN 0022-3514

FINKEL, Eli J. – RUSBULT, Caryl E. – KUMASHIRO, Madoka – HANNON, Peggy A. Dealing with Betrayal in Close Relationships: Does Commitment Promote Forgiveness? *Journal of Personality and Social Psychology*, No. 6, Vol. 82, 2002, s. 956-974. ISSN 0022-3514

FITNESS, Julie. Anger in the Workplace: An Emotion Script Approach to Anger Episodes between Workers and Their Superiors, Co-workers and Subordinates. *Journal of Organizational Behavior*, 21, 2000, s. 147-162. ISSN 0894-3796

FITNESS, Julie – FLETCHER, Gerth J. O. Love, Hate, Anger and Jealousy in Close Relationships: A Prototype and Cognitive Appraisal Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 1993, s. 942-958. ISSN 0022-3514

FITNESS, Julie – Mathews, S. *Emotions, Emotional Intelligence and Forgiveness in Marriage*. Paper presented at the 9th International Conference on Personal Relationships. Saratoga Springs: 1998 cit. dle FITNESS, Julie. Anger in the Workplace: An Emotion Script Approach to Anger Episodes between Workers and Their Superiors, Co-workers and Subordinates. *Journal of Organizational Behavior*, 21, 2000, s. 147-162. ISSN 0894-3796

FLEGR, Jaroslav. *Evoluční biologie*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1270-2

FREYD, Jennifer J. *Betrayal Trauma: The Logic of Forgetting Childhood Abuse*. Cambridge: Harvard University Press, 1996. ISBN 0-6740-6806-8

FRIDJA, Nico H. The Lex Talionis: On Vengeance. In van Goozen, Stephanie H. M. - van dePoll, Nanne E. – Sergeant, Joseph A. (Eds.) *Emotions: Essays on Emotion Theory*. New Jersey: Erlbaum, 1994. s. 263-289. ISBN 0-8058-1208-3

FUKUYAMA, Francis. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Simon & Schuster, 1996. ISBN 0-684-82525-2

GEORGES, Eugenia. A Cultural and Historical Perspective on Confession. In Pennebaker, James W. (Ed.) *Emotion, Disclosure and Health*. Washington, DC: American Psychological Association, 1995. ISBN 1-5579- 8308 -9

GRAHAM, Jill. W. Principled Organization Dissent: A Theoretical Essay. In Cummings Larry. L. – Staw Barry. M. (Eds.) *Research in Organizational Behavior*, 8: Greenwich: JAI Press, 1986 s. 1-52. cit. dle Elangovan, A. R. – Shapiro, Debra L. Betrayal of Trust in Organizations. *The Academy of Management Review*. Vol. 23, No. 3. 1998, s. 547-566. ISSN 0363-7425

HALLOCK, Joe. Color Associations. c2003.
<<http://joehallock.com/edu/COM498/associations.html>> [cit. 2012-04-08]

HANSSON, Robert – JONES, Warren H. – FLETCHER, Wesla L. Troubled Relationships in Later Life: Implications for Support. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 1990, s. 451-463. ISSN 0265-4075

HARCOURT, Alexander H. – DEWAAL, Frans B. M. (Eds.) *Coalitions and Alliances in Humans and Other Animals*. New York: Oxford University Press, 1992. ISBN 0-1985-4273-9

HARRIS, G. M. Trust and Betrayal in the Workplace: The Subordinate's Point of View. Nepublikovaná doktorská dizertační práce. University of Utah, Salt Lake City: 1994. cit. dle Elangovan, A. R. – Shapiro, Debra L. Betrayal of Trust in Organizations. *The Academy of Management Review*. Vol. 23, No. 3. 1998, s. 547-566. ISSN 0363-7425

HOMELAND SECURITY NEWSWIRE. Earthquake prediction, a holy grail of science. 2011-10-08
<<http://www.homelandsecuritynewswire.com/earthquake-prediction-holy-grail-science/>> [cit. 2012-04-09]

CHAN, MeowLan E. „Why Did You Hurt Me?“ Victim's Interpersonal Betrayal Attribution and Trust Implications. *Review of General Psychology*. Vol. 13, No. 3, 2009, s. 262-274. ISSN 1089-2680

CHEVIGNY, Paul G. From Betrayal to Violence: Dante's Inferno and the Social Construction of Crime. *Law & Social Inquiry*. Vol. 26, No. 4, Autumn, 2001, s. 787-818. ISSN 0897-6546

JOHNSON, Paul. The Sickness of the West. *Forbes*. c2010
<<http://www.forbes.com/global/2010/0315/opinions-paul-johnson-obama-merkel-current-events.html>> [cit. 2012-06-20]

JONES, Warren H. – BURDETTE, Marsha P. Betrayal in relationships. In Weber, Ann – Harvey, John (Eds.) *Perspectives on close relationships*. s. 243-262. Boston: Allyn and Bacon, 1994. ISBN 0-2051-3964-7

JONES, Warren H. – COUCH, Laurie – SCOTT, Susan. Trust and betrayal: The psychology of getting along and getting ahead. In Hogan, Robert – Johnson, John – Briggs, Stephen (Eds.) *Handbook of Personality Psychology*. s. 465-484 San Diego: Academic Press, 1997. ISBN 0-12-134646-3

KEBZA, Vladimír. – ŠOLCOVÁ, Iva. Koncept osobní pohody (well-being) a jeho psychologické a interdisciplinární souvislosti. In Blatný, Marek – Dosedlová, Jaroslava – Kebza, Vladimír – Šolcová, Iva (Eds.) *Psychosociální souvislosti osobní pohody*. Brno: MSD, 2005, s. 11-35. ISBN 80-86633-35-7

KELLER, Jan. *Nejistota a důvěra aneb K čemu je modernitě dobrá tradice*. Praha: Slon, 2009. ISBN 978-80-7419-002-5.

KIM, Peter H. – FERRIN, Donald L. – COOPER, Cecily D. – DIRKS, Kurt T. Removing the Shadow of Suspicion: The Effects of Apology Versus Denial For Repairing Competence Versus Integrity-based Trust Violations. *Journal of Applied Psychology*. 89, 2004, s. 104-118. ISSN 0021-9010

KIM, Sung Hee. – SMITH, Richard H. Revenge and Conflict Escalation. *Negotiation Journal*. 9, 1993, s. 37-43. ISSN 0748-4526

KNAPP, Alex. In Science, There Are No Holy Grails. *Forbes*. 2011-12-08
<<http://www.forbes.com/sites/alexknapp/2011/08/12/in-science-there-are-no-holy-grails/>> [cit. 2012-04-09]

KOEHLER, Jason. „Holy Grail“ of Heart Medicine Could Predict Heart Attacks. *US News*. 2012-03-21

<<http://www.usnews.com/news/articles/2012/03/21/holy-grail-of-heart-medicine-could-predict-heart-attacks>> [cit. 2012-04-09]

KOEHLER, Johnathan J. – GERSHOFF, Andrew D. Betrayal Aversion: When Agents of Protection Become Agents of Harm. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 90, 2003, s. 244-261. ISSN 0749-5978

KOSCIK, Timothy R. – TRANEL, Daniel. The Human Amygdala Is Necessary for Development and Expressing Normal Interpersonal Trust. *Neuropsychologia*. Vol. 49 No. 4, 2011, s. 602-611. ISSN 0028-3932

KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2329-7

LAČEV, Alek. *Písenná práce III: Výzkum vnímání zrady v partnerských, přátelských a koaličních vztazích*. Praha, 2007. Ročníková práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na katedře psychologie.

LAWSON, Annette. *Adultery: An Analysis of Love and Betrayal*. New York: Basic Books, 1988. ISBN 0-4650-0075-4

LEARY, Mark – SPRINGER, Carrie – NEGEL, Laura – ANSELL, Emily – Evans, Kelly. The Causes, Phenomenology, and Consequences of Hurt Feelings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1998, s. 1225-1237. ISSN 0022-3514

LEWICKI, Roy J. Lying and Deception: A Behavioral Model. In Bazerman, Max – Lewicki, Roy J. (Eds.) *Negotiating in Organizations*. Beverly Hills: Sage, 1983. s. 68-90. ISBN 0-6080-1184-3

LEWICKI, Roy J. – BUNKER, Barbara B. Developing and Maintaining Trust in Work Relationships. In Kramer, Roderic M. – Tyler, Tom R. (Eds.) *Trust In Organizations: Frontiers of Theory and Research*. Thousand Oaks: Sage, 1996, s. 114-139. ISBN 0-8039-5740-8

LOVAŠ, Ladislav. Agrese. In Výrost, Jozef – Slaměník, Ivan (Eds.) *Sociální psychologie. 2., přeracované a rozšířené vydání*. Praha: Grada, 2008. s. 267-284. ISBN 978-80-247-1428-8

LÜSCHER, Max. *The Lüscher Color Test*. New York: Washington Square, 1971. ISBN 0-671-49177-6

MAYER, Roger C. – DAVIS, James H. – SCHROOMAN, F. David. An Integrative Model of Organizational Trust. *Academy of Management Review*, 20, 1995, s. 709-734. ISSN 0363-7425

MEDVEC, Victoria. H. – VALLEY, K. L. – THALER, Richard. Concession aversion: A story of Loss and Betrayal. Nepublikovaný rukopis. Citace dle Kohler, Johnathan J. – Gershoff, Andrew D. Betrayal Aversion: When Agents of Protection Become Agents of Harm. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 90, 2003, s. 244-261. ISSN 0749-5978

MCCULLOUGH, Michael. E. *Beyond Revenge: The Evolution of Forgiveness Instinct*. San Francisco: Jossey-Bass, 2008. ISBN 978-0-78-797756-6

METTS, Sandra. Relational transgressions. In Cupuch, William R. – Spitzberg, Brian H. (Eds.) *The Dark Side of Interpersonal Communication*. Hillsdale, Lawrence Erlbaum, 1994, s. 217-240. ISBN 0-8058-1167-2

MICELI, Marcia P. – NEAR, Jeanet, P. – DWORKIN, Terry M. *Whistle-Blowing in Organizations*. New York: Routledge, 2008. ISBN 0-80- 585989-6

MIKOLAJCZAK, Moira et al. Oxytocin Not Only Increases Trust When Money Is at Stake, But Also When Confidential Information Is in the Balance. *Biological Psychology*. 85, 2010, s. 182-184. ISSN 0301-0511

MILLER, Saul L. – MANER, Jon K. Coping with Romantic Betrayal: Sex Differences in Responses to Partner Infidelity. *Evolutionary psychology*. 6(3), 2008, s. 413-426 ISSN 11474-7049

MISHRA, Umesh. Holy Grail of Electronics: Failure Prediction. *Profiles in Research*. 2009 <<http://www.research.ucsb.edu/profiles/articles/holy-grail-of-electronics-failure-prediction/>> [cit. 2012-04-09]

MORRIS, James H. – MOBERG, Dennis J. Work Organizations As Contexts For Trust and Betrayal. In Sarbin, Theodore, R. – Carney, Ralph, M. – Eoyang, Carson (Eds.) *Citizen espionage: Studies in trust and betrayal*. Westport: Praeger, 1994, s. 163-187. ISBN 0-2759-4752-1

MORRISON, Elizabeth W. – ROBINSON, Sandra L. When Employees Feel Betrayed: A Model of How Psychological Contract Violation develops. *Academy of Management Review*, 22, 1997, s. 226-256. ISSN 0363-7425

NEUBERG, Steven L. – SMITH, Dylan M. – ASHER, Terrilee. Why People Stigmatize: Toward a Biocultural Framework. In Heatherton, Todd F. – Kleck, Robert E. – Hebl, Michelle R. – Hull, Jay G. (Eds.) *The Social Psychology of Stigma*. New York Guilford Press, 2000, s. 31-61. ISBN 1-57230-573-8

PINKER, Steven. *The Better Angels of Our Nature: The Decline of Violence in History and its Causes*. London: Allen Lane, 2011. ISBN 978-1-846-14093-8

RACHMAN, Stanley. Betrayal: A Psychological Analysis. *Behaviour Research and Therapy*. Vol. 48, 2010, s. 304-311. ISSN 0005-7967

REMPEL, John K. – HOLMES, John. G. – ZANNA, Mark. P. Trust in Close Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 1985, s. 95-112. ISSN 0022-3514

RIDLEY, Matt. *The Rational Optimist*. New York: Harper Perennial, 2011. ISBN 978-0-06-145206-2

RILEY, Charles A. II. *Color Codes: Modern Theories of Color in Philosophy, Painting and Architecture, Literature, Music and Psychology*. Hanover: University Press of New England, 1995. ISBN 0-874-51742-7

ROBINSON, Sandra L. Trust and Breach of Psychological Contract. *Administrative Science Quarterly*, 41, 1996, s. 574-599. ISSN 0001-8392

ROBINSON, Sandra L. – BENNETT, Rebecca J. A Typology of Deviant Workplace Behaviors: A Multi-dimensional Scaling Study. *Academy of Management Journal*. 38, 1995, s. 555-572. ISSN 0001-4273

ROBINSON, Sandra L. – DIRKS, Kurt T. – OZCELIK Hakan. Untangling the Knot of Trust and Betrayal. In Kramer, Roderic M. – Cook, Karen S. (Eds.) *Trust and Distrust in Organizations*. New York: Russel Sage Foundation, 2004, s. 327-341. ISBN 0-87154-486-5

ROBINSON, Sandra L. – Kraatz, Matthew L. – Rousseau, Denise M. Changing Obligations and the Psychological Contract: A Longitudinal Study. *Academy of Management Journal*, 37, 1994, s. 137-152. ISSN 0001-4273

ROTTER, Julian B. A New Scale for the Measurement of Interpersonal Trust. *Journal of Personality*, 35, 1967, s. 651-665. ISSN 0022-3506

ROUSSEAU, Denise M. Psychological and Implied Contracts in Organizations. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 2, 1989, s. 121-139. ISSN 0892-7545 cit dle. ROBINSON, Sandra L. – DIRKS, Kurt T. – OZCELIK Hakan. Untangling the Knot of Trust and Betrayal. In Kramer, Roderic M. – Cook, Karen S. (Eds.) *Trust and Distrust in Organizations*. New York: Russel Sage Foundation, 2004, s. 327-341. ISBN 0-87154-486-5

ROUSSEAU, Denise. M. – SITKIN, Sim. B. – BURT, Ronald. S. – CAMERER, Colin. Not So Different After All: A Cross-Disciplinary View of Trust. *Academy of Management Review*, 23, 1998, s. 393-404. ISSN 0363-7425

RUSBULT, Caryl. E. – ARRIAGA, Ximena B. – AGNEW, Christopher R. Interdependence in Close Relationships. In Fletcher, Garth J. O. – Clark, Margaret, S. (Eds.) *Blackwell Handbook of Social Psychology: Interpersonal Processes*. Oxford: Blackwell, 2001, s. 359-387. ISBN 0-631-21228-0

SCOTT, Dow. The Causal Relationship Between Trust and the Assessed Value of Management by Objectives. *Journal of Management*, 6, 1980, s. 157-175. ISSN 0149-2063

SHACKELFORD, Todd K. Perception of Betrayal and the Design of the Mind. In Simpson, Jeffrey A. – Kenric, Douglas T. (Eds.) *Evolutionary Social Psychology* (s. 73-108). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. 1997. ISBN 0-8058-1905-3

SHACKELFORD, Todd K. – BUSS, David, M. Betrayal in Mateships, Friendships and Coalitions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 1996, s. 1151-1164. ISSN 0146-1672

SHACKELFORD, Todd K. – BUSS, David, M. Cues to Infidelity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 1997, s. 1034-1045. ISSN 0146-1672

SHARPSTEEN, Don J. The Organization of Jealousy Knowledge: Romantic Jealousy as a Blended Emotion. In Salovey, Peter (Ed.) *The Psychology of Jealousy and Envy*. New York: Guilford Press, 1991, s. 25-62, ISBN 0-8986-2555-6

SLAMĚNÍK, Ivan. *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3311-1

STACK, Lois. C. Trust. In London, Harvey – Exner, John E. (Eds.) *Dimensions of personality* (pp. 561-599). New York, Wiley, 1978, s. 561-579 ISBN 0-4715-4392-6

STRAUSS, Anselm – CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X

STUCKLESS, Noreen – GORANSON, Richard. The Vengeance Scale. Development of Measure of Attitudes Toward Revenge. *Journal of Social Behavior and Personality*, 7, 199, s. 25-42. ISSN 0886-1641

TAFOYA, Melissa A. – SPITZBERG, Brian H. The Dark Side of Infidelity: Its Nature, Prevalence and Communicative Functions. In Spitzberg, Brian H. - Cupach, William R. (Eds.) *The Dark Side of Interpersonal Communication*. (Second Edition) Mahawah: Lawrence Erlbaum Associates, 2007, s. 201-242, ISBN 1-4106-1592-8

TOMLINSON, Edward C. – DINEEN Brian R. – LEWICKI, Roy J. The Road to Reconciliation: Antecedents of Victim Willingness to Reconcile Following a Broken Promise. *Journal of Management*, 30, 2004, s. 165-187. ISSN 0149-2063

TREVINO, Linda K. – YOUNGBLOOD, Stuart A. Bad Apples In Bad Barrels: A Causal Analysis of Ethical Decision Making. *Journal of Applied Psychology*. 75, 1990, s. 378-385. ISSN 0021-9010

TRIVERS, Robert. *Social evolution*. Menlo Park: Benjamin/Cummings, 1985. ISBN 0-8053-8507-X

TURNLEY, William H. – FELDMAN, Daniel C. A Discrepancy Model of Psychological Contract Violations. *Human Resource Management Review*. 9, 1999, s. 367-386. ISSN 1053-4822

WHISMAN, Mark A. – WAGERS, Tina P. Assessing Relationship Betrayals. *Journal of Clinical Psychology*. Vol 61, No. 11, 2005, s. 1383-1391. ISSN 0021-9762

WIKIPEDIA. Control chart. <http://en.wikipedia.org/wiki/Control_chart> [cit. 2012-05-08]a

WIKIPEDIA. Nelson rules. <http://en.wikipedia.org/wiki/Nelson_rules> [cit. 2012-05-08]b

WIKIPEDIA. Philip K. Dick. < http://en.wikipedia.org/wiki/Philip_K._Dick> [cit. 2012-06-17]c

WILSON, Margo - DALY, Martin. The Man Who Mistook His Wife for Chat-tel. In Barkow, Jerome - Cosmides, Leda - Tooby, John (Eds.) *The Adapted Mind: Evolutionary psychology and the generation of culture*. New York: Oxford University Press, 1992, s. 289-322. ISBN 0-19-510107-3

WRIGHTSMAN, Lawrence S. *Assumptions about Human nature: A Social-psychological Approach*. Monterey: Brooks-Cole, 1974. ISBN 0-8185-0124-3

FF UK

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
KATEDRA PSYCHOLOGIE
Verze pro muže

Příloha: Dotazník vnímání zrady (verze pro muže)

Dobrý den,

dovoluji si Vás oslovit v rámci výzkumu, který má za cíl klíčovým způsobem posunout naše poznatky v oblasti stejně zajímavé jako neprobádané. V rámci výzkumu Univerzity Karlovy se zabýváme problematikou zrady a její rolí v rámci různých typů vztahů. Prosíme Vás tedy o laskavé vyplnění následujícího dotazníku, které by Vám nemělo zabrat více, jak 12 minut.

Mgr. Alek Lačev

Jaká barva se Vám vybaví, když se řekne zrada?

Demografické údaje

Kolik je vám let?

- 20 – 29 ☐
30 – 39 ☐
40 – 49 ☐
50 – 59 ☐
60 a víc ☐

Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- Základní ☐
střední bez maturity ☐
střední s maturitou ☐
vysokoškolské ☐

Hodnocení zrádnosti životních událostí

Na následující straně Vás žádáme o zhodnocení několika událostí v životě člověka, co se týče míry jejich zrádnosti. Hodnocení probíhá na jednoduché lince jako je tato:

Popis situace

vůbec

zcela

Prosím jednoznačně na dané lince zaznačte jejím přetětím míru, za níž považujete popisované chování za zrádné v daném kontextu. Čím více vlevo umístíte tuto značku, za tím méně závažné z hlediska zrady dané chování považujete. Naopak čím více vpravo umístíte tuto značku, za tím více závažné z hlediska zrady dané chování považujete.

Popis situace

vůbec

zcela

Dlouhodobý partnerský vztah

Petr je mladý muž žijící v dlouhodobém oddaném, romantickém a sexuálním vztahu. Ženě, s níž Petr žije, budeme říkat „partnerka“. Níže uvedené výroky obsahují události, které se mohou odehrát v Petrově vztahu a životě. **Prosím ohodnoťte je podle toho, jak se domníváte, že byl Petr svou partnerkou zrazen:**

Petrova partnerka měla sexuální styk s jiným mužem.

vůbec

zcela

Petrova partnerka se zamilovala do jiného muže.

vůbec

zcela

Petrova partnerka nechtěně prozradila Petrovo důvěrné tajemství, které jí Petr svěřil.

vůbec

zcela

Petrova partnerka záměrně prozradila důvěrné tajemství, které jí Petr svěřil.

vůbec

zcela

Petrova partnerka nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byla vědoma.

vůbec

zcela

Petrova partnerka nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapoměla.

vůbec

zcela

Petrova partnerka jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobu, o níž ale nevěděla, že ji má.

vůbec

zcela

Petrova partnerka jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobu, o níž věděla, že ji má.

vůbec

zcela

Petrova partnerka zatajila, že ztratila zaměstnání a nemá z čeho žít.

vůbec

zcela

Petrova partnerka zatajila, že má dítě z předchozího vztahu.

vůbec

zcela

Petrova partnerka s ním odmítá sdílet své největší životní tajemství.

vůbec

zcela

Petrova partnerka porušila významný slib, který Petrovi dala.

vůbec

zcela

Petrova partnerka se za něj nepostavila ve vášnivě diskuzi a stranila druhým.

vůbec

zcela

Petrova partnerka jej za jeho zády pomluvil.

vůbec

zcela

Petrova partnerka se sešla s Petrovým nepřitelem na život a na smrt.

vůbec

zcela

Dobré kamarádství

Petr má dlouhodobý a blízký vztah se svým kamarádem. Tomu zde budeme říkat „přítel“. Níže uvedené výroky obsahují události, které se mohly odehrát v Petrově vztahu a životě. **Prosím ohodnoťte je podle toho, jak se domníváte, že byl Petr svým přítelem zrazen:**

Petrův přítel měl sexuální styk s Petrovou partnerkou.	vůbec	zcela
Petrův přítel se zamiloval do Petrovy partnerky.	vůbec	zcela
Petrův přítel nechtěně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, které mu Petr svěřil.	vůbec	zcela
Petrův přítel záměrně prozradil důvěrné tajemství, které mu Petr svěřil.	vůbec	zcela
Petrův přítel nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byl vědom.	vůbec	zcela
Petrův přítel nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněl.	vůbec	zcela
Petrův přítel zatajil, že ztratil zaměstnání a nemá z čeho žít.	vůbec	zcela
Petrův přítel s ním odmítá sdílet své největší životní tajemství.	vůbec	zcela
Petrův přítel porušil významný slib, který Petrovi dal.	vůbec	zcela
Petrův přítel se za něj nepostavil ve vášnivé diskuzi a strnil druhým.	vůbec	zcela
Petrův přítel jej za zády pomluvil.	vůbec	zcela
Petrův přítel se sešel s Petrovým nepřítelem na život a na smrt.	vůbec	zcela
Petrův přítel mu odmítl oplatit dávnou pomoc protislužbou.	vůbec	zcela

Kolega z práce

V rámci jeho zaměstnání je Petrovým nejbližším spolupracovníkem muž, s nímž sdílí společnou kancelář. Tomu zde budeme říkat „kolega“. Níže uvedené výroky obsahují události, které se mohly odehrát v Petrově vztahu a životě. **Prosím ohodnoťte je podle toho, jak se domníváte, že byl Petr svým kolegou zrazen:**

Petrův kolega měl sexuální styk s Petrovou partnerkou.

vůbec

zcela

Petrův kolega se zamiloval do Petrovy partnerky.

vůbec

zcela

Petrův kolega nechtěně prozradil Petrovo důvěrné tajemství, které mu Petr svěřil.

vůbec

zcela

Petrův kolega záměrně prozradil důvěrné tajemství, které mu Petr svěřil.

vůbec

zcela

Petrův kolega nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byl vědom.

vůbec

zcela

Petrův kolega nesplnil úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněl.

vůbec

zcela

Petrův kolega s ním odmítá sdílet své největší životní tajemství.

vůbec

zcela

Petrův kolega porušil významný slib, který Petrovi dal.

vůbec

zcela

Petrův kolega se za něj nepostavil ve vášnivé diskuzi a stranil druhým.

vůbec

zcela

Petrův kolega jej za zády pomluvil.

vůbec

zcela

Petrův kolega se sešel s Petrovým nepřítelem na život a na smrt.

vůbec

zcela

Petrův kolega mu odmítl oplatit dávnou pomoc protislužbou.

vůbec

zcela

Aférka na jednu noc

Petr jednoho dne potkal v baru krásnou dívku, cosi mezi nimi vzplálo a vyspali se spolu, aniž by mezi nimi vznikl nějaký delší vztah. Byla to prostě jen známost na jednu noc. Pro zjednodušení jí budeme říkat „známost“. Níže uvedené výroky obsahují události, které se mohly odehrát v Petrově vztahu a životě. **Prosím ohodnoťte je podle toho, jak se domníváte, že byl Petr svou známostí zrazen:**

Petrova známost měla sexuální styk s jiným mužem.

vůbec

zcela

Petrova známost se zamilovala do jiného muže.

vůbec

zcela

Petrova známost nechtěně prozradila Petrovo důvěrné tajemství, které jí Petr svěřil.

vůbec

zcela

Petrova známost záměrně prozradila důvěrné tajemství, které jí Petr svěřil.

vůbec

zcela

Petrova známost nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, byť si jich byla vědoma.

vůbec

zcela

Petrova známost nesplnila úkoly, na jejichž splnění se dohodli, protože na to zapomněla.

vůbec

zcela

Petrova známost jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobu, o níž ale nevěděla, že ji má.

vůbec

zcela

Petrova známost jej nakazila závažnou pohlavně přenosnou chorobu, o níž věděla, že ji má.

vůbec

zcela

Petrova známost zatajila, že ztratila zaměstnání a nemá z čeho žít.

vůbec

zcela

Petrova známost zatajila, že má dítě z předchozího vztahu.

vůbec

zcela

Petrova známost s ním odmítá sdílet své největší životní tajemství.

vůbec

zcela

Petrova známost porušila významný slib, který Petrovi dala.

vůbec

zcela

Petrova známost se za něj nepostavila ve vášnivé diskuzi a stranila druhým.

vůbec

zcela

Petrova známost jej za jeho zády pomluvila.

vůbec

zcela

Petrova známost se sešla s Petrovým nepřitelem na život a na smrt.

vůbec

zcela